

Specifika vícečlenných rodin

Bc. Marta Joanidisová, DiS.

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Marta JOANIDISOVÁ, DiS.**
Osobní číslo: **H128423**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Specifika vícečlenných rodin**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společensko-vědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- na rodiny s třemi a více dětmi, respektive rodiče těchto rodin,
- na hledání odpovědi na otázku jak odlišné či zvláštní je takové rodinné prostředí,
- na názory rodičů těchto rodin na výchovu dětí.

Součástí práce bude empirické šetření, které bude provedeno kvalitativním způsobem. Tento výzkum bude zaměřen za zjištění specifických vlastností a vlivů ve vícečlenných rodinnách.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Čapek, J. **Pozitivní výchova sourozenců v rodině.** Praha: Portál, 2010.

Faber, A. **Sourozenci bez rivality.** Brno: Computer Press, 2009.

Matějček, Z. **Co děti nejvíce potřebují.** Praha: Portál, 1994.

Matoušek, O. **Rodina jako instituce a vztahová síť.** Praha: Sociologické nakladatelství, 2003.

Prekopová, J. **Aby láska v rodinách proudila.** Praha: Monika Vadasová-Elšíková, 2012.

Prekopová, J. **Děti jsou hosté, co hledají cestu.** Praha: Portál, 2008.

Vandenberg, P. **Velká rodina-velké starosti.** Praha: I. Železný, 1997.

Další literatura bude obsažena v projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

PaedDr. Libuše Mazánková, Dr.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 19.11.2014

.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá zvláštnostmi a odlišnostmi rodin se třemi a více dětmi. Sestává se z teoretické a praktické části. Teoretická část popisuje rodinu v kontextu společnosti a obsahuje tři kapitoly. První kapitola se věnuje tradičnímu pojetí rodiny, současnou rodinou z hlediska četnosti a její měnící se podobou. Druhá kapitola je plně zaměřena na téma tzn. vícečlenných rodin. Třetí kapitola představuje každodenní život vícečlenné rodiny.

Praktická část je založena na kvalitativním výzkumu, který díky kombinaci více metod dospěl k vlastní interpretaci získaných poznatků. Na základě těchto informací byl sestaven soupis charakteristik, které vícečlenné rodiny vystihují a odlišují se tím od rodin s jedním nebo dvěma dětmi.

Klíčová slova:

Rodina, rodiče, děti, sourozenci, vícečlenná rodina, specifika vícečlenné rodiny, kvalitativní výzkum, rozhovor.

ABSTRACT

This thesis investigates the particularities and singularities of families with three or more children. The study consists of theoretical and practical sections. The theoretical section, comprising three chapters, describes the family in the context of society. The first chapter is devoted to the traditional concept of the family, the size of the typical family at present and its changing form. The second chapter is dedicated to the issue of families made up of multiple members, whereas the third presents the daily life of such a large family.

The practical section is based on qualitative research which, due to the combination of several methods, arrives at a unique interpretation of the data obtained. Consequently, the author lists characteristics typical of families containing three or more children, contrasted with those for families with fewer children.

Keywords:

Family, parents, children, siblings, multi-member family, specifics of family with three or more children, qualitative research, interview.

Děkuji paní PaedDR. Libuši Mazánkové, Dr. za vedení mé práce a její odbornou pomoc, kterou mi poskytla během zpracování této diplomové práce. Děkuji také za její trpělivost a shovívavost k mým pracovním možnostem.

Chtěla bych také poděkovat svému manželovi za jeho psychickou podporu a pomoc, bez které bych nebyla schopna tuto práci odevzdat. Děkuji i za jeho velikou podporu během celé doby studia.

Veliký dík patří také mé rodině a přátelům, kteří mi umožnili nejen napsání této práce, ale i dokončit navazující magisterský stupeň studia. Jejich pomoci si nesmírně vážím.

„Kdy se nudíme lépe než v kruhu rodiny?“

Oskar Wilde

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 RODINA A SPOLEČNOST	11
1.1 TRADIČNÍ RODINA	12
1.2 SOUČASNÁ RODINA	16
1.3 OKOLNOSTI OVLIVŇUJÍCÍ POČET ČLENŮ RODINY	17
2 VÍCEČLENNÁ RODINA	23
2.1 VÍCEČLENNÁ RODINA A JEJÍ VYMEZENÍ	23
2.2 KOMUNIKACE VE VÍCEČLENNÉ RODINĚ	26
2.3 POZITIVA A NEGATIVA VÍCEČLENNÉ RODINY	27
2.3.1 Finance	27
2.3.2 Nároky na bydlení	28
2.3.3 Psychika	28
2.3.4 Zdraví	29
2.3.5 Rodičovské kompetence.....	30
2.4 DŮVODY PRO ZALOŽENÍ VÍCEČLENNÉ RODINY	30
3 VÍCEČLENNÁ RODINA A KAŽDODENNÍ ŽIVOT	33
3.1 KAŽDODENNÍ SITUACE VE VÍCEČLENNÉ RODINĚ.....	33
3.2 VLASTNÍ ZKUŠENOST Z VÍCEČLENNÉ RODINY	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
4 SPECIFIKA VÍCEČLENNÝCH RODIN	39
4.1 CÍL VÝZKUMU A STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	39
4.2 METODY A TECHNIKY VÝZKUMU.....	40
4.2.1 Výzkumný soubor	40
4.2.2 Kombinace technik sběru dat	41
4.2.3 Metody a techniky vyhodnocení dat	42
4.3 ANALÝZA SPECIFIK VÍCEČLENNÝCH RODIN	44
4.4 DISKUSE A SHRUTÍ	60
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63
SEZNAM OBRÁZKŮ	65
SEZNAM TABULEK	66
SEZNAM PŘÍLOH	67

ÚVOD

Lidská společnost, minimálně ta euro-americká, se za posledních 150 let, ale vlastně i za 100 let, a konec konců i za 50 roků, zásadně proměnila.

Prošla emancipačním hnutím, protrpěla dvě světové a nespočet jiných válek, provázelo ji hnutí hippie, ekologizace, dekolonizace, zbudování i stržení železné opony, globalizace i separatismus, ústup církví i náboženství. Co bylo dříve jisté, je nyní zpochybňováno a naopak. Tradiční hodnoty jsou relativizovány, důležitější než fakta jsou názory, morálka je vnímána jako věc jednotlivce¹.

Jednou z institucí, která prošla dramatickou změnou, je rodina.

Tradiční koncept rodiny se zdá být opuštěn. Vysoká míra rozvodovosti (nejvyšší u nás v roce 2010 – 50 %²), stoupající počet párů žijících „na hromádce“, klesající porodnost (související mj. s tím, že první dítě se rodí matkám a otcům ve stále vyšším věku /viz Obrázek 1/), menší provázanost života dětí a rodičů, sourozenců navzájem, i slabší kontakty napříč generacemi tomuto názoru nasvědčují.

Dnešní postmoderní doba má vliv na rodinné prostředí, na kulturu a filosofii rodiny, jak uvádí S. Laca³. V tomto rodinném prostředí se posunují hodnoty a ztrácí orientace. Děti, které vyrůstají v dnešní společnosti, snadno nabudou dojmu, že něco „mít“ je důležitější než někým „být“⁴.

V této diplomové práci bych chtěla věnovat pozornost vícečlenným rodinám, které, jak se domnívám, jsou většinovou populací často přehlíženy. Sama z takové rodiny pocházím a takovou rodinu jsem založila, přesto doufám, že se mi podařilo zachovat nezbytný stupeň objektivity při zkoumání tohoto tématu.

¹ *All About Philosophy. All About...* [online]. ©2002. [cit. 26.9.2014].

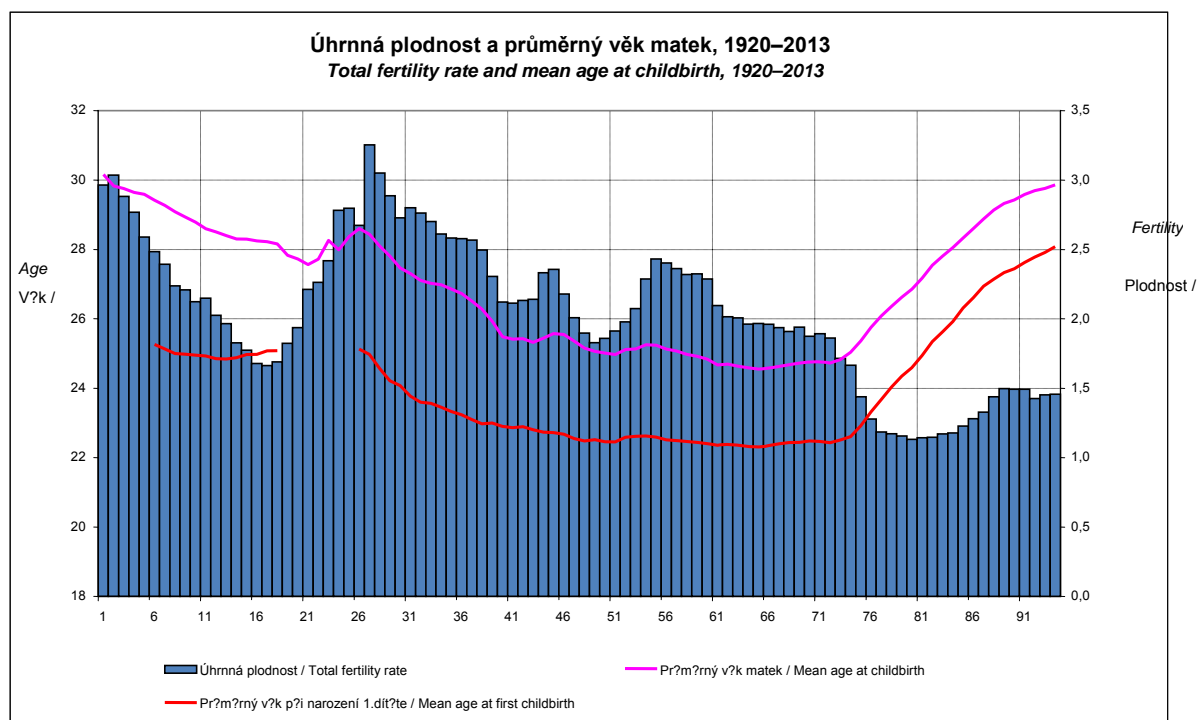
Dostupné z : <http://www.allaboutphilosophy.org/characteristics-of-postmodernism-faq.htm>

² ŠTYGLEROVÁ, T. , KAČEROVÁ, K. Obrat v rozvodech. *Statistika a my*. [online]. Zveřejněno 7.10.2013. [2013, roč. 3, č. 10]. [cit. 27.9.2014]. ISSN 1804 – 7149.

Dostupné z : <http://www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/c/0B00225862>

³ LACA, S. *Výchova-rodina-hodnoty*. Brno: IMS, 2013. s. 195.

⁴ LACA, S. *Výchova-rodina-hodnoty*. Brno: IMS, 2013. s. 196.

Obrázek 1 Úhrnná plodnost a průměrný věk matek. 1920-2013

Zveřejněno 2.6.2014. [cit. 27.9.2014].

Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A SPOLEČNOST

„Rodina je instituce, která vydržela statisíce let a bude tu, ta vydrží.“ Tuto větu pronesl prof. Zdeněk Matějček v Rozhovoru na plovárně s Markem Ebenem⁵. Pohledem na rodinu se ze všech možných úhlů zabývá časopis Děti a my, který založil prof. Matějček roku 1960. Právě on připomínal, že mít sourozence znamená projít školou života, především zkušeností jak řešit konflikty hledáním kompromisů a učením se, jak vycházet s druhými lidmi.

Rodinu v tradičním pojetí chápe Matoušek⁶ jako skupinu lidí spojenou pouty pokrevního příbuzenství nebo právními svazky. K tomuto pojetí rodiny má blízko i dnešní fenomén, vzniklý na základě myšlenek postmoderní doby, tedy polemika nad tím, zda může být rodina tvořena homosexuálním párem. Ty se od roku 2006 mohou legálně nechat registrovat k partnerství⁷, tedy naše zákony jim přiznává určitá práva a povinnosti jako manželům. Je to tedy rodina? Naplňuje definici rodiny jako právního svazku, otázkou palčivější však zůstává, zda mohou osoby v tomto svazku adoptovat děti.

Rodina jako instituce plní specifické, těžko nahraditelné funkce. Jako čtyři základní uvádí Langmeier⁸ reprodukční, hospodářskou, emocionální a socializační. Rodině a jejímu prostředí věnujeme pozornost proto, že pokud plní své funkce, tedy je funkční, určuje výchovné směřování dítěte, předává mu správné vzory a vytyčuje první postoje k okolnímu světu⁹.

V této kapitole se zabývám tím, co je tradiční rodina a jaké vlivy ji formovaly, dále kolik členů tvoří rodinu současnou. Také se v poslední části kapitoly přiblížím k tématu celé diplomové práce, věnuji se zde okolnostem, které mají vliv na počet dětí v rodině. Chtěla

⁵ Na plovárně: Na plovárně se Zdeňkem Matějčkem. TV, ČT2, 23.12.2003, 20:55 SEČ. [cit. 27.9.2014]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1093836883-na-plovarne/>

20352216037-na-plovarne-se-zdenkem-matejckem/

⁶ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003.

⁷ Zákon č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství.

⁸ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. s. 183.

⁹ LACA, S. *Výchova-rodina-hodnoty*. Brno: IMS, 2013. s. 64.

bych poukázat na různé okolnosti se zvláštním zřetelem na dvě nejzávažnější, a to úmrtí dítěte a rozvod rodičů.

1.1 Tradiční rodina

Průměrná rodina v tradičním pojetí byla početnější než rodina dnes. Částečně proto, že zahrnovala širší okruh příbuzných, zejména však proto, že páry mívaly větší počet dětí než dnes. Souvisí to s tehdejšími podmínkami a okolnostmi.

Zaprvé, náboženství. Náboženská víra měla vždy vliv na velikost rodiny. Především je to proto, že všechna náboženství obvyklá u nás připisují velký význam rodině s dětmi. Vždy to souviselo s uznáním a společenským statusem. Podle demografických šetření tato kauzalita postupně slábne, přesto stále platí¹⁰.

Zadruhé, až do roku 1965, kdy byla u nás poprvé uvedena na trh antikoncepční pilulka¹¹, neměly ženy mnoho příležitostí spolehlivě ovlivnit počet svých dětí. Kromě metod závislých na partnerovi (kondom, přerušovaná soulož) mohly sledovat období plodnosti, mohly používat dostupné ochranné prostředky (např. aplikaci nitroděložního tělíska), v krajním případě podstoupit sterilizaci. Mnohé ženy v praxi přistupovaly k umělému přerušení těhotenství jen jako k další metodě antikoncepce, tzv. antikoncepci ex-post. Rozšíření hormonální antikoncepce umožnilo ženám rozhodovat se svobodně, kdy chtějí mít dítě a postupně došlo u nás od devadesátých let k razantnímu snížení počtu interrupcí jak ukazuje tabulka 1 na následující straně.

¹⁰ Náboženská víra obyvatel podle výsledku sčítání lidu. *Lidé a společnost*. Český statistický úřad [online]. ©2014 [cit. 28.9.2014]. ISSN 170220-14.

Dostupné z: [http://www.czso.cz/2014ediciplan.nsf/t/82002D3492/\\$File/17022014.pdf](http://www.czso.cz/2014ediciplan.nsf/t/82002D3492/$File/17022014.pdf)

¹¹ MARL, L. *Antikoncepční pilulka slaví 50 let*. [In: Svět o osmé] [rozhlasový pořad]. [Český rozhlas, Rádio Česko], 11.5.2010, 9:54. [citace 28.9.2014]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/veda/_zprava/731396

Tabulka 1. Potraty, 2003-2013; Zveřejněno 11.9.2014. [cit. 8.11.2014].Dostupné z: http://vdb.czso.cz/vdbvo/maklist.jsp?kapitola_id=18&expand=1&

	2003	2005	2008	2010	2011	2012	2013
Potraty celkem	42 304	40 023	41 446	39 273	38 864	37 733	37 687
v tom: samovolné potraty	11 660	12 245	14 273	13 981	13 637	13 515	13 708
umělá přerušeni těhotenství	29 298	26 453	25 760	23 998	24 055	23 032	22 714
v tom: miniinterrupce	23 325	20 519	19 343	17 797	17 701	16 768	16 439
jiné legální UPT	5 973	5 934	6 417	6 201	6 354	6 264	6 275
ostatní	58	1	-	7	-	-	-
ukončení mimoděložního těhotenství	1 288	1 324	1 413	1 287	1 172	1 186	1 265
Podíl samovolných potratů (%)	27,6	30,6	34,4	35,6	35,1	35,8	36,4
Podíl umělých přerušeni těhotenství (%)	69,3	66,1	62,2	61,1	61,9	61,0	60,3
z nich ze zdravotních důvodů (%)	18,4	17,7	17,7	18,4	18,3	19,5	19,2

Podle Ústavu zdravotnických informací a statistiky je evidováno 51,7 % žen fertillního věku (tzn. ve věkovém rozmezí 15 - 49 let), které užívají lékařem řízenou antikoncepci, tedy nitroděložní nebo hormonální¹².

Zatřetí, děti sloužily jako sociální pojistka rodičů. Platilo, že čím více dětí, tím větší šance, že se některé z nich dožijí dospělosti a postarají se o své rodiče. Jedná se například o dobu velkých morových epidemií ve 14. století, kdy panovala vysoká dětská úmrtnost a nízká pravděpodobnost dožití u dětí. Pouze 50 % dětí se dožilo svých 5. narozenin. Poté se populační vývoj v celé Evropě ustálil, přesto ještě na přelomu 19. a 20. století se ze 100 novorozených dětí jen 78 dožilo svých prvních narozenin. V minulém století se na vývoji úmrtnosti projeví dvě světové války, nárůst vzniku civilizačních chorob a nezdravý životní styl¹³. Od roku 1989 se podařilo kojeneckou úmrtnost (tj. počet živě narozených dětí, které

¹² KACEROVÁ, E. Statistika potratů zrcadlí společenské změny. *Statistika a my*. [online] Zveřejněno 16.12.2013. [2013, roč. 3, č. 11-12]. [cit. 3.11.2014]. [ISSN 1804 – 7149].

Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/c/52002EB1AA>

¹³ Historie úmrtnosti. *Demografie*. [online]. ©2004-2014. [cit. 28.9.2014]. ISSN 1801-2914.

Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_umrtnosthistorie

se nedožijí prvních narozenin¹⁴) u nás snížit. V roce 2000 byly její hodnoty pod 4 ‰ a v roce 2010 na 2,9 ‰, což řadí naše zdravotnictví celosvětově mezi špičku¹⁵.

Statistické údaje o novorozenecké úmrtnosti (novorozenecká úmrtnost zahrnuje děti živě narozené, které se nedožijí více jak 27 dnů od porodu v poměru ke všem živě narozeným dětem) označuje Markéta Pavlíková, biostatistička z Evropského centra pro medicínskou informatiku, statistiku a epidemiologii, za zavádějící. V rozhovoru s názvem *Novorozenecká úmrtnost u nás není tak nízká, jak se Česko chlubi*¹⁶ vysvětluje, proč jsou výsledky ČR ve skutečnosti jiné. Podle jejího názoru je v České republice používán jiný způsob posuzování rozdílu mezi živě a mrtvě narozeným dítětem a největší problém spatřuje v odlišné definici dítěte mrtvě narozeného. V České republice se za mrtvě narozené dítě považuje dítě neprojevující známky života a vážící alespoň 1 000g, přestože v Evropě je obvykle uznávaná váha nad 500g. Dle vyjádření M. Pavlíkové dochází k tomu, že cca 200 případů je v ČR započteno mezi potraty, přestože běžná definice by je označila za mrtvě narozené a proto jsou údaje ČR zkreslené. Pokud by se vše přepočítalo dle platné definice WHO (Světové zdravotnické organizace), dosáhla by perinatální úmrtnost za rok 2009 hodnoty 5,2 ‰. Tento výsledek by stále řadil ČR mezi evropskou špičku, ovšem bez dnešního propastného rozdílu. Pro srovnání např. Rakousko v roce 2009 vykazovalo perinatální úmrtnost 5,6 ‰, Norsko 4,9 ‰ a Německo 5,3 ‰.

S názorem M. Pavlíkové nesouhlasí neonatologové a pediatri. Pediatr J. Kilián¹⁷ nepovažuje údaje za zkreslené, větší váhu má, podle jeho názoru, vývoj výše zmíněných hodnot

¹⁴ Ukazatele úmrtnosti. *Demografie*. [online]. ©2004-2014. [cit. 2.11.2014]. ISSN 1801-2914.

Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_umrtnostukazatele

¹⁵ ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. *Vývoj zdravotnictví České republiky po roce 1989*. Praha: ÚZIS ČR, 2010. s.11.

¹⁶ PROCHÁZKOVÁ, P. Novorozenecká úmrtnost není u nás tak nízká, jak se Česko chlubi. *IDNES. cz*. [online]. Zveřejněno 26.12.2011. [cit. 1.11.2014].

Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/novorozenecka-umrtnost-u-nas-neni-tak-skvela-jak-se-cesko-chlubi-pxc-/domaci.aspx?c=A111216_204559_domaci_taj

¹⁷ PROCHÁZKOVÁ, P. Novorozenecká úmrtnost není u nás tak nízká, jak se Česko chlubi. *IDNES. cz*. [online]. Zveřejněno 26.12.2011. [cit. 1.11.2014].

(novorozenecké a perinatální úmrtnosti), než jejich absolutní hodnoty v jednotlivých letech. A v každém případě vypovídají o vysoké kvalitě péče o těhotné ženy a novorozence v ČR.

Zároveň i dříve platilo, že v majetných rodinách se rodí méně dětí. Podle J. Kristena v evropských zemích od 14. století zbrzdil populační vývoj tzv. majorát nebo později fideikomis – pravidlo, podle něhož dědil pouze prvorozený¹⁸. Toto opatření bylo zavedeno především kvůli zachování celistvosti majetku, důvod byl tedy ryze ekonomický.

Ostatně platí to dodnes, přeneseně to lze aplikovat na nejvyšší dosažené vzdělání matek, pokud uvažujeme v rovnici vyšší vzdělání = vyšší příjem. Studie K. Svobodové¹⁹ uvádí, že pravděpodobnost narození třetího dítěte v rodině klesá spolu se stoupajícím vzděláním matky. Tento jev je vcelku logický, bereme-li v úvahu, že pokud žena studuje vysokou školu a má ambice ji dokončit, zpravidla odkládá rodičovství na pozdější dobu po studiu. Po ukončení studia chce nabýt profesních zkušeností a získat určité postavení, proto nemá čas na mateřství. Jistě je toto vysvětlení obecné a zjednodušené, přesto lze nalézt odpovídající údaje, které tuto domněnku potvrzují. Statistická bilance za druhé čtvrtletí letošního roku udává, že se první dítě nejčastěji narodilo ženám 29letým²⁰. Údaje za rok 2010 ukazují, že průměrný věk matek prvorodiček byl 27,6 roku²¹. Na počátku devadesátých let ženy poprvé rodily průměrně ve věku 22,5 roku²².

Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/novorozenecka-umrtnost-u-nas-neni-tak-skvela-jak-se-cesko-chlubi-pxc-/domaci.aspx?c=A111216_204559_domaci_taj

¹⁸ KRISTEK, J. *Vývoj populace v historii*. 1974. Školní práce. [cit. 28.9.2014].

Dostupné z: kristek-jan.cz/vyvoj-populace-v-historii.rtf

¹⁹ SVOBODOVÁ, K. *Životní situace vícedětných rodin*. Praha: VÚPSV, 2007. [odborná publikace, studie]. s.21.

²⁰ Pohyb obyvatelstva - 2.čtvrtletí 2014. *Český statistický úřad*. [online]. 11.8.2014. [cit. 5.10.2014].

Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/esu.nsf/informace/coby_091114.docx

²¹ Pohyb obyvatelstva – rok 2010. *Český statistický úřad*. [online]. 14.3.2011. [cit. 5.10.2014].

Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/esu.nsf/informace/coby031411.doc>

²² Pohyb obyvatelstva – 4.čtvrtletí 2004. *Český statistický úřad*. [online]. 25.3.2005. [cit. 6.10.2014].

Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/esu.nsf/informace/coby032505.doc>

1.2 Současná rodina

V dnešní průměrné české rodině se nachází 1,6 dítěte²³. Téměř to odpovídá ideálu rodiny se dvěma dětmi. Někdo nemá děti žádné, někdo má jedno a většina rodin má děti dvě. Jedná se o celoevropský demografický trend, vždyt' v EU se za poslední čtyři roky podle Eurostatu (statistický úřad Evropského společenství) ustálila porodnost na hodnotách kolem 1,6 dítěte na jednu ženu²⁴.

Jednu z nejvyšších hodnot porodnosti má Francie; podle webových stránek Velvyslanectví Francie v Praze jde o 2,01 dítěte²⁵. Mohlo by se zdát, že tento údaj porodnosti je ovlivněn vysokým podílem přistěhovaných žen jiného než evropského původu, žijících ve Francii. A. Šťastná ve svém článku Populační vývoj: Francie vysvětluje, proč je tato domněnka nesprávná. Statistickým šetřením bylo zjištěno, že ženy ve Francii narozené mají od 90. let stejný podíl na porodnosti²⁶. Pro nadprůměrnou porodnost autorka nachází vysvětlení ve

²³ ŠKRABAL, J. Jaké je složení domácností v ČR?. *Český statistický úřad*. [online]. 7.3.2013. [cit. 28.9.2014].

Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307

²⁴ LANZIERI, G. Towards a baby recession in Europe? *Statistics in focus*. Eurostat. [online]. 2013, č. 3. [cit. 28.9.2014]. ISSN 1977-0316.

Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-13-013/EN/KS-SF-13-013-EN.PDF

²⁵ 2,01 Průměrná plodnost ve Francii. *Francie v České republice. Velvyslanectví Francie v Praze*. [online]. Poslední změna: 7.3.2014. [cit. 28.9.2014].

Dostupné z: <http://www.france.cz/2-01-Prumerna-porodnost-ve-Francii>

²⁶ ŠŤASTNÁ, A. Populační vývoj: Francie. *Demografie*. [online]. ©2004-2014. 30.1.2012. [cit. 28.9.2014]. ISSN 1801-2914. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=805

faktu, že řada žen se rozhodne pro mateřství mezi 30. a 40. rokem věku, což je umožněno francouzskou proročinnou politikou, která podporuje rovnováhu mezi prací a rodinou²⁷.

Demografové již delší dobu poukazují na rychlé stárnutí populace v celé Evropě. Podle průzkumu Eurobarometer z roku 2011, zkoumajícího, kolik si lidé v produktivním věku přejí mít dětí, se tato situace v nejbližší budoucnosti nezlepší. Více než polovina respondentů ze všech členských zemí EU na otázku „Kolik bych si přál/a mít dětí?“ odpovědělo 2 děti, 26 % respondentů si přeje mít tři a více dětí a 9 % si přeje jedináčka²⁸.

Takové jsou údaje ohledně přání, tedy ideálního počtu dětí; realita je nicméně taková, že více než polovina žen a mužů v produktivním věku, který byl pro účely tohoto průzkumu stanoven na rozmezí 25 a 39 let má méně dětí, než kolik by jich chtěla²⁹. Na nižší míře porodnosti se podepisuje také další z trendů současnosti, a to odsouvání rodičovství. Stále více žen i mužů oddaluje narození prvního potomka, ať již z profesních či osobních důvodů³⁰.

1.3 Okolnosti ovlivňující počet členů rodiny

V této části první kapitoly bych se ráda věnovala podrobněji okolnostem, které mají vliv na počet členů rodiny.

Na první místo bych zařadila **přání rodičů** mít určitý počet dětí, tzn. *ideální počet dětí*.

Podle studie Kamily Svobodové z roku 2007³¹ pokládá více než třetina respondentů se školními dětmi za ideální počet dětí v rodině dvě, třebaže sami již mají dětí více. Studie

²⁷ 2,01 Průměrná plodnost ve Francii. *Francie v České republice. Velvyslanectví Francie v Praze*. [online].
Poslední změna: 7.3.2014. [cit. 28.9.2014].

Dostupné z: <http://www.france.cz/2-01-Prumerna-porodnost-ve-Francii>

²⁸ TESTA, M. R. *Family sizes in Europe: evidence from the 2011 Eurobarometer survey*. Vienna Institut of Demography, 2012. s. 10.

²⁹ TESTA, M. R. *Family sizes in Europe: evidence from the 2011 Eurobarometer survey*. Vienna Institut of Demography, 2012. s. 28.

³⁰ TESTA, M. R. *Family sizes in Europe: evidence from the 2011 Eurobarometer survey*. Vienna Institut of Demography, 2012. s. 30.

³¹ SVOBODOVÁ, K. *Životní situace vícedětných rodin*. Praha: VÚPSV, 2007. s. 24.

připouští jako možná dvě vysvětlení. Zaprvé, třetí či další dítě se narodilo neplánovaně; zadruhé, přestože děti vyšších pořadí byly plánovány, došli respondenti během času, se získáváním nových zkušeností, ke změně názoru ohledně ideálního počtu dětí. Právě tento fakt vyplývající ze studie rodin s více dětmi vystihuje okolnosti, které popisují níže.

V souvislostech s vysvětlením Svobodové, proč lidé mají více dětí, než považují za ideální, přichází v úvahu ještě jedno možné vysvětlení, které nemohla její studie zachytit. Nebere v potaz možnost, že se těmto rodičům mohla narodit dvojčata nebo víceročata. Jako příklad mohu uvést první paterčata narozená u nás. Rodiče měli jedno dítě a přáli si druhé. Původně chtěli synovi pořídit sourozence, ale narodila se paterčata. Jistě je to příklad extrémní, ale paralela je v tomto případě zřejmá. Příkladem již méně extrémním může být rodina, která má děti dvě, rodiče se rozhodnou pro třetí a narodí se dvojčata. Místo tří dětí mají čtyři. Také to je situace, kdy rodiče mají více dětí než původně chtěli a považovali za ideální.

Další okolnosti, které ovlivňují počet dětí, bych souhrnně označila jako **existenční podmínky**. Velikost bytu a počet místností, výše příjmů a možnosti jeho zvýšení, velikost auta, vzdálenost od vzdělávacích a jiných institucí, všechny tyto faktory se ukrývají pod pojmem existenční podmínky.

Třetí rozhodující okolností je **zdravotní stav rodičů**. K. Svobodová popisuje³², že nejčastější důvod, proč mají rodiny méně dětí, než si přáli, jsou zdravotní problémy jednoho nebo obou partnerů.

Dále bych chtěla věnovat pozornost okolnostem, které mají vliv na počet dětí v rodině a jsou dle mého názoru velice závažné, jejich dopady jsou sociálně, psychicky a emočně náročné. Do těchto okolností řadím úmrtí v rodině a také rozvod.

Nejprve pozornost zaměříme na velice závažnou událost, která mění rodinu a její fungování – **úmrtí v rodině**. O smrti obecně se v současné společnosti příliš nemluví, toto téma je vnímáno jako tabu, jako náročné, a máme obavu o ní mluvit i mezi nejbližšími. Změny, které se odehrávají v rodině po smrti blízkého člověka, jsou doprovázeny mlčením, nedorozuměním a vzájemným nepochopením. A mezi situacemi, které nejvíce ohrožují fungování

³² SVOBODOVÁ, K. *Životní situace vícedětných rodin*. Praha: VÚPSV, 2007. s. 26.

a existenci rodiny, řadím úmrtí dítěte. Pro většinu rodičů je smrt vlastního dítěte nepředstavitelná a „ ... je vždy spojena s nesmírnou bolestí, která ovlivní další životy všech nejbližších. Každá náročná situace, kterou rodina prožívá, se do jejího fungování a do komunikace mezi nejbližšími podepíše.“³³

Sžívání se se smrtí blízkého člověka se označuje jako období truchlení. Toto truchlení se může lišit formou a délkou prožitků; jeho trvání a projevy jsou velmi individuální. Truchlení rodičů se může lišit i podle toho, zda smrt dítěte nastala před nebo těsně kolem porodu (např. syndrom náhlého úmrtí neboli SIDS postihuje v ČR 25 dětí ročně mezi 1. měsícem a rokem, častěji chlapce³⁴), nebo později. V současné době zemře 2,6 ‰ dětí do jednoho roku a tento statistický údaj řadí ČR mezi státy s nejnižší novorozeneckou úmrtností na světě. Více o novorozenecké úmrtnosti viz oddíl 1.1 strana 13 - 14. Celkem zemře každý rok kolem 900 dětí do devatenácti let a prožívání rodičů a nejbližších je vždy stejné – pociťují velikou ztrátu³⁵.

Pokud se rodiče nedokáží ve svém truchlení pochopit a podpořit, stává se, že již nenajdou společnou cestu a jejich nepochopení ukončí jejich vztah. Nahrává tomu i již zmíněný fakt, že dnes se o smrti a umírání v rodinách ani ve společnosti nemluví. Toto téma je stále tabuizované, zajímáme se o ně, až pokud se nás dotkne úmrtí někoho blízkého, na což poukazuje výzkum veřejného mínění Umírání a péče o nevléčitelně nemocné II³⁶.

V případě smrti dítěte neprožívají bolest pouze jeho rodiče, nelze zapomenout ani na další členy rodiny – sourozence, prarodiče, dále přátele a např. i kolegy z práce. Tito lidé jsou rodičům nablízku a společně s nimi prožívají období smutku, jen třeba neví, jak se zacho-

³³ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Rodina po smrti dítěte*. Dlouhá cesta, o. s. [online]. 2012. [cit. 4.10.2014]. s. 1. Dostupné z: <http://www.dlouchcesta.cz/files/uploaded/UserFiles/rodinaPoZtrate.pdf>

³⁴ Syndrom náhlého úmrtí kojenců. *Wikipedie*. [online]. Poslední editace: 30.8.2013. [cit. 3.10.2014]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Syndrom_náhlého_úmrtí_kojenců

³⁵ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Rodina po smrti dítěte*. Dlouhá cesta, o. s. [online]. 2012. [cit. 4.10.2014]. s. 1. Dostupné z: <http://www.dlouchcesta.cz/files/uploaded/UserFiles/rodinaPoZtrate.pdf>

³⁶ CESTA DOMŮ. *Umírání a péče o nevléčitelně nemocné II*. Výzkum veřejného mínění. Závěrečná zpráva. [online]. Realizátor: Stemmark. Zář 2013. [cit. 28.9.2014]. Dostupné z: data.umirani.cz/download/file/fid/20

vat a co říci, aby pomohli a neškodili. Pro všechny je to velice bolestná situace, nelze dát jednu univerzální radu, přesto je důležité dávat truchlícím najevo své pocity a nabízet jim opakovaně svou podporu. Časem truchlení přejde do mírnější podoby a rodiče rádi na své děti vzpomínají spolu s rodinou a svými přáteli³⁷.

V tuto chvíli se přesuneme k druhé okolnosti, kterou jsem zařadila mezi závažné, a to je rozvod rodičů. Rozvodem se mění vztahy, komunikace i klima rodiny, nemusí to však nutně znamenat konec rodiny.

Během posledních let dochází k nárůstu rozvodovosti. Přítomnost a četnost tohoto veskrze negativního jevu, který strmě vzrostl po roce 1989, je alarmující. Statistické údaje za poslední roky jsou alespoň částečně potěšující: trend, kdy každým rokem bylo rozvedeno více manželství než v roce předchozím, se zastavil v roce 2008 a od té doby mírně klesá³⁸. Podle údajů zpracovaných ČSÚ vyrůstalo v roce 2013 v neúplné rodině 13,4 % dětí do 15 let. Analytička ČSÚ Iva Kohoutová uvádí: „*Počet dětí žijících s jedním rodičem je u nás nižší, než je průměr za celou Evropskou unii, ve srovnání s jednotlivými evropskými zeměmi dosahuje Česká republika obdobných hodnot jako Německo nebo Španělsko.*“³⁹. Uvedený zdroj ovšem neupřesňuje, zda se do skupiny dětí žijících s jedním rodičem počítají pouze ty děti, které jsou po rozvodu v péči jednoho z rodičů, nebo se započítávají i děti, které jsou ve střídavé péči, protože vždy v konkrétní čas také žijí pouze s jedním rodičem.

V roce 2012 bylo z celkového počtu rozvedených manželství 57,5 % s nezletilými dětmi. Pokud stejný údaj srovnáme s rokem 1992, zjistíme, že došlo k velice výraznému poklesu, tehdy nezletilé děti vychovávalo 71,7 % rozvedených manželství. Statisticy tento posun

³⁷ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Rodina po smrti dítěte*. Dlouhá cesta, o. s. [online]. 2012. [cit. 4.10.2014].

Dostupné z: <http://www.dlouhacesta.cz/files/uploaded/UserFiles/rodinaPoZtrate.pdf>

³⁸ Do manželství mladí lidé nespíchají. *Český statistický úřad*. [online tisková zpráva]. Poslední aktualizace: 13.4.2014. [cit. 4.10.2014].

Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/do_manzelstvi_mladi_lide_nesposichaji_20140409

³⁹ Do manželství mladí lidé nespíchají. *Český statistický úřad*. [online tisková zpráva]. Poslední aktualizace: 13.4.2014. [cit. 3.10.2014].

Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/do_manzelstvi_mladi_lide_nesposichaji_20140409

přičítají rostoucímu podílu rozvodů dlouhotrvajících manželství s již zletilými dětmi a také nízké míře plodnosti⁴⁰.

Přes tento lehký optimismus na poli statistiky je rozvod velice závažným společenským jevem, na který můžeme nahlížet z více stran – až časem se projeví jeho právní, ekonomické, sociální, rodinné a psychické dopady. Jejich rozbořem by se mohla zabývat samostatná práce.

V souvislosti s rozvodem a rozpadem rodiny dochází k dalšímu jevu někdy označovanému jako **dokompletování rodin**⁴¹. Jde o situaci, kdy žena po rozvodu vstupuje do dalšího manželství a s novým partnerem má další dítě či děti, a to především dítě vyššího pořadí. Vzhledem k tomu, že matka je vždy jistá („*mater semper certa est*“), se statisticky uvádí počet dětí narozených jedné matce, proto uvádím příklad rozvedené ženy, nikoli rozvedeného muže. K rozhodnutí mít společné dítě dochází zejména proto, že se noví partneři utvrzují ve svém svazku, nebo může být toto další dítě prvním dítětem partnera, který tím naplní své rodičovské potřeby, uvádí Svobodová⁴².

Nejde o žádný nový a převratný trend, ale toto míchání rodin přináší mnoho nových obtíží při budování vztahu s novým partnerem. Do rodinných záležitostí se zapojuje partnerovo dítě, příp. děti, dále partnerův bývalý protějšek, lidé nechtějí zpřetrhat vazby s prarodiči dítěte, a toto vše mohou rodiny řešit z obou stran – ze strany muže i ženy. První věcí je, že může dojít k mnoha neúmyslným nedorozuměním kvůli nedostatečné komunikaci. Dochází ke vzniku nových vztahů a vztahová síť se může načas stát pro všechny složitou a méně přehlednou. Dále vyvstávají různé otázky ohledně zapojování se do výchovy, rodičovských kompetencí a vyjasnění vzájemných pozic.

Období sžívání a vytváření nových vztahů je pro děti, rodiče, prarodiče i další příbuzné citlivé, ale s trochou ohledu a hodně velikou trpělivostí se dají tyto vztahy navázat. Důleži-

⁴⁰ Rozvodovost. *Český statistický úřad*. [online]. Poslední aktualizace: 19.8.2013. [cit. 3.10.2014].

Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

⁴¹ KUČERA, M. *Plodnost žen v opakovaných manželstvích*. Demografie. 1984, roč. 26, č. 4., str. 289-296.

⁴² SVOBODOVÁ, K. *Životní situace vicedětných rodin*. Praha: VÚPSV, 2007. s. 14.

tou roli hraje, nejen v tomto období, vyrovnaná a otevřená komunikace všech členů rodiny. Výrazně se na samotné komunikaci odráží i rodinná atmosféra neboli klima⁴³. Pojmu rodinná atmosféra se více věnuji ve druhé kapitole, na straně 29 této diplomové práce.

⁴³ Family Atmosphere. *Children for challenge*. [online]. ©2009. [cit. 10.11.2014].
Dostupné z: <http://www.childrenthechallenge.com/page38/page6/page6.html>

2 VÍCEČLENNÁ RODINA

Je na místě položit si základní otázky. Proč se zabývat vícečlennou rodinou? Čím se odlišuje od rodiny s jedním či dvěma dětmi? Proč o tom psát diplomovou práci? Odpověďmi na tyto otázky se zabývám v následující kapitole. Nejdříve věnuji pozornost pojmu vícečlenná rodina a jejímu vymezení. Druhá část kapitoly se zabývá skupinovou komunikací v rodině s více členy. Ve třetí části hledám pozitiva a negativa, která přináší vícečlenná rodina. Poslední oddíl této kapitoly odkrývá některé důvody a motivy, proč se rozhodnou někteří rodiče mít více dětí.

2.1 Vícečlenná rodina a její vymezení

Pro potřeby této diplomové práce jsem pojem *vícečlenná rodina* vymežila jako každou rodinu se třemi a více dětmi.

Při vymezení pojmu vícečlenná rodina jsem vycházela především ze současného trendu označovaného demografy jako **model dvoudětné rodiny**⁴⁴. Tento model, lze říci také ideál, má v naší republice svoji tradici a řada sociologických průzkumů za posledních patnáct let ukázala, že představy o ideálním počtu dvou dětí v rodině česká populace trvale nemění, její názory jsou konzistentní. Tomuto dnešnímu trendu předcházelo v druhé polovině minulého století postupné snižování podílu dětí narozených ve vyšším pořadí (tzn. narození třetích, čtvrtých, atd. dětí v rodině).

V druhé polovině 20. století se začal snižovat počet dětí v rodinách a úhrnná plodnost se postupně snížila na aktuální hodnotu 1,46 (údaj za rok 2013, viz Obrázek 1). Údaj úhrnná plodnost udává „počet živě narozených dětí připadajících na jednu ženu ve věku 15-49 let. *Magickým číslem ...je hodnota 2,1, která zajišťuje udržení početního stavu populace.*“⁴⁵ Podle statistických analýz byla úhrnná plodnost za poslední dobu nejnižší v roce 2005, kdy

⁴⁴ ŠŤASTNÁ, A. Mění se struktura rodiny a závislé děti. *Demografie*. [online]. 18.8.2006. [cit. 8.10.2014]. ISSN 1801-2914.

Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=375

⁴⁵ Porodnost. Základní ukazatele. *Demografie*. [online]. [cit. 6.10.2014]. ISSN 1801-2914.

Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_porodnostukazatele

klesla na 1,3 dítěte na 1 ženu. Po tomto propadu nastal mírný růst na 1,5 v roce 2008⁴⁶ a kolem této hodnoty se udržuje. Překvapivým zjištěním pro mě byla informace, že v roce 2010 se narodilo nejvíce dětí ve 2. pořadí u nás po roce 1989⁴⁷. Tyto údaje dokládají oblíbenost modelu dvoudětné rodiny v ČR.

Právě z toho důvodu, že je u nás v ČR zažitý model dvoudětných rodin, jsem označila rodiny s více než dvěma dětmi za vícečlenné. Společnost vnímá rodinu se třemi a více dětmi jako méně obvyklou, zvláštní, odlišnou od hlavního trendu.

Ředitelka Národního centra pro rodinu v článku ČT kriticky reflektuje nastavení dnešní společnosti: „*Mít děti se dneska nevyplácí. Je to věc velkého altruismu a obětavosti.*“⁴⁸ Tento článek se věnuje praktickým situacím, kdy se s více než dvěma dětmi prostě nepočítá. Takovým typickým příkladem je jízda dopravními prostředky, kdy třetí dítě musí mít poloviční jízdenku, přestože by mělo podle věku nárok na bezplatné cestování. Dále zmiňuje ztížené možnosti ubytování na dovolené apod.

Na základě tohoto článku jsem se rozhodla shrnout změny, které rodina nejvíce zaznamená právě po narození třetího dítěte. Jedná se o čtyři kategorie, které mohou rodinu částečně omezovat v jejím fungování.

Zaprvé: bydlení. Narozením třetího dítěte sice nevzniká nutnost se stěhovat, ale je zapotřebí počítat s tím, že v daném bytě či domě budou vyrůstat tři děti a jejich prostorové potřeby se budou v čase měnit. S počtem členů domácnosti se omezuje časová dostupnost důležitých prostor v bytě, především sociálního zařízení.

⁴⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Porodnost a plodnost 2006 – 2010. [Praha: ČSÚ, 20011]. [online]. Zveřejněno 15.12.2011. Aktualizace 28.12.2011. [cit. 5.11.2014]. s. 43. [ISSN 978-80-250-2133-0].

Dostupné z: <http://csugeo.i-server.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/4008-11>

⁴⁷ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Porodnost a plodnost 2006 – 2010. [Praha: ČSÚ, 20011]. [online]. Zveřejněno 15.12.2011. Aktualizace 28.12.2011. [cit. 5.11.2014]. [ISSN 978-80-250-2133-0]. s. 43.

Dostupné z: <http://csugeo.i-server.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/4008-11>

⁴⁸ ERL. Rodiny s více než dvěma dětmi jsou v nevýhodě. ČT. [online]. Zveřejněno 5.6.2013, 7:30. [cit.

29.9.2014]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/zpravy/>

229720-rodiny-s-vice-nez-dvema-detmi-jsou-v-nevyhode/

Zadruhé: doprava. Narozením třetího dítěte nastává ve většině rodin zlom, protože není mnoho typů osobních automobilů, kam se vejdou tři autosedačky, dva dospělí a nějaká zavazadla, popř. složený kočárek. Ani pěší doprava není bez komplikací: rodič, který jde po ulici se dvěma dětmi, může bez obtíží každé dítě držet za ruku, např. při přecházení ulice. Se třemi či více dětmi, s kočárkem i bez něj, je nutné nacvičit jiný bezpečný způsob držení. Děti je třeba instruovat, kdo se koho chytne, na které straně apod.

Zatřetí: kultura, turistika. Většina rodinných vstupenek nebo jiných zvýhodnění je koncipována pro 2 dospělé a 2 děti. Pro vícečlennou rodinu postrádá taková nabídka smysl, protože je vždy třeba zakoupit třetí vstupenku, apod.

Začtvrté: logistika a management rodiny. Většinu domácích činností – ranní vypravování, stravování, doprovod do školy, dopravu dětí do různých kroužků apod., třídní schůzky ve shodnou dobu, zvládání nemocí – je třeba více či méně složitě plánovat, třeba i pomocí různých rozpisů nebo tabulek s úkoly pro děti i rodiče.

Pro potřeby této práce považuji tento výčet za dostačující k tomu, aby vykreslil okolnosti, které odlišují rodiny se třemi a více dětmi, tedy vícečlenných rodin, od rodin s jedním či dvěma dětmi.

Pan profesor Z. Matějček doporučuje: „*Chcete-li mít děti, (protože těm, kdo děti nechtějí mít, nemám, co bych jim poradil), pak mějte alespoň tři – kvůli těm dětem a konečně kvůli sobě.*“⁴⁹ Tato rada vyplývá z jeho zkušeností, vysvětluje ji tak, že rodič tří dětí má čas naplněný do té míry, že nemůže myslet na zbytečnosti a nepodstatné věci. A pokud se v rodině mají všichni rádi, mohou mít „*docela pěkný život – i v té dnešní době.*“⁵⁰

⁴⁹ MATĚJČEK, Z. *Psychologické eseje*. Praha: Karolinum, 2004. s. 127.

⁵⁰ MATĚJČEK, Z. *Psychologické eseje*. Praha: Karolinum, 2004. s. 127.

2.2 Komunikace ve vícečlenné rodině

Komunikace je jedna z nejdůležitějších lidských schopností. Lze ji popsat jako specificky lidskou schopnost používat výrazové prostředky pro vznik a udržení mezilidských vztahů jak uvádí Klenková⁵¹.

Mezilidská komunikace předpokládá vzájemnost, oboustrannou intenci a také dovednost používat jazyk⁵² (resp. určitý kód, komunikační systém). První předpoklad – **vzájemnost** – se rozvíjí nejdříve mezi rodičem a dítětem. Základy jsou položeny již v průběhu prenatálního vývoje dítěte a po narození jsou dále rozvíjeny. **Intence** znamená, že jde o činnost uvědomělou s určitým záměrem či záměry, hovořit o tomto procesu lze od 10. měsíce věku dítěte, kdy se dítě hlásí o fyzickou přítomnost a pozornost rodiče. Nejnáročnějším procesem je **vytváření a rozvoj řeči**, což je třetí předpoklad úspěšné mezilidské komunikace. Během pouhých několika let se slovní zásoba dítěte rozroste mnohonásobně. Ve dvou letech používá 100 slov, v pěti až šesti letech ovládá již přes 8 000 slov, což je, podle Ivo Plaňavy, jistě zázrak⁵³.

Největší zásluhu na tomto zázraku mají rodiče dítěte a další členové rodiny (popř. vychovatelé), kteří dítěti aktivně napomáhají a radostně očekávají každé nové slovo. Těší se z toho, že mohou s dítětem prohlubovat vzájemný vztah. A pokud jde o rodinu se třemi a více dětmi, košatost komunikace roste s každým dalším členem geometrickou řadou. Jejich vzájemné interakce a projevy verbální i neverbální, to vše dává komunikaci nový rozměr. V první řadě se komunikace násobně rozroste s každým dalším členem rodiny, který už umí mluvit a vyjadřovat se. Jako druhý rozměr můžeme označit neustále se měnící vzájemné vztahy mezi všemi členy rodiny, ty probíhají neustále, současně, ve velkém procentu spontánně a pod vlivem měnících se okolností. Třetí rozměr vnímám jako učící, sociali-

⁵¹ KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. Praha: Grada, 2006. s. 25.

⁵² PLAŇAVA, I. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy – dovednosti – poruchy*. Praha: Grada, 2005. s. 94.

⁵³ PLAŇAVA, I. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy – dovednosti – poruchy*. Praha: Grada, 2005. s. 94 a 95.

začnící: každý člen rodiny má daleko více příležitostí k vyzkoušení různých projevů a technik komunikace než v rodině s jedním či dvěma dětmi.

Představte si, že jste na rodinném setkání, kde jsou vaše čtyři děti a jejich partneři a jejich děti, resp. vaše vnoučata. Každý chce něco sdělit a zároveň reagovat na to, co říká jiný, mluví jeden přes druhého. Právě velká rodina dává člověku možnost, aby se naučil neztratit v náročných komunikačních situacích a neměl z nich strach, protože k tomu mimo rodinu nemá mnoho příležitostí.

2.3 Pozitiva a negativa vícečlenné rodiny

V této části kapitoly uvedu různé negativní dopady a důsledky přítomnosti více dětí na rodinu jako celek a především zvýšené nároky na rodiče. Jako jejich protiváhu chci zpracovat také pozitivní důsledky, která jistě mnoho nepříjemných dopadů rodině vynahrazují či dokonce převažují.

Vybrala jsem následující negativa vícečlenné rodiny: zvýšená finanční zátěž, nároky na bydlení, psychické vypětí, zdravotní komplikace, potřeba rodinných a rodičovských kompetencí.

2.3.1 Finance

Finanční zátěž rodiny se třemi dětmi je vyšší než rodiny s jedním či dvěma dětmi. Vyšší náklady na bydlení, dopravu, potraviny a oblečení, na školní a sportovní potřeby apod., to jsou výdaje, které jednoznačně znamenají, že mít více dětí se finančně „nevyplatí“. Na druhou stranu, pokud se nejedná právě o dvojčata nebo trojčata (popř. čtyřčata či dokonce paterčata), mohou po sobě děti mnoho věcí „dědit“ či je jinak sdílet – oblečení, hračky, kočárky, autosedačky, sportovní potřeby, pokoje, nábytek, aktovky a školní vybavení. V takovém případě jde o nastavení rodiny, jakým způsobem k tomuto předávání věcí přistupuje. Pokud chce rodič dopřát svým dětem to „nejlepší“ a kupuje všechno nové a značkové, má vysoké výdaje, ovšem nikoli z objektivní nutnosti, ale z vlastního rozhodnutí. Můj názor je takový, že oblečení a věci není to nejdůležitější, co chci svým dětem dát; mám zkušenost, že děti samy mají radost, když vidí, že jejich dříve oblíbené oblečení nosí mladší sourozenec.

2.3.2 Nároky na bydlení

Nároky na bydlení, to jsou další položky v rozpočtu vícečlenné rodiny. Za ideální možnost bydlení považují rodiny v ČR rodinný dům se zahradou⁵⁴. Přesto jim finanční stránka neumožní si tento sen splnit a svoji situaci řeší jinak – koupí či pronájmem bytu.

Již jsem připustila možnost podívat se na negativa vícečlenné rodiny z jiných úhlů a uvažovat o nich naopak jako o přednostech. Zvýšenou finanční zátěž může rodina pojmout jako výzvu ke změně životního stylu, svého nastavení. Konkrétně jsem se vyjádřila o tom, že mnoho věcí si děti mohou předávat a sdílet mezi sebou. Jsem toho názoru, že nákup oblečení aj. z druhé ruky je také výhodnější a bezesporu i ekologické. V takovém případě se nové nastavení rodiny týká všech jejích členů.

Filip Šára ve svém článku⁵⁵ o výdajích rodiny s více dětmi poukazuje na velice zajímavý úkaz. Je přesvědčen, že rodiče, kteří mají více dětí, si daleko více promýšlejí, za jaké aktivity a věci pro děti peníze vydají, a díky tomu netlačí děti k neúměrným výkonům v oblastech, které považují oni sami za stěžejní (např. ve sportu nebo umění).

2.3.3 Psychika

Psychické vypětí nebo také psychické obtíže jsou další negativa, které sebou může přinést vícečlenná rodina. Do této kategorie zahrnují například:

- vyšší nároky na rodičovskou pozornost
- dilemata spojená s potřebou rozdělit lásku každého rodiče mezi všechny děti a partnera
- zatížení vztahů v širší rodině
- vytvoření závislosti na pomoci jiných osob, ať již jako nutnost či zlovyk
- rozpory rodičů spojené s výchovou a vedením dětí

⁵⁴ Představy o ideálním bydlení, *FOCUS*. [online]. [cit. 20.10.2014].

Dostupné z: <http://www.focus-agency.cz/novinky/predstavy-o-idealnim-bydleni/>

⁵⁵ ŠÁRA, F. Mít hodně dětí nemusí být tak finančně náročné. *Novinky*. [online]. Publikováno 5.7.2014, 18:01. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/deti/306698-mit-hodne-deti-nemusi-byt-tak-financne-narocne.html>

- prodloužení doby, kdy děti potřebují rodičovskou péči a pozornost, a tím vzdálení se tohoto rodiče od profesního a společenského uplatnění.

V tomto výčtu by se dalo pokračovat, nicméně se domnívám, že vystihnout všechny aspekty a specifika v psychické oblasti, kterými vícečlenná rodina prochází, je obtížné.

Pokud se zaměřím na tuto oblast vyjmenovaných negativ, tedy na psychické vypětí a obtíže, můžeme tyto jevy většinou považovat za dočasné, situační. Při zpětném pohledu na náročnější období na ně členové rodiny mohou s odstupem vzpomínat jako na období, které přežili a díky tomu získali třeba nové zkušenosti, jak si poradit v nelehkých chvílích. Psychicky náročné období může být pro rodiče i dítě (děti) při správném nastavení přínosem. V každé rodině je důležité uchovávat pozitivní atmosféru a upínat pozornost všech členů rodiny ke kladným prožitkům.

Rodinná atmosféra je tvořena jedinečným naladěním a charakterem rodiny. Předává členům rodiny zprávu o tom, co je důležité, jaké je rodinné nastavení⁵⁶. Můžeme se setkat také s jiným označením, které je svým vymezením konkrétnější než pojem rodinná atmosféra, tedy s označením emoční atmosféra rodinného prostředí. Tato prostupuje veškerým děním v rodině a dítě (děti) ji do sebe nasává, jak zmiňuje Slavomír Laca⁵⁷. Ve své knize *Výchova – Rodina – Hodnoty* charakterizuje rodinné prostředí jako celkovou sociálně-psychologickou atmosféru rodiny⁵⁸. Není důležité, jaký pojem či název použijeme pro označení tohoto klimatu. Nic to nemění na tom, že rodinná atmosféra má veliký vliv na vývoj osobnosti dítěte, protože právě v rodině tráví dítě nejvíce času.

2.3.4 Zdraví

V pořadí dalším negativem vícečlenné rodiny jsou zdravotní komplikace. Především mám na mysli situace, kdy se děti a rodiče (popř. další příbuzní) vzájemně (i opakovaně) nakazí infekční nemocí. Dochází k tomu například tehdy, když dítě navštěvující školské zařízení (škola a především školka) onemocní a zůstane několik dnů doma. Mezitím se stejné pří-

⁵⁶ Family Atmosphere. *Children for challenge*. [online]. ©2009. [cit. 10.11.2014].

Dostupné z: <http://www.childrenthechallenge.com/page38/page6/page6.html>

⁵⁷ LACA, S. *Výchova-rodina-hodnoty*. Brno: IMS, 2013. s. 68.

⁵⁸ LACA, S. *Výchova-rodina-hodnoty*. Brno: IMS, 2013. s. 67.

znaky objeví u jeho sourozence a onemocní i on, případně další sourozenec. Mezitím se uzdraví prvně nakažené dítě. Toto onemocnění může postihnout i rodiče, kteří již mohou být vyčerpaní péčí o nemocné děti a snadno mu podlehnou.

Komplikace ve vícečlenných rodinách jsou citelné především v prodloužení doby, kdy je rodina zasažena nemocí. A také s tím souvisejí komplikace nejenom zdravotní, ale i organizační, protože je třeba reagovat na (ne)docházení do školky či školy, hlídání nemocných dětí a vytrvání v léčebných opatřeních.

2.3.5 Rodičovské kompetence

Poslední negativum vícečlenné rodiny spatřuji ve zvýšeném nároku na rodičovské kompetence. S tímto termínem se dnes běžně setkáváme, ale jeho chápání je v odborné literatuře nejednotné. Pojem kompetence vymezuje Jandourek v Sociologickém slovníku jako „*schopnost zvládnout nějakou činnost nebo situaci, popř. schopnost zařadit nové poznatky do širšího kontextu.*“⁵⁹ V tom případě jsou rodičovské kompetence různé schopnosti a vlastnosti, které rodiče získávají díky zkušenostem s výchovou, a tyto schopnosti mohou využít pro svůj osobnostní rozvoj nebo pro plnění pracovních úkolů. V důsledku je získání rodičovských kompetencí pozitivním přínosem pro rodiče; jejich vytváření a získávání je časově náročný proces. Tento proces představuje pro rodiče velikou výzvu.

2.4 Důvody pro založení vícečlenné rodiny

Tato část druhé kapitoly hledá rozličné motivy a důvody, které vedou ke vzniku vícečlenné rodiny.

Prvním důvodem, který však uvádím pouze pro úplnost, by mohla být lidská **vypočítavost**. Příkladem je rodina, která bere děti pouze jako zdroj obživy. Předpokladem ke vzniku této představy o dětech je nízké sociální zázemí rodičů, jejich nezaměstnanost a/nebo představy o lákavé budoucnosti. Tato vypočítavost má ovšem svoje trhliny, především nedostatečnou informovanost. Pokud rodiče poslouchají nekvalifikované rady a návody, jak zbohatnout

⁵⁹ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. s. 125.

na sociálních dávkách, mohou být později zklamáni. Můj názor je ten, že ve skupině vícečlenných rodin jsou tito rodiče zastoupeni v relativně malém počtu.

Druhým motivem, proč mít více dětí, může být kladný vztah rodičů k dětem a jejich pozitivní zkušenost. Tento motiv bych nazvala **láska k dětem**. Zkušenosti s nikoli vlastními dětmi (v rodině, u přátel, z volnočasové aktivity) a také nově získávané zkušenosti rodiče s postupným narozením prvního, druhého a dalšího dítěte výraznou měrou zvyšují sebevědomí rodičů. Je to velice kladný a společensky pozitivní důvod, proč mít více než dvě děti.

Třetím důvodem by mohla být víra rodičů, tedy **náboženství**. Ze studie Kamily Svobodové vyplývá, že ženy věřící, tzn. „hlásící se k některému náboženskému vyznání“⁶⁰, mívají více dětí než ženy, které jsou bez vyznání. Tři a více dětí mají nejčastěji ženy, které se hlásí k římskokatolické církvi, jak uvádí Svobodová. Náboženství a především postoj věřících se odráží na velikosti jejich rodin. Každé náboženství a téměř každá církev a církevní společenství kladou veliký důraz na rodinu a podporují rodičovství.

Čtvrtým důvodem vzniku vícečlenných rodin je **míchání rodin**. Vzhledem k vysoké míře rozvodovosti (již zmíněné na str. 8 a 20-22) jsou tyto případy stále častější. Děti zůstanou v péči jednoho rodiče, který si najde nového partnera s dětmi z předchozích vztahů. Stejná situace se odehrává u druhého rodiče, který s novým partnerem pečuje o jeho děti a zároveň o svoje. Rodiče si s novými partnery přejí mít dalšího potomka, aby potvrdili svůj vztah.

Tento typ rodin, tedy především tu svou, nazývá Veronika Žilková-Stropnická „patchwork family“⁶¹. (Patchwork je technika sešívání malých kousků látky v jeden nový celek⁶².) Tato velká rodina je tvořena různými skupinami – manžel, jeho děti a bývalá manželka, manželka, její bývalí manželé a děti, manželka a její matka, manžel a jeho setra a jejich matka. Jako rodina se cítí, vystupují a prezentují, je to tedy rodina.

⁶⁰ SVOBODOVÁ, K. *Životní situace vícedětných rodin*. Praha: VÚPSV, 2007. s. 19.

⁶¹ BLAŽKOVÁ, J. Nejsme rodina, ale tlupa. *Rodina DNES*. Praha. 24.10.2014, 26 (2), 5. [ISSN 1210-2268].

⁶² Patchwork. Wikipedie. [online]. Poslední editace 8.9.2014, 21:16. [cit. 1.11.2014].

Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Patchwork>

Paní Žilková-Stropnická se také pozastavuje nad tím, že pokud se ve společnosti se mluví o rodině, míní se rodina s dětmi do věku asi 7 let (do první třídy). Přitom nepřestaneme být dětmi svých rodičů, máme sourozence a další příbuzné a tyto vztahy nemusí zaniknout, protože jsme si založili vlastní rodinu. Nemusí dojít k tomu, že odstříhneme minulost a soustředíme se pouze na vztahy tady a teď. To záleží na našem přístupu a na našem odhodlání hledat odpovědi a rady ohledně našich vztahů s bývalými partnery, dětmi, rodiči, sourozenci apod.

Poslední položkou na tomto seznamu důvodů, proč vznikají vícečlenné rodiny, je **vyšší moc, jinými slovy náhoda**. Do této skupiny bych zařadila narození dvojčat a vícčat a také neplánované těhotenství – děti, které se narodí nad očekávání. Pro rodiče je zjištění nové situace především šok. Jsou zaskočení a vyrovnávají se s tím, že jejich život bude pestřejší a poněkud vzdálen jejich představám a plánům. Rodina může tyto situace vnímat jako zkoušku a také jako výzvu.

Je obtížné rozlišit, zda je pro rodinu náročnější a složitější vychovávat dvojčata, trojčata (vícerčata) nebo více dětí narozených po sobě. Každý rodič může mít odlišnou zkušenost, jiný názor. Rodiče dvojčat mohou vnímat svoji situaci jako finančně a fyzicky náročnější, především bezprostředně po narození dětí. Naopak rodiče více dětí narozených postupně mohou vnímat péči o dvojčata jako jednodušší především z důvodu časových. Děti jsou stejně staré a jejich potřeby se mění v totožnou dobu. Odpadá několikrát opakovaný náročný první rok po narození, který se vyznačuje kolotočem kojení-plínky-spaní-krmení.

Každý má svůj pohled na to, jak výhodné nebo nevýhodné je mít dvojčata nebo trojčata z hlediska finančního, psychologického i fyzického. A nemalou měrou je tento pohled ovlivněn vlastní prožitou zkušeností.

3 VÍCEČLENNÁ RODINA A KAŽDODENNÍ ŽIVOT

V této kapitole je mým cílem popsat každodenní realitu života vícečlenné rodiny. Život vícečlenné rodiny doprovází různá úskalí. Kromě situací a komplikací, které běžně řeší každá rodina, se u vícečlenných objevují úkazy jako nepravidelné řetězení a nepochopitelné kumulace problémů. Chci se věnovat konkrétním situacím, se kterými si vícečetná rodina musí umět poradit. Do této kapitoly jsem se rozhodla zařadit vlastní zkušenost ze sedmičlenné rodiny. Posuzuji pozitivní a negativní vlivy, která mě podle mého názoru v dětství formovaly. Tato zkušenost je založena na vzpomínkách na dětství prožité ve velké rodině.

3.1 Každodenní situace ve vícečlenné rodině

V rodinách s více dětmi naštěstí platí pravidlo, že problematické situace a nepříjemnosti nepřicházejí naráz, ale postupně, jedna po druhé. To v praxi znamená, že rodiče vyřeší jednu událost, obstarají jedno dítě a potom jejich pozornost přitáhne další a tak dále, stále dokola. Rodiče tento koloběh po čase přijímají za vlastní a stává se běžnou součástí rodinného života. Takto naučené a vycvičené rodiče nevyvede z míry nenadálá nemoc jejich dítěte nebo potíže se školou. V tom spatřuji veliký rozdíl oproti rodičům zejména s jedním dítětem, kteří nemají tolik zkušeností s často improvizovaným řešením rozličných problémů.

Vrátím se zpět k vícečlenné rodině a každodenním situacím. Tyto každodenní situace, každodenní problémy se týkají mnoha oblastí – vztahů, zdraví, domácnosti, školy, zájmových činností, zaměstnání, domácích zvířat. Každý jednotlivý problém je nutné zvládnout, postavit se k němu, zareagovat na něj. Zvládnout ho potřebují jak rodiče, tak i děti, a jeho překonáním získávají všichni zúčastnění kompetenci, kterou označím jako *průprava pro život*. Pro zdárné překonání každodenních situací je dobré nezapomínat na otevřenou komunikaci a projevovat snahu ke hledání kompromisů.

Již jsem popsala některé jevy typické pro vícečlenné rodiny, které bychom mohli označit jako pravidla. K těmto přidám jedno přísloví: „malé děti – malé starosti, velké děti – velké

starosti“ . Toto přísloví vystihuje zkušenost rodičů s tím, že nejvíce problémů mají rodiče s dětmi v době, kdy začínají hledat svoji životní cestu a dospívají⁶³.

V souvislosti s tím, jak vícečlenné rodiny čelí každodenním problémům a situacím, jsem uvedla jistá pravidla. Z výše uvedeného vyplývá, že nastavením a přijetím pravidel může rodina, zejména vícečlenná, snáze zvládat své funkce. Zároveň nelze vymezit seznam univerzálních a vždy platných pravidel, protože každá rodina je jedinečný systém, který má nastaven jiné hodnoty a normy. Některé rodiny dojdou k potřebě nastavení pravidel díky získaným zkušenostem. Jiné rodiny si svá pravidla vymezují od narození prvního dítěte. Dříve či později dospěje vícečlenná rodina do stádia, kdy pro ni její vlastní pravidla a režim budou velikým přínosem. Dojde ale ke zjištění, že pravidla lze měnit podle aktuálních potřeb a názorů všech členů rodiny.

3.2 Vlastní zkušenost z vícečlenné rodiny

Jedním z důvodů, proč jsem zvolila téma vícečlenné rodiny pro svoji diplomovou práci, je ten, že jsem vyrůstala v rodině s pěti dětmi. Mám tři bratry a jednu sestru a narodila jsem se jako čtvrtá v pořadí. Rozestupy mezi námi jsou 2-3-5-7 let, celkem je tedy 17 let rozdílu mezi nejstarším a nejmladším sourozencem.

Na příkladu z vlastního dětství, když jsem vyrůstala v rodině se čtyřmi sourozenci, bych chtěla poukázat na to, jak jsem své dětství prožívala ve vícečlenné rodině, respektive jaké na ně mám vzpomínky. Chtěla bych popsat jednotlivé aspekty podle kapitoly 2.3 Pozitiva a negativa vícečlenné rodiny a vystihnout jejich charakter.

Naše věkové rozestupy a pořadí narození měly vliv na rozvoj našich osobností, přesto to nebyly jen tyto dva faktory, které nás formovaly⁶⁴. Sourozenecké konstelace ovlivnily také naše vzájemné vztahy. Moje sestra se narodila první a jako prvorozená se o nás všechny

⁶³ MAREK, L. SprichtWort-plattform. [online]. Poslední aktualizace: 28.10.2011, 20:35. [cit. 1.11.2014].

Dostupné z: <http://www.sprichwort-plattform.org/sp/>

Mal%C3%A9%20d%C4%9Bti,%20mal%C3%A9%20starosti,%20velk%C3%A9%20d%C4%9Bti,%20velk%C3%A9%20starosti#ref-Malé děti, malé starosti, velké děti, velké starosti-1

⁶⁴ ČAPEK, J. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Praha: Portál, 2010. s. 36.

starala a v období svého dospívání nám zastupovala rodiče svými radami, příkazy a umravňováním. Toto typické chování pro prvorozené děti popisuje J. Čapek: „*Prvorozené děti se obvykle snaží být nadmíru spolehlivé a zodpovědné a chtějí se chovat podle zásad rodičů.*“⁶⁵ Stejně tak můj nejstarší bratr (2. v pořadí) mi svým příkladem pomáhal rozeznávat, co je v životě důležité a jak se k problémům postavit čelem. Další bratr (3. v pořadí, prostřední) byl v dětství mým partnerem do hry. Nejmladší bratr se narodil 7 let po mně a byl láskyplně vychovávaný od nás všech, projevuje se jako benjamínek. Nejmladší dítě v rodině vystihuje J. Čapek jako těžko přehlédnutelné, okouzující a srdečné. Snaží se získat pozornost svou roztomilostí a dosáhnout stejného uznání jako starší sourozenci⁶⁶.

Vztahy mezi námi sourozenci se vyvíjely s ohledem na naše vývojové období (dospívání), odchod z rodného domu (sourozenec se stával vzácností), nacházení životního partnera a založení vlastní rodiny. Postupem času jsem si lépe porozuměla se svojí sestrou, o deset let starší než já; narození jejich i mých dětí v odstupu několika málo měsíců nám pomohlo překonat dosavadní nevyrovnanost v našem vztahu. Moji bratři mi moje rozhodnutí vdát se a mít rodinu nerozmlouvali. Nemuseli jsme k sobě hledat cestu, protože jsme se vzájemně neztratili. Naše vztahy se měnily vlivem okolností a zachováváme k sobě navzájem respekt a nevyhledáváme konflikty. Nejbližší vztah mám se svým nejmladším bratrem. Považuji to za pozitivní důsledek toho, že jsem o sedm let starší a okolnosti jeho narození a dětství jsem prožívala a snadno si je dnes vybavím.

V této části kapitoly bych chtěla popsat jednotlivé aspekty, pozitiva a negativa, v podobě jak si jejich okolnosti vybavuji dnes. Chtěla bych zaznamenat jejich dopad na můj život v dospělosti.

První kategorie, kterou se budu zabývat, je moje **vnímání finanční zátěže** naší rodiny v době mého dětství. Naše rodina měla v té době jeden stálý příjem, a to otcův plat. Matka byla v domácnosti. Moji rodiče byli šetrní a dokázali si poradit se zvyšováním finančních nároků. Jistou úsporu představovalo například pěstování ovoce a zeleniny, sběr bylin a lesních plodů. V době mého dětství nebyly nutné dětské autosedačky a proto jsme neměli

⁶⁵ ČAPEK, J. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Praha: Portál, 2010. s. 37.

⁶⁶ ČAPEK, J. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Praha: Portál, 2010. s. 46.

potíže se přepravovat autem. Máme se sourozenci mezi sebou věkové odstupy a oblečení, popř. boty, jsme po sobě mohli dědit. Měli jsme i další zdroje oblečení např. babička nám pletla a šila, stejně jako naše matka, dostávali jsme dary od přátel nebo rodiny z ciziny. Pokud jde o mé vzpomínky, tak si nevybavuji situaci, kdy jsem nedostatek financí pociťovala. Snad jen dobu, kdy jsem toužila po nějakých pěkných kalhotách, protože se mi nelíbily ty poděděné, neforemné. Dnes je to úsměvná vzpomínka na drobnou křivdu, která zanikla v záplavě kladných vzpomínek.

Druhou kategorií, v kapitole 2.3 označenou jako **psychické vypětí a obtíže**, bych pojala jako subjektivní vnímání rodinné atmosféry. Mé vzpomínky na dětství jsou ve formě jednotlivých obrazů, které mají svůj základ v rodinném albu, kde jsme zachyceni při různých událostech a činnostech a tyto fotografie ve mně vyvolávají většinou příjemné vzpomínky. Ráda si poslechnu vyprávění o tom, co se dělo, když jsem byla předškolní dítě, kam jsme jezdili na výlety a jaké jsem měla kamarády. Postupem času, jak jsem vyrůstala a začala chodit do školy, tak jsou moje vzpomínky konkrétnější a k vyvolání vzpomínek nepotřebuji náhled rodičů nebo prarodičů. Ze všech vzpomínek a pocitů, které jsem schopna si ze svého dětství vybavit, je převažující část radostná, pozitivní a pro mne velice inspirativní. Nacházím mezi nimi i několik vzpomínek nepříjemných, které si nerada přivolávám, ale celkově vnímám své dětství jako šťastné. Cítila jsem lásku rodičů a dalších členů rodiny, dostalo se mi pocitu bezpečí a jistoty, získala jsem představu o svém životě. Často se v naší rodině objevil chaos způsobený naším příliš velkým věkovým rozptylem a přítomností dalších členů rodiny a přátel. Přesto všechno mělo jistý řád a systém, který nám pomáhal vyrovnat se s momentálními nedostatky či problémy. Moje rodina uspokojila mé základní psychické potřeby, tak jak je popisuje Z. Matějček⁶⁷. Neznamená to, že o sobě nepochybuji, že se jako rodič dnes rozhoduji správně, jen mi to dává sílu věřit tomu, že dokážu dát svým dětem něco podobného, že i moje děti budou na své dětství rády vzpomínat.

Třetím aspektem, který jsem uvedla v kapitole 2, je **zdraví**, respektive důsledky a komplikace, které rodině přináší nemoc. Psala jsem již o situaci, kdy si členové rodiny mezi sebou předávají nemoc a v rodině jsou s tím spojeny komplikace organizační. To mohu potvrdit ze zkušeností, které jsem získala během svého dětství. Byla jsem velice často nemocná, ale

⁶⁷ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*. Praha: Portál, 1994. s. 37-38.

moje zdravotní problémy se postupně zlepšovaly a od osmi let se nelišily od mých vrstevníků. V důsledku těchto zdravotních problémů jsem nechodila do mateřské školy a předškolní rok jsem netradičně trávil s paní prodavačkou v obchodě, který byl ve vedlejším domě. To byla moje školka, kde jsem se naučila počítat, psát a číst. Mám dojem, že díky prarodičům a paní, které jsem ráda pomáhala v obchodě, byla překlenuta absence mateřské školy a vyřešeny organizační problémy spojené s mým zdravotním stavem.

Čtvrtou kategorií, kterou chci zmínit ve vztahu k mému dětství jsou **rodičovské kompetence**. Pokud mohu zhodnotit své vlastní rodiče, zda jim pět dětí přineslo nutnost hledat a nacházet nové způsoby jak zvládnout výchovu, práci, domácnost je moje odpověď kladná. Vnímám již jako dospělá a jako matka, že získali rozhled, směřovali k určitému cíli a dnes se to projevuje hlavně v jejich tolerantním přístupu. V tom, že jsou ochotni respektovat moje volby a rozhodnutí svých dětí.

Doufám, že se mi podařilo zprostředkovat alespoň část mých vzpomínek a zkušeností ze života ve vícečlenné rodině. Šlo mi především o subjektivní náhled a vysvětlení některých aspektů, ať již pozitivních nebo negativních.

Mým záměrem není oslavovat vícečlenné rodiny a dávat je za vzor. Mít jedno dítě, dvě nebo žádné, to je rozhodnutí každého člověka. Každý má na základě svých zkušeností, vzdělání, společenského uplatnění, představ a životních postojů odlišný názor na ideální počet dětí v rodině. Cílem mé diplomové práce je upozornit na jeden z těchto názorů a pokusit se ho objasnit.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 SPECIFIKA VÍCEČLENNÝCH RODIN

Nadcházející kapitola, která tvoří praktickou část této diplomové práce, hledá a popisuje konkrétní zvláštnosti rodin se třemi a více dětmi. Představuji zde výzkum vedený kvalitativním přístupem, pro který jsem se rozhodla vzhledem k povaze tématu.

*„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů, založených na datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“*⁶⁸

4.1 Cíl výzkumu a stanovení výzkumných otázek

Rodiny se třemi a více dětmi jsou v naší populaci zastoupeny menšinově. Přesto, že mnohé okolností často nejsou příznivé pro vznik a fungování velkých rodin, dokáží se s tím tyto rodiny většinou vyrovnat. Právě toto vyrovnávání se s okolnostmi je jednou ze zvláštností, které mnohdy velké rodiny odlišují od rodin v naší populaci zastoupených většinou, tedy s jedním nebo dvěma dětmi.

Cílem výzkumu je nalézt a popsat specifické vlastnosti a schopnosti, které rodiny s více dětmi vykazují.

Základní otázka pro tento výzkum zní:

Jsou v rodinách se třemi a více dětmi specifika, která je odlišují od rodin s méně dětmi?

Pro zpracování výzkumu jsem navrhla výzkumné podotázky, které se zaměřují na zjištění vlastností rodiny, jejich funkcí a konkrétních situací na vnímání těchto specifík rodiči:

- Jaké okolnosti měly vliv na počet dětí v rodině?
- Co je pro rodiče nejtěžší?
- Jaký je rytmus a životní styl rodiny se třemi a více dětmi?

⁶⁸ ŠVARÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál, 2007. s. 17.

Po stanovení cíle výzkumu a vytvoření výzkumných otázek následovalo vytvoření konkrétních dotazů, které budou použity jako základní struktura rozhovorů.

1. Kolik máte dětí?
2. Jaké jsou věkové odstupy mezi nimi?
3. Kolik máte sourozenců Vy a Váš manžel nebo manželka?
4. Souvisela velikost původní rodiny nějakým způsobem s Vaším rozhodnutím o počtu Vašich dětí?
5. Proč máte tolik dětí?
6. Co bylo (nebo je) pro Vás jako rodiče nejtěžší?
7. Jak tolik dětí změnilo Váš život?

4.2 Metody a techniky výzkumu

Tento výzkum, který je založen na kvalitativním přístupu, se zaměřuje na zjištění konkrétních názorů a prožitků rodičů se třemi a více dětmi. Kvalitativní přístup byl vybrán vzhledem k důvěrnosti tématu, povaze výzkumníka a možnostem přístupu k respondentům.

Pro získání empirických dat byla použita kombinace technik. Tyto techniky, případová studie a polostandardizovaný rozhovor, jsou blíže popsány v dalším textu. Při vyhodnocení dat šlo především o nalezení spojitostí, které prolínají jednotlivými pasážemi rozhovorů. Cílem tohoto výzkumu je vytvoření seznamu znaků, které vykazují všechny zkoumané rodiny se třemi a více dětmi a jsou pro tuto skupinu rodin specifické.

4.2.1 Výzkumný soubor

Pro výběr výzkumného souboru byla stanovena dvě kritéria. Prvním kritériem byl počet dětí v rodině, tedy tři a více dětí. Tím druhým byla ochota oslovených rodičů ke spolupráci na tomto výzkumu.

Výzkumný soubor je tvořen malým vzorkem české populace. Tento vzorek populace reprezentuje skupina pěti respondentů. Všichni respondenti jsou rodiče tří a více dětí, což odpovídá stanoveným kritériím. Pro urychlení kontaktu a zvýšení šance na získání osloveného respondenta byl výzkumný soubor vybírán z okruhu osob, které výzkumník znal již před realizací výzkumu. Tento způsob výběru se ukázal jako vhodný, napomohl k vytvoření důvěry mezi výzkumníkem a respondentem a větší ochotě respondenta ke sdí-

lení důvěrných informací o rodině. Skupina pěti respondentů zahrnutých do tohoto výzkumu zahrnovala čtyři ženy a jednoho muže.

4.2.2 Kombinace technik sběru dat

V tomto výzkumu byly použity dvě techniky sběru dat s cílem zvýšit přehlednost podkladů pro vlastní interpretaci poznatků. První technikou, použitou pro sběr dat, bylo sestavení případové studie, která vycházela z faktů známých výzkumníkovi a doplněná informacemi z rozhovorů. **Případové studie** přibližují konkrétní rodinu, její členy a shrnutí jejich rodinného života. Druhou technikou, které bylo využito, byl **polostandardizovaný rozhovor**. Tento rozhovor s předem připravenými základními otázkami byl veden vždy s jedním rodičem a byl zaměřen na zjištění rodinné situace a vlastní názor na vybrané okruhy témat.

Nejprve jsem navázala telefonický nebo osobní kontakt s eventuálními respondenty. Základní skupinu tvořilo deset oslovených rodičů. Tyto rodiče jsem seznámila s tématem a zaměřením výzkumu a ujistila jsem je o tom, že výsledky výzkumu budou zcela anonymní. Tři z nich mě poté požádali o zaslání více informací elektronickou poštou. Těmto rodičům jsem odeslala připravený obsah a část textu z Projektu DP, aby se mohli seznámit s motivy mého výzkumu. Oslovení rodičů probíhalo na jaře a v létě 2014. Sedm z nich souhlasilo s poskytnutím rozhovoru, proto jsem během června nachystala sedm případových studií se základními údaji, které vycházely z mých předchozích sociálních kontaktů s těmito rodinami.

Vzhledem k některým nepříznivým okolnostem (časové a zdravotní komplikace ze strany oslovených rodičů i výzkumníka) bylo nakonec realizováno a dokončeno 5 individuálních rozhovorů v průběhu července až září 2014. Rozhovory jsem nahrávala na záznamové zařízení se souhlasem všech účastníků. Celková délka nahraných rozhovorů činí 6 hodin a 43 minut. Rozsah přepsaných záznamů bez úprav je 38 stran textu. Tyto rozhovory byly z části použity k doplnění případových studií.

Případové studie jsou v tomto výzkumu doplňkovou metodou. Rozlišení obecných strategií podle Yina uvádí Hendl a vytvořené případové studie podle tohoto dělení spadají do kategorie: „b) *Jde spíše o popis případu. Předpokládá se, že není k dispozici žádná teorie.*“⁶⁹

⁶⁹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. s. 234.

Odpovídá to mému záměru, aby tyto studie sloužily k představení jednotlivých rodin, popisu jejich vnitřních vztahů a určitých zvláštních situací. Vypracování případových studií mi pomohlo se srovnáním zkoumaných rodin a umožnilo nalézat souvislosti mezi jednotlivými tématy. Jejich záměrem je pochopení vztahů a detailů týkajících se jednotlivých rodin. Tyto studie doplnily výzkum o další souvislosti.

4.2.3 Metody a techniky vyhodnocení dat

Na začátku vyhodnocení dat jsem přistoupila k přepisu záznamů rozhovorů v plné a neupravené podobě. Dalším krokem bylo kódování účastníků, respektive rozhovorů. Jednotlivé rozhovory jsem v náhodném pořadí očíslovala (1-5). Označení případových studií kopíruje pořadí rozhovorů. Následně jsem vyhledala všechna uvedená jména osob a míst a přistoupila jsem k jejich nahrazení. Místo jména dítěte jsem například použila termín označující vztah k účastníkovi a pořadí narození (prostřední syn, nejmladší dcera). V případě jednoho rozhovoru, kde by mohlo dojít k jistému zmatení a snadné chybě, jsem namísto jmen dětí použila změněné iniciály, aby se čtenář mohl lépe orientovat (místo označení „druhý z druhých dvojčat“ uvádím v celém rozhovoru iniciálu „P.“ apod.).

Takto upravené textové záznamy jsem použila k doplnění případových studií a věnovala jsem se jejich další úpravě. Vynechala jsem úvody a zakončení rozhovorů v jejich plném znění, vynechala jsem jednotlivé pasáže, které jsem použila k doplnění údajů případových studií a také jsem přistoupila k vynechání pasáží, které se vzdálily tématicky a které se vázaly ke vztahům výzkumníka a účastníků. Tyto úpravy snížily velikost původního souboru z 38 na 26 stran textu, které jsem použila k samotnému vyhodnocení výzkumu.

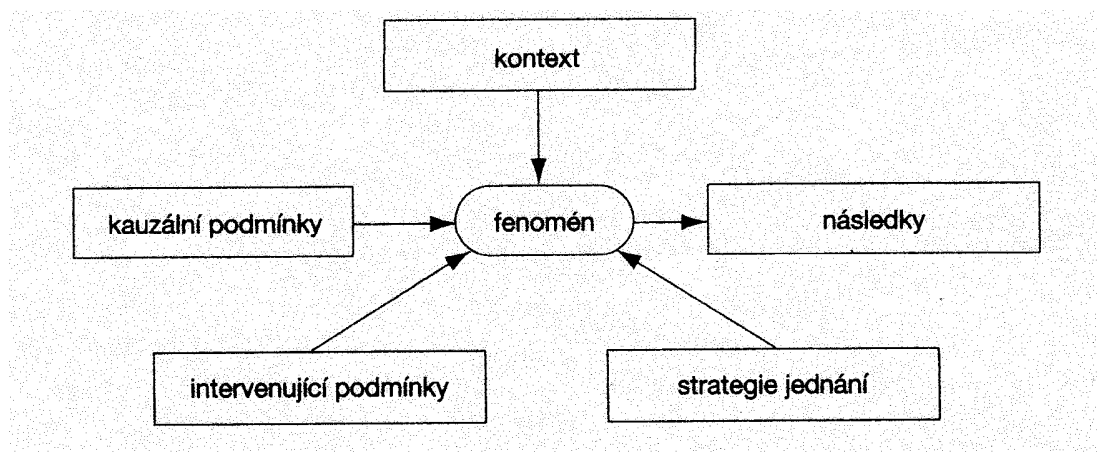
V rámci výzkumu bych všechny doposud popsané metody výběru respondentů, techniky sběru dat a jejich úpravu označila jako **přípravnou fázi**. Následná obsahová analýza náleží do další fáze výzkumu, tj. **fáze vyhodnocení**; návod a teoretické nastavení vyhodnocení tohoto výzkumu popisují v dalším odstavci.

Při vyhodnocení výzkumu jsem použila **kódování**. J. Hendl vymezuje tento postup takto: *„Kódováním se rozumí rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové*

integraci.“⁷⁰ Protože existují různé způsoby, jak pracovat s textovým materiálem, využila jsem několika procedur a používala je souběžně nebo odděleně.

Obsahovou analýzu jsem zahájila otevřeným kódováním, kdy jsem během prvního až třetího čtení označila jednotlivá témata. Tímto způsobem jsem kódovala ve většině případů věty nebo jejich části, zřídka jsem kódovala jednotlivá slova nebo větší celky (odstavce), aplikace způsobu jsem podřizovala položené otázce, danému problému a stylu odpovědi (vyprávění, popis, vysvětlení). Výsledkem tohoto procesu bylo vytvoření seznamu všech témat. Tento seznam jsem dále zpracovala s cílem kategorizovat témata a získat celkový přehled.

Vzhledem k tomu, že jsem nenacházela zobecnění označených témat snadno, průběžně jsem doplňovala otevřené kódování dalším způsobem, tj. axiálním kódováním. Toto kódování jsem prováděla pomocí obecného kódovacího paradigmatu Strausse a Corbinové. Nalezla jsem základní schéma (Obrázek 2)⁷¹, s jehož pomocí jsem byla schopna utřídit témata a získat jistý nadhled a zobecnění. Nalezla jsem několik vzájemně propojených kategorií, které mě ukázaly potřebu položit si otázky jiným způsobem, nahlížet na dané kategorie z jiného úhlu a hledat dříve neuvažované souvislosti.

Obrázek 2 Základ axiálního kódování

⁷⁰ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. s. 246.

⁷¹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. s. 250.

Vyhodnocení rozhovorů a celého výzkumu jsem zakončila selektivním kódováním, které podle Hendla: „*identifikuje hlavní témata projektu.*“⁷². Tato hlavní témata jsem označila pro potřeby výzkumu jako „oblasti“, které definují mnohostrannost a rozsah kategorií.

Během celého procesu kódování jsem si psala poznámky, které průběžně zaznamenávaly jednotlivé výroky a citace pro podložení vznikajícího konceptu. Také jsem si zapisovala myšlenky a podněty, které zdánlivě nesouvisely s tématem nebo zaměřením výzkumu.

V různých fázích výzkumu jsem také použila metodu brainstormingu (v doslovném překladu bouře mozků)⁷³. Podstatou této metody je „*volná spontánní diskuse na dané téma*“⁷⁴. Použila jsem tuto metodu pro vedení diskuse sama se sebou, odpoutala jsem se od textu a dala průchod volným asociacím. Dvakrát jsem k tomuto účelu přemluvila ke spolupráci manžela, vždy se jednalo o chvíle, kdy jsem ztrácela kontext témat nebo se moje myšlenkové pochody zacyklily. Tento přístup mi umožnil vytvořit si, vedle již nalezených, nové kategorie a témata, která jsem pro přílišné zaujetí v textovém dokumentu neviděla.

Při závěrečném hledání konceptů a fenoménu jsem použila kódy, kategorie a průběžné poznámky pro aplikaci a interpretaci celého výzkumu.

4.3 Analýza specifík vícečlenných rodin

Analýza případových studií

Pro názornost a přiblížení k tématu výzkumu jsem se rozhodla nejprve uvést případové studie zkoumaných rodin a jejich analýzu. Tento postup mi umožní poukázat na vývoj a složitost vztahů ve vícečlenných rodinách a upozornit na kritické momenty a situace, které rodinu dosud formovaly. Všechny případové studie zachovávají anonymitu respondentů.

⁷² HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. s. 251.

⁷³ Brainstorming. *ABZ Slovník cizích slov*. [online]. [cit. 17.11.2014].

Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/brainstorming-1>

⁷⁴ Brainstorming. *ABZ Slovník cizích slov*. [online]. [cit. 17.11.2014].

Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/brainstorming-1>

Označení každé případové studie odpovídá označení rozhovoru, který je realizován s konkrétním rodičem. Případová studie 1 a Rozhovor 1 vypovídají o stejné rodině.

Případová studie 1

Zdroj: dlouhodobé pozorování – společenské kontakty výzkumníka s rodinou a sdílení společných aktivit; matka poskytla rozhovor v rámci výzkumu.

Úplná rodina se čtyřmi dětmi. Matka, otec, dvě dcery a dva synové. Prvorozená je dcera, druhé dítě je syn s dvouletým odstupem. Jako třetí se narodila za další dva roky dcera a nejmladším členem rodiny je syn. Věkový rozestup dětí je osm let v pravidelných dvouletých rozestupech. Otec vysokoškolák pracuje na plný úvazek a zajišťuje rodinu finančně. Podílí se na chodu domácnosti a střídá se s manželkou v doprovodu dětí na zájmovou činnost. Matka vystudovala vysokou školu a po narození prvního dítěte zůstala v domácnosti. Příležitostně pracuje pro svého manžela, zpracovává účetnictví pro jeho firmu.

Orientační rodinu matky tvořili její rodiče a ona sama, je jedináček. Rovněž manžel pochází z rodiny, která měla pouze jedno dítě.

Oba rodiče si početnou rodinu přáli. Splnil se jim i plán ohledně věkových rozestupů dětí, jak je považovali za ideální.

Rodina si po narození třetího dítěte prošla náročnějším obdobím, kdy na straně rodičů matky panovaly snahy zasahovat do výchovy vnoučat a do života jejich dcery. Měli svoji představu o počtu jejich dětí a velice je zasáhlo to, že se jejich dcera s manželem rozhodla mít čtvrté dítě. Přesto k sobě znova našli cestu a mají se svými vnoučaty pěkný vztah.

Analýza případové studie 1

Na příkladu této rodiny je zajímavé, jakým způsobem se formovaly představy rodičů o ideálním počtu dětí. Na základě svých negativních zkušeností z orientační rodiny se rozhodli, že nebudou opakovat modelový vzor rodin, v nichž vyrůstali. Podle vyjádření matky se oba s manželem rozhodli pořídit si velkou rodinu, aby děti měly dostatek podnětů a interakcí v rodině. Jejich zkušenosti z prožitého dětství v nich zanechaly pocit, že je rodiče o něco připravili a přistoupili ke změně jako k životnímu úkolu – dát svým dětem možnost vyrůstat ve velké rodině. Tento proces vytváření názoru o ideálním počtu dětí popisuje matka, otec se nevyjádřil, vycházím tedy z matčina ujištění, že názor její se shoduje s názorem manžela.

Právě jejich představy o veliké rodině se neseťkaly s pochopením ze strany rodičů matky. Jejich představa o životě dcery byla narušena po narození třetího dítěte. Také nesouhlasili s výchovným přístupem a dali to své dceři najevo. Z tohoto důvodu byli vztahy mezi matkou a jejími rodiči narušeny a došlo ke snížení frekvence návštěv z obou stran a nabídek pomoci s hlídáním ze strany rodičů matky. Toto narušení vztahů trvalo blíže neurčenou dobu. Během tohoto období rodina zjistila, že očekávají narození čtvrtého potomka a matka cítila potřebu sdělit to svým rodičům, ale obávala se jejich reakce. Její strach byl pochopitelný, neboť rodiče pro ni představují autoritu; rodině rovněž pomáhají s výchovou dětí.

K uvolnění vztahů mezi matkou a jejími rodiči došlo v momentě, kdy jim dcera oznámila, že čeká další dítě a postavila je před hotovou věc. Rodiče tím překvapila a dokázala, že i přes rozdílné názory mohou společně usilovat o dobré vztahy v rodině.

Případová studie 2

Zdroj: dlouhodobé pozorování – společenský kontakt, společné dovolené; matka poskytla výzkumný rozhovor.

Úplná rodina se třemi dětmi. Otec, matka a tři synové. Prvorozený syn je nyní osmiletý, prostřední syn je o rok a půl mladší a nejmladší syn má odstup necelých dvou let od prostředního. Věkový rozestup synů je tři roky a čtyři měsíce. Otec vysokoškolák, pracovně ve všední dny velice vytížen. Do práce odchází obvykle před osmou hodinou a vrací se kolem sedmé. Večer se věnuje dětem a jejich ukládání. Ve dnech svého volna se s rodinou účastní sportovních a společenských aktivit. Matka rovněž vysokoškolačka, po dokončení studia se jí narodil první syn, následujících šest let zůstala v domácnosti. Před necelými dvěma lety začala pracovat, zatím na poloviční úvazek, aby se mohla věnovat dětem a jejich zájmům, popř. domácnosti.

Orientační rodinu otce tvoří jeho otec, matka a bratr. Matčiny rodiče se rozvedli a otec již nežije. Má jednu sestru.

Společná představa otce a matky o tom, že chtějí mít dvě děti – dva syny, se vyplnila pouze v jednom ohledu, a to v pohlaví dětí. Rodiče přiznávají, že třetí těhotenství bylo nepláňované a poněkud je zaskočilo. Původně oba počítali s tím, že matka nastoupí do práce, ale rychle své plány přehodnotili a dítě přijali s velikou radostí, stejně jako dvě předchozí. Děti

považují za své životní štěstí a to, že jsou to synové, jim (dle jejich vyjádření) připadá jako životní výhra.

Analýza případové studie 2

Formování této rodiny je ovlivněno změnou názoru rodičů o ideálním počtu dětí. Jejich představy a přání ohledně velikosti rodiny byly výsledkem dobrých zkušeností z původních rodin obou rodičů. Matka i otec chtěli zachovat původní model rodiny se dvěma dětmi a podle výpovědi obou je třetí těhotenství zaskočilo v době, kdy rodina počítala s tím, že matka začne pracovat a přispívat do rodinného rozpočtu. S třetím dítětem, jak sami přiznali, nepočítali, tato situace byla pro ně nová a neznámá. Proto nějakou dobu váhali, jak se k nové situaci postavit. Nakonec však přijali novou situaci jako příležitost ke změně a své původní plány přizpůsobili. Šlo o situaci, se kterou neměli žádnou zkušenost z původní rodiny, což byla jedna z příčin jejich obavy z třetího dítěte. Další příčinou mohla být úvaha nad finanční situací rodiny, protože počítali s výdělkem matky. Tento výčet důvodů, proč se obávali třetího dítěte, můžeme doplnit také snahou o nevybočení z běžné populace; na rodinu se třemi dětmi se společnost dívá jinak než na dvoudětnou rodinu.

Případová studie 3

Zdroj: pozorování – dlouhodobé společenské kontakty, společný okruh přátel; matka je účastnicí výzkumu a byl s ní realizován rozhovor.

Úplná rodina – rodiče a jejich šest dětí. Nejprve se narodila dvojčata, dcera a syn, za tři roky se narodila další dvojčata, tentokrát dva synové, z toho jeden se specifickými vývojovými potřebami. Do roka a půl se narodil syn a poslední v pořadí byl za čtyři roky opět syn. Rodinu tedy tvoří matka, otec, jedna prvorozená dcera a pět synů. Věkový rozptyl dětí je osm a půl roku. Otec je vysokoškolák, zajišťující finanční zázemí rodiny po dobu osmnácti let, tedy doby, kdy matka byla v domácnosti. Během tohoto období si matka doplňovala své vzdělání a po návratu do zaměstnání na poloviční úvazek dokončila studium a získala magisterský titul.

Orientační rodinu matky tvořili její rodiče a sestra o osm let starší. Dle svých slov byla vychovávána prakticky jako jedináček. Manžel má jednu mladší sestru. Matka ani otec neměli konkrétní představu o počtu dětí. Chtěli mít třetí dítě a narodila se jim opět dvojčata. Další dvě děti nebyly plánované.

Ve chvíli, kdy se rozhodli mít po dvojčatech třetí dítě, rodiče netušili, že matka má jistou organickou odchylku, která způsobuje, že se během jednoho cyklu může ženě uvolnit více vajíček a tak roste pravděpodobnost narození vícercát. Tato genetická vloha je dědičná v ženské linii a rodiče také zpětně zjistili, že se ve vzdáleném příbuzenstvu narodila další dvojčata. To vysvětluje, proč se jim narodila dvakrát dvojčata.

Po narození druhých dvojčat, z nichž jedno bylo náročné na výchovu (později se prokázalo, že trpí specifickou formou autismu), procházela celá rodina velice těžkým obdobím, kdy se vyrovnávala s náročnou péčí o děti a v souvislosti s tím i s finančními potížemi, které se po narození dalších dvojčat objevily. Náročnost tohoto období se prohloubila po narození dalšího dítěte, které mělo od druhých dvojčat odstup rok a půl. V této fázi se matka plně věnovala vytvoření a ovládnutí kompetencí pro úspěšné zvládnutí chodu rodiny a výchovy dětí. Potom se narodilo další, šesté dítě a matka se s podporou manžela začala věnovat také studiu. Díky studiu mohla využít své schopnosti a zkušenosti získané v rodině a dát jim určitý rámeček. Na základě svých bohatých zkušeností a dosaženému vzdělání našla matka pracovní uplatnění u zaměstnavatele, který má pochopení a umožňuje jí skloubit práci a rodinu.

Analýza případové studie 3

Příběh této rodiny se může jevit jako nepravděpodobný, přesto je reálný. Podle výpovědi matky chtěli rodiče prvním dvojčatům pořídit jednoho sourozence. Během dvou let se jim však narodily další tři děti, do sedmi let od narození prvních dvojčat se rodina rozrostla celkem o čtyři děti. Je pochopitelné, že období jejich dětství matka označila za náročné. Velice důležitou roli při zvládnutí rodiny hrálo nastavení priorit matky a její přístup k situaci. Pod tlakem nelehkých momentů začala hledat použitelný způsob, jak svoji rodinu zvládnout a nezanedbat žádné potřeby dětí.

Celková situace rodiny byla poznamenána také specifickými potřebami jednoho ze synů, které se vymykaly způsobům výchovy a vedení ostatních dětí. A jsou způsobeny autistickou poruchou. Další prohloubení problému viděla matka ve ztížené finanční situaci rodiny po narození druhých dvojčat.

Po narození šestého dítěte matka začala studovat. Jedním z motivů bylo postižení jednoho z dětí, dalším byla potřeba uplatnit své zkušenosti a získat nové podněty, jak s rodinou a dětmi pracovat.

Přístup matky k rostoucí rodině a zvětšujícím se problémům můžeme označit jako profesionální – rodina je její kariéra. Tato kariéra v rodině byla výchozím bodem pro úspěšné navázání kariéry pracovní.

Případová studie 4

Zdroj: pozorování – několik let trvající přátelství, společné zážitky; výzkumný rozhovor s otcem.

Úplná rodina se třemi dětmi. Matka, otec, syn a dvě dcery. Jako první se narodil syn, druhé dítě se narodilo po třech letech, třetí dítě se narodilo s odstupem dvou a půl roku. Věkový rozestup dětí je tedy pět a půl roku. Otec je vysokoškolák, pracuje a zajišťuje rodinu finančně. Podílí se na chodu domácnosti a rád tráví volný čas s dětmi. Matka po narození prvního dítěte začala se studiem vysoké školy, kterou dokončila po narození třetího dítěte. Vzhledem k věku nejmladší dcery má před sebou matka ještě půl roku rodičovské dovolené a začíná s hledáním zaměstnání.

Orientační rodinu matky tvořili její rodiče a pět sourozenců. Otec má jednu starší sestru. Podle jeho vyjádření neměla velikost orientační rodiny vliv na jeho rozhodnutí ohledně počtu dětí. Neměl představu o tom, jestli by chtěl mít děti a proto ani nepřemýšlel o tom, kolik by jich chtěl mít. V případě matky měla orientační rodina svoji roli v názoru na ideální počet dětí, přála si dvě a více dětí.

Oba rodiče zvažovali, zda chtějí mít třetí dítě a rozhodli se kladně. Důvodem pro další těhotenství bylo jejich přesvědčení o tom, že velká rodina je v podstatě „dobrá“, a že (vzhledem k bezproblémové výchově prvních dvou dětí) další dítě zvládnou, aniž by jeho výchova byla na úkor prvních dvou dětí. Za ideální odstup dětí považovala matka rozmezí dvou až tří let, což se jí splnilo.

Během očekávání třetího potomka si rodina prošla nelehkým obdobím, způsobeným zdravotními komplikacemi, na které zareagovala změnou režimu a s podporou prarodičů a širší rodiny je plynule překlenula. Narození třetího dítěte rodiče vnímají jako určitý zlom v jejich vztahu a přístupu k domácnosti a k výchově dětí. Dalším zlomem pro rodinu byl nástup nejstaršího dítěte do první třídy.

Analýza případové studie 4

Ve shrnutí případu této rodiny jsou jasně označeny momenty, kdy došlo ke změnám v rodinné situaci. Prvním momentem by mohlo být zahájení studia matky, druhým pak rozhodnutí mít třetí dítě, dalším v pořadí komplikace v průběhu třetího těhotenství a jako čtvrtý bod změny označil otec narození třetího dítěte. Posledním momentem, který otec vnímá jako zlomový, byl začátek školní docházky prvorozeného syna. Momenty, popsané otcem, případně matkou, jako zlomové formovaly rodinu a působily na rodinný systém jak zevnitř, tak zvnějšku. Příkladem vnitřních faktorů je v tomto případě rozhodnutí pro třetí dítě a jeho narození. Začátek školní docházky dítěte a studium matky lze označit jako vnější faktory.

Ohledně názoru rodičů na ideální počet dětí nejsou k dispozici údaje o tom, zda k rozhodnutí o pořízení třetího dítěte došlo pouze na základě zkušeností se zvládáním dvou dětí. Motivem pro třetí dítě mohla být možnost dokončení studia matky během rodičovské dovolené a tím vylepšení startovní pozice při hledání zaměstnání.

Případová studie 5

Zdroj: pozorování – společný okruh přátel, společenské kontakty; matka poskytla rozhovor v rámci výzkumu.

Úplná rodina s pěti dětmi. Matka, otec, dvě dcery a tři synové. Prvorozená je dcera, druhé dítě je syn s dvouletým odstupem. Jako třetí se narodila za tři roky druhá dcera. Po čtyřech letech se narodil syn, v pořadí čtvrté dítě, a nejmladším členem rodiny je syn, který se narodil po šesti letech. Věkový rozestup dětí je patnáct let, jejich rozestupy jsou 2-3-4-6. Otec vysokoškolák zajišťuje od začátku rodinu finančně. Matka středoškolačka, po narození prvního dítěte zůstala v domácnosti, po narození druhého dítěte rok pracovala, potom byla dalších deset let doma. Po narození nejmladšího dítěte si doplnila vzdělání na vysokéškolské a začala pracovat na zkrácený úvazek. Po pěti letech byla zaměstnána na plný úvazek a je tomu tak dosud.

Orientační rodinu matky tvořili rodiče a čtyři sourozenci. Manžel pochází z rodiny, která měla čtyři děti, má tedy tři sourozence. Orientační rodiny rodičů nehrály zpočátku velkou roli v názoru na ideální počet dětí. Později, po narození třetího dítěte a dvou dalších dětí, rodiče čerpali zkušenosti a inspiraci, jak zvládnout velkou rodinu, právě u svých orientačních rodin.

Podle vyjádření matky i otce neměli v plánu mít pět dětí. Po svatbě se postupně narodily tři děti a s tímto počtem byli rodiče spokojeni. Potom se narodilo čtvrté dítě, které bylo neplánované, ale přijaté jako ostatní děti; narození pátého dítěte vnímali rodiče jako naplnění představy o veliké rodině.

Po narození pátého dítěte se matka rozhodla doplnit si studium, aby mohla začít pracovat v jiném oboru, než který absolvovala na střední škole. Pro rodinu to znamenalo, že část povinností, které do té doby vykonávala matka, převzal otec a prarodiče. Toto období hodnotí matka jako náročné, ale pro celou rodinu velice přínosné. Rozhodla se dát jistou přednost svému osobnímu rozvoji na úkor rodiny, když se narodil nejmladší syn. Tato nevyváženost se později rodině vrátila v podobě zvýšení příjmu a zvýšenému uspokojení matky díky pracovnímu uplatnění.

Analýza případové studie 5

Zde se rodiče shodují v názoru, že tři potomci jsou ideálním počtem. Jejich záměr se změnil díky neplánovanému čtvrtému a pátému dítěti. Na základě zážitků z dětství a zkušeností z původních rodin si s podstatnou změnou poradili. Matka se s touto skutečností vyrovnala prostřednictvím uspokojení potřeby vlastního rozvoje v jiné oblasti. Dalším důvodem, který v matce vyvolal potřebu jiného naplnění, mohl být fakt, že v domácnosti strávila více než deset let.

Studium matky znamenalo pro rodinu zatížení a přizpůsobení se matce. Tento negativní dopad byl v konečném výsledku vyhodnocen matkou jako přínosnější, než se na první pohled zdálo. V této rodině platí rovnice spokojená matka = spokojená rodina.

Narození posledních dvou dětí v pořadí a studium matky lze označit za momenty zlomu, které rodinu ovlivnily. Snadno našli způsob, jak se k těmto změnám postavit, inspiraci pro řešení problémů nacházeli ve zkušenostech z orientační rodiny a na příkladu svých rodičů.

Analýza vyhodnocených dat

Během zpracování výsledků výzkumu jsem došla k závěru, že jsem přístup k tématu omezila. Uvažovala jsem o vlastnostech a zvláštnostech, kterými lze charakterizovat vícečlenné rodiny. Na vlastnosti rodin jsem pohlížela jako na specifické znaky, které jsem zkoumala jako daný jev. Ukázalo se, že to, čím se vícečlenné rodiny odlišují, nejsou společné speci-

fické vlastnosti, ale především skutečnost, že samotná společnost je označuje jako úkaz, nezvyklý jev a přistupuje k těmto rodinám jako k fenoménu. Proto jsem vícečlenné rodiny začala vnímat jako fenomén a zaměřila jsem se na nejzajímavější oblasti, které tento fenomén vykazuje. Vysvětlení souvislostí a jednotlivých kategorií podkládám citacemi z rozhovorů. Tyto citace v některých případech doplňuji hranatou závorkou s vysvětlením kontextu. Každý citát z rozhovoru jsem doplnila zkratkou, která vysvětluje z kterého rozhovoru citace pochází (např. R1).

Vícečlenná rodina jako fenomén

Fenoménem označujeme úkaz či neobyčejný jev⁷⁵. Pokud připustíme, že samotná existence vícečlenných rodin je většinovou společností vnímána jako zvláštní úkaz a dochází k vytváření předsudků a „nálepkování“, můžeme tedy označit vícečlenné rodiny za fenomén nejen ve smyslu výzkumného jevu, ale i ve smyslu, který je uveden ve výkladovém slovníku, tedy jevu společenského.

„Ale když potom od té doby někdy přišla řeč na naši výchovu, tak si teda [rodiče] servítky nebrali. Jde jim pořád o totéž, že těm dětem nemůžeme zajistit všechno, co potřebují.“_{R1}

Vícečlennou rodinu část naší populace často označuje jako divnou, fanatickou, nepřizpůsobivou většině. Předsudky vůči vícečlenným rodinám mohou mít formu narážek na majetkové poměry rodiny, např. „to bych nechtěl žít“, „vychováváte další příživníky“, „kolik vyděláváte, že můžete žít tolik lidí“. Vyskytují se i automatické soudy ohledně sociálního postavení rodiny typu „sociální případ“, označení „mají děti, aby nemuseli pracovat“.

Reakce okolí, často vyvolávané vícečlennou rodinou, potvrdily správné vymezení pojmu vícečlenná rodina (strana 23). Za vícečlennou považují každou rodinu se třemi a více dětmi; u tohoto počtu se nachází hranice, kdy lidé cítí potřebu vyjádřit se k počtu dětí. Nejčas-

⁷⁵ Fenomén. *ABZ Slovník cizích slov*. [online]. [cit. 18.11.2014].

Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/fenomen>

tější odpovědi na otázku: „Kolik máte dětí?“ jsou „jedno/dvě“. Tyto odpovědi nepřekvapí a lidem většinou ani nestojí za pozornost. Pokud dotazovaný přizná existenci alespoň tří dětí, tak se často dočká komentářů od širokého okolí. Dokonce i cizí lidé si dovolí poskytnout osobní postřeh nebo klást nepříjemné osobní otázky.

„Rodiče byly dojatý a jsou rádi, že mají tolik vnoučat. Ale manželku přesvědčovala paní, co uklízí chodby v baráku, že je to už moc a ať rozhodně končíme s těma dětma. Že by to ona nechtěla, že jí stačí ty dvě, co má. Úplně cizí ženská jí říkala, že dvě by nám měly stačit, to mě teda dost pobavilo.“ R₄

„To se všichni diví, jak to, že jich máme tolik a proč máme pět dětí. Ptají se lidi jestli je uživíme a jestli nám z toho nehrabe. Někdy je to úsměvné, někdy jsou ty situace nepříjemné, někdo začne být osobní a vysvětluje, proč by tolik dětí nikdy nechtěl. Ale většinou se diví.“ R₅

Někdy se rodina setká s nepochopením ze strany prarodičů dětí, protože se odkloní od osvědčeného modelu dva rodiče a jedno nebo dvě děti. V těchto případech jsou tito prarodiče představiteli běžné populace a předkládají předsudky jako argumenty.

„A taky narážel [otec] společně s mojí mámou na to, že mi ty děti vlčej, že bych to měla s nima dělat jinak, zvolit jinej přístup.“ R₁

Rodiče více dětí se mohou dostat do svízelné situace, kdy sami přejímají předsudky okolí a začnou podle toho upravovat projevy a chování. Toto kontrolované chování je důsledkem zkušeností s předsudky a reakcemi okolí.

„Strašně jsem se bála, nevěděla jsem, jestli třeba mám mluvit [během pracovního pohovoru] o tom, že mám tři malé děti.“ R₂

V některých případech se reakce okolí může stát impulsem k odhodlání nenechat si všechno líbit a zareagovat změnou svého přístupu.

„...paradoxně mě hodně překvapovaly reakce okolí. Čekala jsem to pátý dítě a už se vědělo, že ten S. bude mít nějaký handicap a do toho jsme měli tu mládež. Lidi se nás ptali, jestli to myslíme vážně a jestli si uvědomujeme, co jsme provedli a jestli jsme zodpovědný vůbec, jestli nám to dochází, co jako děláme. A to mě paradoxně hrozně nabudilo. Protože jsem si řekla, že moje dítě nebude vstupovat do života s tím, že je produktem naší nezodpovědnosti.“ R₃

Strategie jednání

Strategie jednání jako nejdůležitější oblast vystihující fenomén vícečlenných rodin.

Oblast strategie jednání zahrnuje několik kategorií, které popisují, jaké způsoby rodiče vícečetných rodin užívají ke svému nakládání s obtížemi.

První kategorii představuje schopnost rodičů zvládat těžkosti pomocí humoru a tento způsob bych zařadila mezi nejdůležitější kategorie oblasti strategie jednání. **Smysl pro humor** má dvě dimenze, schopnost vytvořit humor a schopnost ho pochopit. Humor můžeme použít jako výborný prostředek k odvedení pozornosti.

„Dopadá to tak, že si stanovíme nějaké pravidlo, kterým se budeme všichni řídit. A já, abych nezapomněla, na čem jsme se domluvili a mohla to příště znovu vytáhnout a zopakovat jim to, si to pro jistotu někde zapíšu, abych to mohla úspěšně někde v hromadě svých poznámek ztratit. Ono se to potom, až už to není potřeba, zase vynoří. Tak si z toho skládám takový deník nepořádného rodiče /smích/.“_{R 1}

„Ale to se nepovede pokaždé, někdy to prostě nejde, asi je to erupcema na slunci, jak já říkám.“_{R 2}

„A pokud nepočítám, že potřebujeme větší auto, abychom mohli někde jet a zmenšil se nám životní prostor v bytě, tak jiné rozdíly už nevidím“_{R 4}

Smysl pro humor se může vyznačovat použitím nadsázky. Nadsázkou se účastníci výzkumu vyjadřují ve chvílích, kdy vypovídají o tématu, které jim je příjemné a cítí se uvolněně. V těchto chvílích se projevuje jejich důvěra v to, že jejich nadsázka bude výzkumníkem pochopena.

„Nám připadalo, že by byl opravdu hřích mít jen ty dvě děti, když nám to tak jde.“_{R 4}

„Ale jak jsem řekl, už si užíváme jenom, v uvozovkách, našich dětí.“_{R 4}

Účastníci v průběhu rozhovorů sami poukazovali na to, že smysl pro humor je důležitou strategií, která jim pomáhá překonávat obtíže.

„Udělat si z něčeho, co mě zaskočilo nebo rozhodilo, legraci, to hodně pomáhá.“_{R 4}

„Vlastně si děláme navzájem [s přáteli] z toho legraci.“_{R 4}

„Běžný /smích/ je dost nepřesný. U nás jsou víc a míň bláznivé dny.“_{R 5}

Druhá kategorie vypovídá o **nastavení hodnot**. Z výpovědí účastníků je zřetelná orientace na nemateriální hodnoty, zejména je pro rodiče vícečlenných rodin důležité děti připravovat na samostatný budoucí život.

„... chceme dát dětem prostor, aby se svobodně vyjádřily, uměly rozhodovat a braly svůj život jako velikou výzvu. Strašně mi záleží na tom, mít s nimi společný zážitky, a aby spolu žily.“ ^{R 1}

„Předávat jim svoji filosofii, svůj pohled na svět.“ ^{R 1}

„... chceme předat dětem, aby se spolu naučili vycházet jako sourozenci.“ ^{R 1}

„... mi rodičovství dalo. Dalo mi životní cíl a moc krásných citů.“ ^{R 2}

„To, že se mnou dneska ty děti mluví o vztazích, který mezi sebou mají, je pro mě moc důležitý.“ ^{R 3}

„Přál bych si, aby dokázali odlišit podstatný věci od těch nepodstatných, a taky aby se za mě moje děti nemuseli stydět. Snažím se jim být příkladem, ...“ ^{R 4}

„Taky jsem chtěla dětem ukázat, že se nic nemá vzdávat a že když se chce, tak to jde.“ ^{R 5}

Hodnoty, kterým účastníci přikládají váhu, se také vyvíjí v čase a v závislosti na okolnostech. Nejvíce se pozměňuje nastavení hodnot v souvislosti se zvýšenými nároky na rodinu, nejčastěji tyto požadavky účastníci pocítují po narození dítěte. Jedná se obvykle o druhé nebo třetí děti v pořadí.

„To nejsou ty nejdůležitější věci. Jasně, že je dělám, ale zjednodušuju si to. Třeba jsem s prvníma dětma prala plíny zvlášť a žehlila jsem. Teď jsme využití látek posunuly na další level...“ ^{R 1}

„Moje děti jsou pro mě všechno, udělala bych pro ně všechno na světě a změnilo moje myšlení z já na my. Prostě už ke mně jednou pro vždy patří a jsou mojí součástí. Trochu upřednostňuju děti před manželem, napřed jsou pro mě děti a potom on, ale to je hlavně tím, že mě ještě hodně potřebují...“ ^{R 2}

„Museli jsme se všichni naučit si od sebe třeba odpočinout, respektovat to, že někdo z nás potřebuje být na chvíli sám a dát si pauzu.“ ^{R 5}

Potřebu změny nevnímají účastníci jen v rámci nastavení rodinných hodnot, ale i v jejich osobním hodnotovém systému. Na tuto provázanost účastníci sami poukazují a jsou to výpovědi doplňující jejich strategii jednání.

„Musela jsem se smířit s tím, že nemám tolik času sama pro sebe a své soukromí. Jsou období, kdy nevím, co dřív dělat a je to taková chvilková beznaděj, že nic nestíhám, teda to, co bych chtěla.“^{R 1}

„...tak jsem si řekla, že si prostě můžu někdy přece taky vyrazit ven. Jen pro ten pocit, že můžu.“^{R 2}

„A jasně, že se mi změnil život, vrací se mi sebevědomí, teda to pracovní sebevědomí, co jsem doma určitě neměla a taky jsem spokojenější sama se sebou, ...“^{R 2}

„Vstoupila jsem do toho jako bych byla profesionálka a měla práci na plný úvazek. Úkolovala jsem se, měla jsem rozumně stanovené cíle, abych věděla, k čemu potřebuji za ten den dojít. U každého dítěte jsem zhruba měla představu, jaká jsou jeho kritická místa, čemu se musíme věnovat.“^{R 3}

„Znovu jsem si uvědomila, že pracovní uplatnění je hrozně fajn, pro můj osobní rozvoj, ale stále je ta moje klíčová práce mezi lidmi v rodině.“^{R 3}

„Změnil se smysl mého života. Nebo bych radši řekl, že se naplnil jeho smysl.“^{R 4}

„...víc promýšlet a plánovat, abychom zvládli chod domácnosti, děti a všechno kolem. Vlastně byl veliký rozdíl mít první dítě, kdy byla manželka doma a když začala studovat. To už potom bylo jedno, jestli se narodilo druhé nebo třetí.“^{R 4}

„Potřebovala jsem si najít něco dalšího k dosavadní péči o rodinu, měla jsem pocit, že se potřebuju někam posunout.“^{R 5}

Třetí kategorie prezentuje **změny v životním stylu** vícečlenných rodin. Účastníci vypovídají o procesu přijetí některých znaků, které jsou typické pro fungování jejich rodiny. Většina účastníků shodně vypovídá o jejich zkušenosti s jistým pravidlem, které mi potvrdili i rodiče více dětí, kteří se nezúčastnili výzkumu.

„Takový běžný den je pokaždý jiný, žádné dny nejsou stejné, to je myslím tím, že máme tolik dětí. Pořád se něco děje.“^{R 1}

„Jsou chvíle, kdy se toho naráz děje strašně moc a potom nastává období bezvětrí, kdy vyklusáváme a užíváme si všeho, co nám život s dětmi přináší.“^{R 2}

„Někdy je to jeden problém za druhým. Takové řetězce to jsou, abychom nevypadli ze cviku. To všechno k našemu běžnému kolotoči patří.“^{R 2}

„Obvykle je to tak, že problémy u dětí nechodí v sadách, ale postupně. Takže člověk řeší jedno a nějak se to vyřeší a potom přijde druhý.“ R 3

„Časem se s tím naučíte i žít a máloco vás dokáže překvapit a vyvést z míry.“ R 5

Čtvrtá kategorie pravdivě demonstruje souvislost mezi vznikem vícečlenné rodiny a pochybnostmi účastníků o jejich strategiích jednání. Tato kategorie zobrazuje **dilemata rodičů**, zda určitá rozhodnutí jsou správná. Jde o pohled na vlastní nedostatky a důsledky jednání.

„Na druhou stranu mi trochu chybí jisté věci, které jsem, sama jako jedináček, neprožila. Proto se k tomu snažím přistupovat citlivě a hodně v těchto věcech dám na intuici. Nedokážu se vcítit do toho, co třeba moje dítě zažívá, když mu vadí jeho sourozenci, to sama neznám.“ R 1

„Taky někdy mívám pocit, že ani kdybych se rozkrájela, tak nikdy nebudu schopná vnímat všechno, co mi v jednu chvíli všichni tři chtějí říct.“ R 2

„Ne, že by mi někdy dneska nepřicházeli chmury typu, co všechno ode mě ty děti nedostaly a co bylo málo a co všechno jsem podcenila.“ R 3

„Určitě jsou věci, který se v té situaci, tom všem stresu a nároku nepodařilo úplně ošetřit.“ R 3

„Nejtěžší chvíle byly každý den, když jsem zjišťovala, jestli se mi podařilo mít s každým dítětem osobní kontakt a jestli jsem dokázala rozdělit pozornost, ...“ R 3

„A i když vím, že v tomhle dennodenně asi víceméně selhávám, pořád je to pro mě ten nejdůležitější úkol.“ R 4

„Sama sebe se někdy ptám, jestli jsem dokázala dát všem dětem, to co v danou chvíli potřebovali, ať už to byla pozornost, důvěra, povzbuzení nebo obejmutí. V tom se celou dobu snažím neztratit přehled a je to hodně náročný, protože to je můj úkol napořád.“ R 5

Účastníci výzkumu upozorňují na své nedostatky a přiznávají svá případná rodičovská pochybení. Toto pochybování umožňuje účastníkům si uvědomit a ocenit přednosti spojené s jejich rozhodnutím pořídit si vícečlennou rodinu.

„Děti mi to nádherně vynahrávají.“ R 1

„Rozhodně ale nelituju toho, že svůj čas věnuji dětem a nemám moc soukromí, pořád mám pocit, že to stojí za to a že je to moc krásný být rodičem.“ R 2

„Jsem vděčná, že jsem každou z těchto fází prožila, ale nebylo to plánovitý, v životě bychom se pro to nerozhodli a určilo to náš životní styl.“ R 3

„Vstupovala jsem do toho jako dvacetiletá, opravdu mimořádně blbá a úplně nezkušená. A na konci jsem byla schopna uspět i v profesním světě s tím, co jsem se naučila u těch dětí.“ R 3

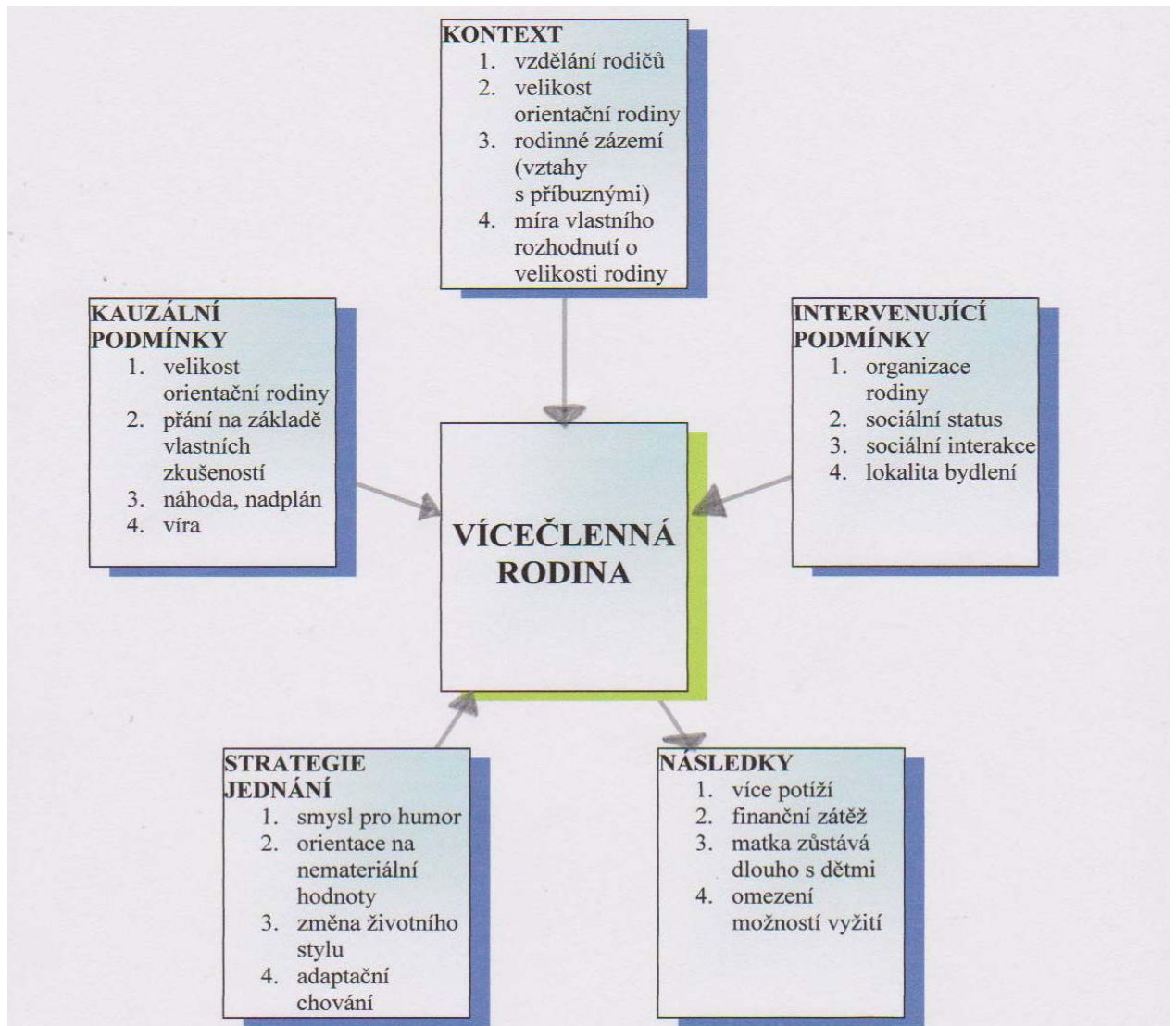
„Ze tří dětí mám pocuchané nervy a pocit neskonalého štěstí.“ R 4

„Dneska máme daleko větší pocit, že žijeme naplno.“ R 5

Tato analýza se zabývá nejdůležitější oblastí zkoumaného fenoménu vícečlenných rodin, a to strategiemi jednání.

Pro názornou ilustraci šíře zkoumaného tématu jsem vytvořila schéma (Obrázek 3), které ukazuje jeden ze způsobů kategorizace získaných dat a zaznamenává jejich vztahy.

Na této ukázce je označen výzkumný jev (fenomén) zelenou barvou uprostřed a dokola jsou zaznamenány modře jednotlivé oblasti, jejich kategorie a vzájemné vztahy s tímto fenoménem.

Obrázek 3 - Vyhodnocení výzkumu dle základního schématu axiálního kódování

Na této ukázce je označen výzkumný jev (fenomén) zelenou barvou uprostřed a dokola jsou zaznamenány modře jednotlivé oblasti a jejich kategorie, které souvisí s tímto fenoménem.

4.4 DISKUSE A SHRNUÍ

Validita neboli platnost a pravdivost výzkumu je podle Švaříčka a Šedřové navýšena správným výběrem respondentů⁷⁶. Všichni účastníci výzkumu jsou rodiče tří a více dětí různého věku, se zkušenostmi s vedením rodiny a zvládáním problematických situací. Z tohoto pohledu považují tyto respondenty za důvěryhodné. Validita výzkumu nebyla snížena, naopak, byla spíše posílena kombinací více metod. V tomto případě považují metody zpracování dat, tedy rozhovor a případovou studii, za vhodně zvolený způsob navýšení pravdivosti výzkumu.

Cílem výzkumu bylo nalézt a popsat specifické vlastnosti, které rodiny s více dětmi vykazují. Mohu konstatovat, že tento cíl byl splněn. V průběhu analýzy získaných dat jsem zjistila, že výzkumná otázka „objevují se v rodinách se třemi a více dětmi specifika, která je odlišují od rodin s méně dětmi“ by měla být položena více do šířky, neměla by hledat specifické vlastnosti pouze uvnitř vícečlenných rodin. Došla jsem k závěru, že tyto rodiny jsou společností vnímány jako jev relativně zvláštní, což je právě onen společný specifický znak vícečlenných rodin, kterým se odlišují od „standardních“ rodin s jedním nebo dvěma dětmi.

Na pěti příkladech vícečetných rodin není zcela reálné nalézt specifika v celé jejich šíři. Mým záměrem bylo na ně v jednotlivých rodinách poukázat. Tématu vícečlenných rodin by jistě bylo možné věnovat více pozornosti a zkoumat další aspekty.

V průběhu realizace a zpracování výzkumu jsem došla k poznatku, který s tématem vícečlenných rodin souvisí. Vnímání těchto rodin okolní společností odpovídá tomu, jakou váhu a prestiž připisuje společnost mateřství a otcovství. Došla jsem k názoru, že společnost vnímá vícečlenné rodiny jako méněcenné, a to hlavně z toho důvodu, že v dnešní době, do značné míry materiálně zaměřené, pozbylo rodičovství velkou část své tradiční hodnoty.

Na okraj chci podotknout, že obdobné reakce jako existence vícečlenných rodin vyvolává ve společnosti také jev považovaný za druhý extrém (i když dlouhodobě s klesající tendencí); tím je žena, která nemá děti, zejména pokud se k bezdětnosti rozhodla dobrovolně.

⁷⁶ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. s. 31.

Podobně jako rodiny s mnoha dětmi je i bezdětná žena často považována za „černou ovci“ společnosti, a mnohdy i vlastní rodiny, kde se často setkává s nepochopením.

Při další úvaze nad tím, jak je dnes společnost nastavena, jsem si uvědomila, že úměrně s růstem blahobytu a možnosti vyžití (kariéra, cestování, nevšední záliby), klesá zájem o to mít děti. Zaprvé, velkou roli hraje klesající ochota žen mít děti. S rostoucí emancipací soustředí mnohé ženy svou pozornost na profesionální kariéru či jinou seberealizaci, nezanebatelný vliv má i kult těla (projevený například touhou „nezkazit si postavu“). Matka je někdy považována za osobu, která se pro své dítě musí obětovat; tento postoj společnosti zjevně nepomáhá vrátit mateřství ztracenou prestiž.

Zadruhé, s rostoucím věkem ženy se snižuje počet potenciálních otců. V jejich okolí se postupem času vyskytuje stále méně svobodných a plodných mužů. V důsledku obou těchto faktorů dochází k tomu, že žena často dlouho nechce mít dítě, avšak jakmile dospěje do stadia, že už o dítě stojí, zjistí, že nemá s kým dítě zplodit, případně je to ze zdravotních důvodů obtížné, ne-li nemožné.

Zatřetí je dnes patrný posun ve společnosti, kdy lidé před pořízením dítěte mají potřebu si vytvořit vlastní zázemí (příjem, bydlení, auto). Tento přístup, sám o sobě dle mého názoru zodpovědný, někdy přeroste v pozdější nechuť na stávající situaci cokoli měnit. V minulosti bylo naopak „pořízení“ dítěte pro mnoho mladých lidí možností dosáhnout na určité materiální či jiné výhody – přidělení bytu, výhodné půjčky apod.

ZÁVĚR

V úvodu diplomové práce jsem si stanovila, že chci věnovat pozornost vícečlenných rodinám. V teoretické části jsem si určila za cíl popsat rodinu v kontextu společnosti a přiblížit své pojetí vícečlenných rodin. V rámci první kapitoly teoretické části jsem se věnovala pojetí tradiční a současné rodiny z hlediska četnosti, měnící se podobou rodiny; stanovený cíl jsem tak splnila. Měla jsem v úmyslu zaměřit se na okolnosti, které mají vliv na vznik početné rodiny a na pozitivní a negativní aspekty takových rodin, což jsem dodržela. V samostatné kapitole jsem zahrnuje vykreslení každodenního života vícečlenné rodiny a vlastní zkušenosti z dětství prožité v takové rodině. Uvědomuji si, že možnosti zpracování tématu vícečlenných rodin jsou rozsáhlé; mým cílem bylo některé z nich alespoň naznačit.

Ve své diplomové práci jsem neměla za cíl vyčerpávajícím způsobem popsat problematiku úmrtí v rodině a rozvodů, které jsem označila jako jedny z okolností, které mají vliv na počet členů rodiny. Avšak považovala jsem za důležité věnovat jí v této práci více pozornosti než ostatním okolnostem. Jsem toho názoru, že daná témata jsou pro společnost aktuální, a proto jsem se rozhodla nahlížet na úmrtí a rozvod z hlediska jejich vlivu na velikost rodiny. Nicméně je mi jasné, že obě témata jsou interdisciplinární povahy a nabízela by se možnost věnovat jim více pozornosti.

Dalším cílem praktické části této práce bylo vyhledat specifické vlastnosti, které vícečlenné rodiny vykazují. Tento cíl jsem naplnila a původní domněnku, že naleznou společné znaky, které vícečlenné rodiny odlišují od rodin s méně dětmi, jsem po vyhodnocení realizovaného výzkumu upravila.

Na úplný závěr bych ráda uvedla, že mým úmyslem bylo téma vícečlenných rodin zpracovat a komentovat; rozhodně netvrdím, že vícečlenné rodiny jsou „lepší“ než méně početné či že ideálně by všichni rodiče měli mít hodně dětí. Právě naopak, naši společnost tvoří rozdílní lidé s různými představami a tato pestrost je pro zachování společnosti velice důležitá.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Legislativa

Zákon č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství.

Knižní zdroje

ČAPEK, J. Pozitivní výchova sourozenců v rodině. Praha: Portál, 2010.

ISBN 978-80-7367-7779-4.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Porodnost a plodnost 2006 – 2010. Praha: ČSÚ, 2011.

ISBN 978-80-250-2133-0.

HENDL, J. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál,

2. vydání, 2008.

KRISTEK, J. Vývoj populace v historii, školní práce z roku 1974.

KLENKOVÁ, J. Logopedie. Praha: Grada, 2006. ISBN 987-80-247-1110-2.

KUČERA, M. Plodnost žen v opakovaných manželstvích. Demografie. 1984, roč. 26, č. 4.

LACA, S. Výchova-rodina-hodnoty. Brno: IMS, 2013. ISBN 978-87182-32-1.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2. vydání, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíce potřebují. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-853-8.

MATĚJČEK, Z. Psychologické eseje. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0892-8.

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: 1993. ISBN 80-901424-7-8.

MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

PLAŇAVA, I. Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy – dovednosti – poruchy. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0858-2.

SVOBODOVÁ, K. Životní situace vícedětných rodin. Praha: VÚPSV, 2007. ISBN 978-80-87007-68-6.

ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TESTA, M. R. Family sizes in Europe: evidence from the 2011 Eurobarometer survey. Vienna Institut of Demography. 2012.

ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR Vývoj zdravotnictví České republiky po roce 1989. Praha: ÚZIS ČR, 2010. ISBN 978-80-7280-900-4.

internetové zdroje

<http://appsso.eurostat.ec.europa.org>

<http://cs.wikipedia.org>

<http://www.allaboutphilosophy.org>

<http://www.ceskatelevize.cz>

<http://www.czso.cz>

<http://www.demografie.info>

<http://www.dlouhacesta.cz>

<http://www.focus-agency.cz>

<http://francie.cz>

<http://www.childrenthechallenge.com/>

<http://www.rozhlas.cz>

<http://www.slovník-cizích-slov.abz.cz>

<http://www.SprichtWort-plattform.org>

<http://www.umirani.cz>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Úhrnná plodnost a průměrný věk matek. 1920-2013	9
Obrázek 2 Základ axiálního kódování.....	42
Obrázek 3 Vyhodnocení výzkumu dle základního schématu axiálního kódování.....	57

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1.	Potraty, 2003-2013.....	12
-------------------	-------------------------	----

SEZNAM PŘÍLOH

1. P I: Přepis rozhovoru 1
2. P II: Přepis rozhovoru 2
3. P III: Přepis rozhovoru 3
4. P IV: Přepis rozhovoru 4
5. P V: Přepis rozhovoru 5

P I: PŘEPIS ROZHOVORU 1

Ráda tě vidím. Poslední dobou jsi byla dost posmutnělá, ale dnes jsi ve velice dobré náladě, co se o ni zasloužilo?

Mluvila jsem minulý týden se svými rodičema a konečně jsme byli schopni si některé věci spolu dořešit. Víš, táhlo se mezi náma nějakou dobu, něco nevysvětleného. Pamatuješ si, jak jsem byla celá rozhozená z toho, když mi táta vynadal, že jsem dětem nevzala s sebou na tábor kola, když jsem jim to slíbila a místo toho jsem vzala dva kočáry⁷⁷. Strašně se mě to dotklo, z toho jsem i brečela, když odjel. A taky narážel společně s mojí mámou na to, že mi ty děti vlčej, že bych to měla s nima dělat jinak, zvolit jinej přístup. Tak to mě teda dost vyrazilo dech, přišlo mi to jako že jsou proti mně, že to vůbec nechápou, o co mi ve výchově jde. Mrzelo mě to hodně a bála jsem se, že to nějak naruší naše vztahy. A taky že jo. Bála jsem se jim potom říct, že čekám další. My jsme s manželem byli moc šťastní a tohle nám tu naši radost dost kazilo.

Nevěděli jsme, jak jim to máme říct, tak jsem jim to prostě další den zavolala a bylo. Byli celí zaražení a nic na to neřekli. To mě teda překvapilo, protože normálně jsou výřeční až moc. Nechala jsme je, ať si to nějak přeberou a oni mi za chvíli sami zavolali nazpátek a řekli, že z toho mají velikánskou radost a ať si to užijeme. Je pravda, že od té doby to zase byli oni, moji laskaví a trpěliví rodiče. Ale když potom od té doby někdy přišla řeč na naši výchovu, tak si teda servítky nebrali. Jde jim pořád o totéž, že těm dětem nemůžeme zajistit všechno, co potřebují.

Co tvoji rodiče nemohli nebo nechtěli pochopit?

Celou dobu jim se snažím vysvětlit, že pro nás nejsou důležité věci a oblečení a takový ty věci, ale chceme dát dětem prostor, aby se svobodně vyjádřily, uměly rozhodovat a braly svůj život jako velikou výzvu. Strašně mi záleží na tom, mít s nimi společný zážitky, a aby spolu žily. /odmlčení/

Myslím si, že právě v tom je jejich velká síla, to, že se mají navzájem, že se znají, učí se spolu nějak vyjít. Jsem strašně ráda, že jim můžeme dát, tuhle možnost. Je teda pravda, že moc věcí neřeším doma – myslím jako úklid, praní a vaření. To nejsou ty nejdůležitější

⁷⁷ Pozn. výzkumníka: Došlo k tomu v době, kdy se respondentce potvrdilo, že čeká čtvrté dítě.

věci. Jasně, že je dělám, ale zjednodušuju si to. Třeba jsem s prvníma dětma prala plíny zvlášť a žehlila jsem. Teď jsme využití látkovek posunuli na další level a používáme je místo kapesníku, je to ohromně praktický. Taky je peru dohromady s dalšíma věcmi, takže je máme takový zapraný, ale to je mi šumák. To neřeším, hlavní je, že je vyperu a jsou k dalšímu použití.

Jak jste se poznali s manželem? Víím, že jste oba měli a máte nějaké společné koníčky, věnujete se jim i teď s dětmi?

S manželem jsme se poznali na společných akcích zájmového sdružení, kam jsme patřili, ale byli jsme každé z jinýho města. Manžel pochází z O. a já jsem vyrostla a vystudovala v P. A protože jsem se do něho zamilovala, tak jsem se prostě za ním rychle přestěhovala, abychom mohli být spolu. Naším společným koníčkem, který provozujeme hlavně o letních prázdninách, je pořádání táborů našeho sdružení, kde jsou stejně postižení lidi jako my a jezdíme s dětma stavět i bourat tábor a vymýšlíme program a všechno. Vždycky jsme i s dětma dělali to, co jsme chtěli, v ničem nám nepřekáželi, jestli se na tohle ptáš.

No neptám, ale díky za odpověď. Navážu na to a zeptám se tě, to ti třeba na těch táborech nebo jiných aktivitách nebylo na obtíž tvoje těhotné břicho nebo tak něco?

To jsem nějak neřešila. Je pravda, že jsem měla všechny těhotenství bezproblémový a neměla jsem žádný omezení. To bylo veliký plus, protože si nedokážu představit, že bych musela někdy pár týdnů, nedej bože, ležet. V tom jsem měla velikou výhodu. Taky jsem si při prvních dvou porodech vyzkoušela, co to je rodit ve velké anonymní porodnici, a nechtěla jsem to znova absolvovat. Hledala jsem v odborné literatuře různé důvody mých problémů u porodů a došla jsem k tomu, že mám plaché porody. Prostě, když jsem byla sama, tak to probíhalo v klidu, a jak vešel někdo - sestra, doktor nebo uklízečka, tak se průběh zastavil. Proto jsem třetí dítě odjela rodit sama do malé porodnice. Napustili mi vanu a všechny jsem vyhnala z pokoje a bylo to super. Občas na mě zaklepala moje porodní asistentka, jestli jsem v pořádku a jak to jde. Pokaždé jsem se ozvala, že to postupuje podle plánu a dovnitř jsme ji zavolala, až se blížilo veliké finále. A s tím čtvrtým jsem si to jenom zopakovala. To bylo žůžo, taky byly obě ty děti od začátku takový klidný a spokojený. Tak se mi to podařilo.

A co se ti ještě podařilo v souvislosti s tvými dětmi?

Předávat jim svoji filosofii, svůj pohled na svět. Je to úžasný, kolik jsou děti schopné pochopit věci, které se ani nedají říct. Takové nepopsatelné zkušenosti z naší rodiny, které

společně získáváme. Třeba pocit, že se všichni máme. To je strašně důležitý. Ať se stane, co se stane, tak tady budeme jeden pro druhýho. Doufám, že to si odnese do svého života každý z nich, dneska je jim dvanáct až čtyři, tak se to v nich snažím zakořenit. Snad se nám to podaří a vyrostete to spolu s nima.

Jaké chvíle jsou pro tebe jako rodiče ty nejtěžší?

Asi to budou chvíle, kdy se všichni dohadují a mluví všichni přes sebe a nikdo nechce ustoupit tomu druhýmu a navzájem do toho vtahují dalšího sourozence a to je teda dost bláznec někdy. Většinou je nechám, ať ty svoje výlevy dokončí a jak začínají polevovat, tak se do toho vložím. Začnu se pít po původu toho křiku a vyslechnu všechny a všechno, co mi k tomu chtějí říct. Potom společně se snažíme najít řešení, který by pomohlo všem. Obvykle jde o nějaké věci a jejich vzájemné se obírání o ně. Dopadá to tak, že si stanovíme nějaké pravidlo, kterým se budeme všichni řídit. A já, abych nezapomněla, na čem jsme se domluvili a mohla to příště znovu vytáhnout a zopakovat jim to, si to pro jistotu někde zapíšu, abych to mohla úspěšně někde v hromadě svých poznámek ztratit. Ono se to potom, až už to není potřeba, zase vynoří. Tak si z toho skládám takový deník nepořádného rodiče */smích/*.

V čem je, podle tebe, dětství tvých dětí odlišné od toho tvého?

Rozhodně jsem jako jedináček byla často sama jako malá. Myslím jako malá, třeba, když mi bylo pět, šest. Až potom, co jsem se rozkoukala ve škole a začala jsem si uvědomovat na tom prvním stupni, že mi něco chybí, tak jsem hledala, kde bych to mohla najít. Takovou náhradu mi poskytl oddíl, kam jsem začala ve čtvrté třídě chodit a vynahradila jsem si tam tu svoji samotu. Byla jsem úplně ve svém živlu a za pár let jsem si sama pro sebe řekla, že nechci, aby moje dítě něco takového prožilo, prostě, že budu mít víc než jedno dítě. Na druhou stranu mi trochu chybí jisté věci, které jsem, sama jako jedináček, neprožila. Proto se k tomu snažím přistupovat citlivě a hodně v těchto věcech dám na intuici. Nedomážu se vcítit do toho, co třeba moje dítě zažívá, když mu vadí jeho sourozenci, to sama neznám. Ale to neznamená, že bych s ním nemohla hledat cestu, jak z toho ven. Je to naše společné hledání. Díky nim to můžu prožít i já a to je opravdu moc krásný.

Co dalšího ti přináší tvoje děti do života?

Velkou radost, uspokojení a taky možnost si užít to, že je plný dům, že se sejdeme všichni u jídla a nikdy tam není ticho. To ticho, co jsem zažila jako dítě já. Třeba u stolu bylo dost často ticho, protože se našim nechtělo bavit se spolu, ne, že by se rozhádali, ale chtěli

prostě si užít chvíli klidu a já jsem se neodvažovala to ticho narušovat. Děti mi to nádherně vynahrazují. Já si potom, až jsou zalezlí ve svých pokojích, to ticho užívám, ale to je už úplně jiný ticho. Takový příjemný a strašně krásný. To si potom s manželem třeba sedneme a jsme spolu potichu. Jen tak si užíváme to ticho a po chvíli si začneme povídat.

A co si naopak kvůli svým dětem nedopřeješ, čeho jsi se kvůli nim vzdala nebo co ti to vzalo?

Přestala jsem třeba číst knížky, omezila jsem ten čas na čtení. Musela jsem se smířit s tím, že nemám tolik času sama pro sebe a své soukromí. Jsou období, kdy nevím, co dřív dělat a je to taková chvilková beznaděj, že nic nestíhám, teda to, co bych chtěla. Ale to trvá opravdu jenom chvíli a ten pocit se vytratí. Mám možnost dát děti pohlídat někomu z rodiny a potom si užívám toho volna. I když je pravda, že často nevím, co mám dělat dřív, jestli se mám objednat ke kadeřnici nebo si jít něco vyřídit nebo zůstat doma a dohnat si věci, co nestíhám. S tím mám někdy problém, že bez dětí si nevím rady, už jsou prostě neoddělitelnou součástí života. A taky se na ně po té chvíli samoty strašně moc těším.

Jak vypadám váš běžný den?

Běžný den je u nás asi ten všední. Ráno vstaneme podle budíku, protože jdeme do školy a do školky. To ráno u nás vypadá tak, že se snažíme dělat úkony ranní hygieny, snídane a oblékání ve stejném pořadí každý den, no a to se moc nedaří. Typicky se stává, že máme malé zpoždění, protože některé dítě těsně před odchodem nutně musí vykonat svoji potřebu a je těžký to vybalancovat, aby se mezitím ty další děti oblíkly a nenabrali jsme další zpoždění. Potom jdeme do školy a do školky a s nejmladšíma se vrátím domů, vařím oběd a potom jdeme vyzvednout starší děti ze školy a školky. Odpoledne jsme venku na hřišti nebo na zahradě, dvakrát týdně máme odpoledne kroužky. Večer se vrátí manžel a společně večeříme, pak ukládáme děti. To je tak zhruba náš běžný den. Během dne mezi tím vším nastávají různé situace, které průběžně řeším – dítěti se udělá špatně nebo je nemocný, porouchá se nám nějaký přístroj, zapomene si nejstarší domácí úkol, hledám vhodnou chvíli, kdy zvládnou uvařit oběd, abych mohla včas děti nakrmit. Takový běžný den je po každý jiný, žádné dny nejsou stejné, to je myslím tím, že máme tolik dětí. Pořád se něco děje.

V čem vidíš posun nebo změny ve vašem rodinném životě po narození třetího a čtvrtého dítěte?

Určitě je to čas, který s dětmi trávím doma, jsem doma víc jak osm let a další tři ještě, počítám, zůstanu. Utratíme víc než předtím, to je určitě pravda. Ještě k tomu času, je to více času, který věnujeme dětem a strávíme péčí o děti, když jich je víc. Zase já, dokud jsem doma, tak si ten čas můžu rozdělit podle sebe, tak, aby to vyhovovalo mně i dětem. Je důležité nezapomenout na sebe, potřebujeme s manželem taky nějaký svůj prostor, život. Liší se to hlavně tím, že je u nás živo, nenudíme se a máme co dělat, co řešit. To je asi ten rozdíl.

Je podle tebe život vaší velké rodiny něčím zvláštní nebo specifický?

Nevím, jestli je to tím, že máme tolik dětí, ale chceme předat dětem, aby se spolu naučili vycházet jako sourozenci. Vidíme v tom velkou jejich sílu, že se mají navzájem. A taky, že oni mají nás a my je, vztahujeme to i na širší rodinu. Chceme jim předat to, že rodina je důležitá a musí se na tom pracovat, na těch vztazích. To třeba v rodinách, se kterými se stýkáme, moc nevidím. Rozhádají se a nemají potřebu si pomáhat, moc na sebe nemyslí.

Pokud ti to nevadí, můžeš mi svými slovy shrnout, proč máte čtyři děti?

Máme tolik dětí, protože jsme chtěli velikou rodinu, byl to náš sen. Chtěli jsme dvě, tři, a když jsme je pak měli, ty děti, přišlo nám, že máme dost sil i na čtvrtý dítě. Bylo to naše přání.

Díky za rozhovor, je to od tebe moc milé, že jsi mi věnovala svůj čas.

II: PŘEPIS ROZHOVORU 2

Pokud si dobře vzpomínám, není to tak dlouho, co jsi nastoupila do práce. Jak to všechno zvládáš a změnilo se pro tebe něco?

Zvládám to dost hekticky, ale je to spíš kvůli tomu, že jsem poprvé v zaměstnání a na všechno si musím zvykat a tak. Nemám ještě zautomatizovaný pracovní postupy, tak jako moji kolegové a je to pro mě těžší a všechno dělám delší dobu. Naštěstí to mým nadřízeným nevadí, protože splním to, co mám a oni ví, že se to třeba časem zrychlí, až se do toho víc dostanu. První rok to bylo strašně těžký a už jsem ráda, že je to za mnou. Teď jsem v práci rok a půl a jsou dny, kdy se do práce vyloženě těším, už necítím strach z toho, že mi to nepůjde nebo že udělám něco špatně. A jasně, že se mi změnil život, vrací se mi sebevědomí, teda to pracovní sebevědomí, co jsem doma určitě neměla a taky jsem spokojenější sama se sebou, že pracuju, dostanu za to plat a vidím i nějaký výsledky své činnosti. Jsem ráda, že jsem se zapojila do pracovního procesu a že mám příjemnou práci, kde se potkám s příjemnými lidmi. To jsem měla štěstí, že se mi podařilo tohle místo dostat.

Jak jsi našla svoje zaměstnání?

Poslední rok rodičovské dovolené jsem začala hledat, kde bych se mohla uplatnit. Poslala jsem snad padesátkrát svůj životopis a další věci různým firmám, i těm zprostředkovatelským a personálním, nakonec jsem to poslala na základě inzerátu v novinách a ozvali se mi a pozvali mě na pohovor a pak to bylo. Strašně jsem se bála, nevěděla jsem, jestli třeba mám mluvit o tom, že mám tři malé děti. Nakonec jsem si řekla, že o tom začnu mluvit sama a to je teda dostalo, jako že s nima mluvím narovinu a to si myslím nakonec rozhodlo. V podstatě to byla náhoda a jsem za to ráda.

Pokud je řeč o náhodách, tak jak to, že máte tři děti, přestože jste mluvili o tom, že ideálně chcete mít dva kluky?

No, to je přece taky náhoda. A ta nejlepší náhoda v našem životě. Jasně, chtěli jsme mít dva kluky, syny. O tom jsme pořád mluvili, všichni to o nás věděli a byli jsme s manželem strašně šťastný, když jsem čekala druhého syna, nechali jsme si říct co to bude, ještě před narozením a byla to fakt bomba. Považovali jsme se za veliký šťastlivce, že se nám to podařilo. O to větší šok to byl, když jsem zjistila, že jsem potřetí těhotná. Hned jsem spěchala k doktorovi, jestli je to opravdu tak, jak se to zobrazilo na těhotenským testu a že to není možný. Pan doktor to potvrdil, že je to opravdu těhotenství a že je to možný, protože jinak

by to přece nebylo a že žádná antikoncepce není úplně stoprocentní. Viděl, že jsem z toho celá pryč, a poradil mi, ať se jdu projít a chvíli si o tom všem popřemýšlím a třeba mi to pomůže. Cestou domů jsem šla pěšky a opravdu mi to pomohlo si v klidu přemýšlet o všem, co to znamená a večer jsem to řekla manželovi s tím, že to přece zvládneme a že to dítě chci. Manžel byl chvíli v šoku, přesně tak jako já, a po pár minutách přikývl na souhlas a nakonec prohlásil, že je to přece krásný, tak budeme mít třetí miminko. Tak jsme měli třetí miminko, který dneska chodí do školky a všichni tři jsou naše veliký štěstí.

Proč jste chtěli mít dvě děti a kluky, hrálo v tom roli to, kolik sourozenců máš ty a tvůj manžel?

No, já mám sestru. Byly jsme dvě holky a mamka mi řekla, že si celý život přála mít dva kluky. Manžel má zase bratra a mají spolu pěkný vztah, pro jeho mamku jsou oni dva celý její svět. Ona dodneška dělá doma všechno tak, jako v době, kdy ještě bydleli oba doma, a není schopná tyto zažitý stereotypy změnit. Ani kvůli vnoučatům, alespoň těm našim. To mě na ní hodně mrzí, že nemá sama potřebu je vidět a třeba mi je chvíli pohlídat. V tomhle ohledu je to s ní fakt těžký. Ale abych se vrátila k tématu, tak prostě já mám se sestrou moc blízký vztah, my si denně voláme a víme, co jsme dělaly a tak. Máme mezi sebou rok a půl a myslím si, že si díky tomu tak hodně rozumíme. Manželův bratr je o dva a půl roku mladší a přišlo mi, že spolu nemají tak blízký vztah, ale to je taky hodně daný tím, že jsou úplně jiný povahy než já se ségrou. Proto jsem si řekla, že chci mít děti do dvou let od sebe, přišlo mi to dobrý, aby k sobě byly blízko. Na tom jsme se shodli s manželem a taky jsme si říkali, že by nám vyhovovalo mít ty dva kluky, že je nám to nějak bližší, ta představa dvou kluků. Nevím proč, ale já sama mám pocit, že pokud bych měla dceru, tak že by trochu trpěla, protože je mi bližší ten mužský svět. Od dětství jsme celá rodina hodně sportovali a to mi vyhovovalo, a prostě si o sobě nemyslím, že jsem úplně mateřský typ.

To záleží na tom, co ty sama považuješ za mateřský typ. Proč si o sobě myslíš, že nejsi příliš mateřská?

To je asi tím, že jsem začala brzo po tom, co se narodil náš druhý syn, chodit večer ven. S tím prvním jsem bývala večer doma, jenom občas jsem si někam zašla. Jak se narodil ten druhý a on brzo vydržel dlouho večer spát, tak jsem si řekla, že si prostě můžu někdy přece taky vyrazit ven. Jen pro ten pocit, že můžu. Manžel chodil vždycky pravidelně v pátek s kamarády ven, potom začal chodit ve středu na fotbal a tak jsem si postupně zavedla, že já zase budu mít úterý a čtvrtek. Dělá mi to dobře, protože mám pocit, že žiju i jinak, než

pro ty děti, že se dokážu odpoutat a zase být sama za sebe. To je taky důvod, proč se třeba o dětech nechci bavit, když jsem večer někde s kamarádkama. Paradoxně víc se o dětech chtějí se mnou bavit chlapi než ženský, asi mají ženský pro tento můj, teda moji potřebu větší pochopení. Proto se nepovažuji za úplně mateřský typ, protože chci být sama sebou, chvíli si žít svůj život a odstříhnout se od dětí.

A jak se ti změnil život po narození dětí, co pro tebe děti znamenají, co ti rodičovství dalo a vzalo?

Začnu tím, co mi rodičovství dalo. Dalo mi životní cíl a moc krásných citů. Moje děti jsou pro mě všechno, udělala bych pro ně všechno na světě a změnily moje myšlení z já na my. Prostě už ke mně jednou provždy patří a jsou mojí součástí. Trochu upřednostňuju děti před manželem, napřed jsou pro mě děti a potom on, ale to je hlavně tím, že mě ještě hodně potřebují, snažím se ale pracovat i na našem vztahu s manželem, abychom se jednoho dne neprobudili a nějak se všechno nevytratilo. Cítím, že pro náš vztah chceme oba něco dělat, tak to považuju za důležitý. A co mi rodičovství vzalo? Vzalo mi čas a soukromí. To jsem po narození dětí cítila jako nejtěžší, že na sebe nemám téměř žádný čas, a nešlo mi ani o to si zajít ke kadeřníkovi, ale třeba chvíli nerušeně přemýšlet, o něčem si promluvit s jiným dospělým. Hrozně mi to chybělo, a proto jsem taky začala chodit večer ven z domu, to mi pomohlo to nebrat tak úkorně a víc si užívat ty společný chvíle s dětma. Rozhodně ale nelituju toho, že svůj čas věnuji dětem a nemám moc soukromí, pořád mám pocit, že to stojí za to a že je to moc krásný být rodičem.

Jaké chvíle jsou pro tebe jako rodiče nejtěžší?

Nejtěžší a nejhorší je pro mě, když je některý z kluků nemocný. Ta bezmoc, ten pocit, že kdyby to šlo, tak bych to radši vzala na sebe, aby mu nemuselo být blbě. To jsou pro mě ty nejkrušnější chvíle. To mi je ho strašně líto a přeju si jen, aby se mu rychle ulevilo.

Taky někdy mívám pocit, že ani kdybych se rozkrájela, tak nikdy nebudu schopná vnímat všechno, co mi v jednu chvíli všichni tři chtějí říct. Je to fakt síla, když začne jeden něco vykládat a další dva se do toho vloží a začnou to povídat jinak, tak jak to je doopravdy podle nich. Chvíli se sama sebe ptám, co mám dělat a nejsem schopna nic vnímat, nic neslyším, a tak je zastavím a určím pořadí v jakým mi to postupně všechno sdělí. A to musím být strašně taktická a diplomatická, abych dokázala poznat, kdo z nich je schopen s vyprávěním počkat a kdo to potřebuje vychrlit co nejrychleji a ještě si vzpomenout, jaké pořadí měli třeba za poslední týden, abych jednoho z nich neodsunovala pořád na konec a

to ti je takovej záhul, že jsem strašně ráda, když mi to projde a nakonec se dozvím úplně všechno, co mi chtěli říct. To se potom cítím jako vítěz po vyhrané bitvě. Moc krásný pocit, kterému předchází děsivé vteřiny rozhodování. Stojí to za to a dává to dobrý pocit z toho, že jsem jim dala všem prostor a rozdělila svoji pozornost. Ale to se nepovede po každé, někdy to prostě nejde, asi je to erupcemi na slunci, jak já říkám.

Jak bys popsala váš běžný den, má den vaší rodiny nějaký pravidelný rytmus?

Jistou pravidelnost naše dny mají díky škole a práci. Podle toho vstáváme a řídíme svůj den všichni. Většinou ráno odcházíme víceméně naráz, manžel po sedmé do práce a já do půl osmé musím odcházet z domu s klukama, abych je stihla dovést do školy a do školky. Je pravda, že se občas stane, že má nejstarší kluk na devátou a vypravuje se sám a manžel někdy, když potřebuju být v práci brzo, vede ráno kluky a jde do práce na osmou. To už jsme si v rámci běžných dní natrénovali, takové ty drobné odchylky. Co nám ale pořád dělá čáru přes časový plány, to je nahodilé onemocnění někoho z nás, hlavně kluků. Nechci, aby chodili do školy nebo do školky nemocní, ale některý dny to nejde jinak, než že je s rýmou a kašlem odvedu, protože nemůžou doma zůstat sami a nemůžu si vzít v práci volno. A taky nám to narušují nekončící potíže s domácností jako třeba nedávno, když nám přestala večer téct teplá voda a nemohli jsme se ani umýt, protože ta voda byla ledová. Nebo se u nás neustále řeší problém s nedostatkem nebo naopak s nadbytkem jídla, někdy nevíme, co dřív sníst a další dny zase nemáme doma nic než suchý chleba a sardinky. Obveselují nás taky nečekaná ohlášení kluků o školních problémech. Někdy je to jeden problém za druhým. Takové řetězce to jsou, abychom nevypadli ze cviku. To všechno k našemu běžnému kolotoči patří.

V čem vidíš rozdíl, čím je odlišný život vaší rodiny od rodiny s jedním nebo dvěma dětmi?

Pokud srovnám náš život před a po narození třetího dítěte, tak teď je pestřejší, míň vyrovnaný, protože častěji se něco stane, a takový plný. Naplněný je se třema klukama. Když jsme měli jedno dítě, tak jsem to zvládala všechno v klidu a dnes vzpomínám, jaká to byla pohoda. Po narození druhého kluka jsme se naučili rychle reagovat na jejich potřeby. Třetí syn pro nás byl trochu výzvou, měli jsme pocit, že se s tím trochu pereme, ale za půl roku jsme věděli, že to zvládneme, ujistili jsme se, že to půjde. Jsou chvíle, kdy se toho naráz děje strašně moc a potom nastává období bezvětrí, kdy vyklusáváme a užíváme si všeho, co nám život s dětmi přináší.

Děkuji za rozhovor.

P III: PŘEPIS ROZHOVORU 3

Jak jsi zvládala mít dvoje dvojčata po sobě?

Zpočátku jsem ta druhá dvojčata brala jako trest, proč zrovna já, když jsem to teď jednou přežila, tak to mám mít zase znovu... Ten jeden rok s těma druhýma dvojčatama jsme byli vyautovaný pro cokoliv. Měli jsme doma dítě s nějakým vývojovým stavem, kterému nikdo nerozuměl a museli jsme maximálně mu být k dispozici a k tomu tam byli ty tříletáci skoro čtyřletáci. Vždycky, když ty malí usnuli, tak jsem mazala za těma staršíma a hráli jsme člověče a měla jsem pocit, že to nepřežiju. A potom se za rok a půl narodil H., a to už teda bylo úplný psycho. ... Neumíme plánovat děti, nemůžu brát hormonální antikoncepci, mám alergii na kaučuk, co já mám dělat. ... Byli jsme ve stavu, kdy jsme nebyli schopni organizovat, my jsme se v té posteli potkali jednou za tři měsíce. Byli jsme tak vyčerpaní, unavení, z toho S. úplně hysterický všelijak, já jsem na tom zdravotně nebyla vůbec dobře, když se kluci pak narodili. Byli jsme měsíc v porodnici. Měla jsem potom strašnou podváhu a moje autoimunitní potíže se rozjely. A když jsem pak po roce byla těhotná, tak jsem to nechápala. Co si to tělo myslí. Bylo to ale pěkný, protože H. byl moje první sólo dítě, byl to fyziologický uspořádaný novorozenec a to jsem nikdy předtím nezažila mít jedno dítě a bylo to všechno hrozně pěkný. A potom s tím F., to už bylo takový, že už mě všechno dostalo.

Zdá se ti to jiné, když děti rostou a mění se jejich potřeby – je to úleva nebo se to změní do jiné formy péče?

Úplně vím, na co se ptáš. Je dobře, že to lidi nevědí, když jsou mladí a mají malé děti. Nárok toho rodičovství se transformuje, ale zůstane stejný, ne-li větší. Ubude ta fyzická práce, ubude ta fyzická péče o blaho, ale úměrně tím roste dlouhodobá zodpovědnost za to, co z těch dětí doopravdy vyrůstá, v konfrontaci s tím, co už z nich vyrostlo a jak na to mám jako rodič reagovat. A zároveň neustále obrovská investice emoční, vztahová, a psychická připravenost, která má potom takové rozkošné podoby toho, že dneska mě nejvíce práce čeká mezi devátou večerní a půlnocí až jednou ráno. Přestože čtyři jsou už dospělí dneska, dvě poměrně velký, ale chtějí moji pozornost, stojí o ni, potřebují se mnou mluvit soukromě, potřebují mě. Během dne se nemáme moc šancí potkat, tak se potkáme u večere a v momentě, kdy já začínám ochabovat, tak oni začínají přicházet.

V poslední době se dívám na dokument Paterčata. Mrzí mě, že nikdo z politiků nedokázal reagovat a říci, že je to výjimečná situace a udělat legislativní výjimku.

Ta situace je tak mimořádná, tak výjimečná, muselo by to jít legislativní výjimkou, ale já nevidím důvod, aby to nešlo. Je to div pět donošených zdravých dětí, že se fakt narodily. Když se podíváš, jaký katastrofy se dějí při vícečetných těhotenstvích, tak mi tahle holka přišla jako boží zázrak. A přišlo mi, že se narodily i veliký na to, kolik jich bylo. A zatím to nevypadá, že by tam bylo nějaké dítě s vývojovým rizikem - to se ještě ukáže časem, ale žádný Vojta, nic takového tam neprobíhá.

Kolik máš sourozenců ty a kolik manžel? Má to pro tebe nějakou souvislost s počtem vašich dětí?

Mám sice sestru, ale o osm let starší a já jsem vyrostla jako jedináček, naše životy se nepotkaly, nejlepší přítelkyně jsme od mých asi třiceti a jejích skoro čtyřiceti. Můj muž má mladší sestru, on svým osobnostním nastavením není týmový typ, nemusí být obklopený lidmi.

My jsme byli v situaci, že jsme se rozhodli pro to třetí dítě teda, že si to tak stříhneme. Pak jsme měli najednou čtyři, velmi rychlým vývojem. A pak jsme to přestali mít pod kontrolou a to pátý nebylo v úplně vhodné dobu a paradoxně mě hodně překvapovaly reakce okolí. Čekala jsem to páté dítě a už se vědělo, že ten S. bude mít nějaký handicap a do toho jsme měli tu mládež. Lidi se nás ptali, jestli to myslíme vážně a jestli si uvědomujeme, co jsme provedli a jestli jsme zodpovědný vůbec, jestli nám to dochází, co jako děláme. A to mě paradoxně hrozně nabudilo. Protože jsem si řekla, že moje dítě nebude vstupovat do života s tím, že je produktem naší nezodpovědnosti. Nikomu neříkám, aby se o ty děti staral se mnou nebo aby mi pomáhal. Neměli jsme v dosahu babičky, já jsem se přivdala do města a měla jsem málo kontaktů. A to ve mně posílilo rozhodnutí, že to musí jít a že ty děti musí dostat maximum toho, čeho budeme schopní. To, že jich je pět, nebude jejich handicap a že to nebude žádný průšvih. Když se narodil šestý syn, už jsme byli v situaci, kdy ten největší tlak a ten největší nárok a ta největší smršť, ta už přešla. Když jsem pak měla s mírným odstupem čtyř let, ale pro mě velice luxusním, najednou miminko, který bylo velice kontaktní, spokojený a úplně zdravý a zároveň se začaly objevovat šátky, takže já jsem chodila s miminkem v šátku. To bylo skutečně dovršení toho mého mateřství. I s tím, že jsem mohla zažít věci, který jsem předtím nemohla, protože děti byly buď dvě, potom s problémem, anebo moc rychle. Jsem vděčná, že jsem každou z těchto fází prožila, ale nebylo to plánovitý, v životě bychom se pro to nerozhodli a určilo to náš životní styl.

Vnímala jsi svoje těžkosti úkorně, že nemáš k sobě třeba babičky a jste na to sami?

Nevnímalala jsem to tolik úkorně ten svůj stav. Mně bylo vždycky těžko, protože to bylo náročný. Fyzicky i psychicky někdy za hranicí únosnosti. Byly situace, kdy jsem seděla v kuchyni na zemi a brečela jsem a nevěděla jsem, co mám dělat. A nebylo jich málo. Na druhou stranu jsem se do jisté míry cítila privilegovaná – je to blbé slovo. Přišlo mi to jako obrovský dar a že když mám ten dar, tak mám určitě dispozici to zvládnout. Ne, že by mi někdy dneska nepřicházely chmury typu, co všechno ode mě ty děti nedostaly a co bylo málo a co všechno jsem podcenila. A je to velký příběh, protože oni mi dávají možnost dneska dosytit třeba věci, ve kterých měli nouzi, když byli malý. Oni za mnou chodí, velmi důvěrně se mnou mluví, jsou vůči mě otevření a jsou na mě velice laskaví.

Nejsou všechny rodiny, kde děti jsou tak intenzivně v kontaktu s rodiči. Máme možnost to dál kompenzovat. Určitě jsou věci, který se v té situaci, tom všem stresu a nároku nepodařilo úplně ošetřit. Typicky když se narodili kluci, ta druhá dvojčata. S. má dneska diagnózu atypický autismus, byl vývojově nesmírně problematický dítě a museli jsme se soustředit na něj, což fyzicky nebylo možný jinak. Ale on měl dvojče, který vedle něho rostlo. To dvojče dneska je člověk s velmi osobitým charakterem, který je myslím daný tou zkušeností, že ten první rok strávil malinko jakoby bokem. My jsme byli šťastní, že je zdravý, že chodí, mluví. On je velice inteligentní, už jako dítě byl velice inteligentní a všechno to pobíral. Ale i na jeho vývoji to bylo patrné, třeba jeho období vzdoru probíhalo velice neobvykle pro nás. My jsme tomu nerozuměli a pochopila jsem to až později, že to s tím prvním rokem souvisí. Ještě má nesnadné postavení mezi nejstarším bratrem a sestrou a mladšími sourozenci. Při těch šesti dětech jsou ty sourozenecký konstelace ještě košatější.

Nejtěžší chvíle pro tebe jako pro rodiče?

Nejtěžší chvíle byly každý den, když jsem zjišťovala, jestli se mi podařilo mít s každým dítětem osobní kontakt a jestli jsem dokázala rozdělit pozornost tak, aby byli emočně nasytění. To považuju za absolutně nejtěžší rodičovský úkol a byla to pro mě největší výzva. Vždycky, když předškolní dítě bylo zlobivý, mám vlastně pět kluků – Klabzubova jedenáctka, a když začal někdo z nich zlobit, tak jsem už věděla, že jsem mu předchází dva tři dny věnovala míň pozornosti, protože něco. Stačilo si toho borce vzít na klín nebo udělat hodinkovou jednorázovku a být jen s ním a často se to samo spravilo. Ta distribuce rodičovského zájmu a ta investice je pro mě dodneška nejtěžší úkol. Všechna ta fyzická práce a péče, ty školy, to všechno nějak jde. Druhý kritický moment rodičovství pro mě nastává v momentě, kdy to dítě vstupuje do adolescence, kdy začíná být dospělý člověk a začíná

reflektovat už verbálně, kdo je ve vztahu k rodině, co si nese za bohatství a za bolesti a teď spolu trošku začínáme komunikovat. To jsou pro mě dvě kritická místa.

V čem je podle tebe specifický každodenní život velké rodiny?

Nejsem úplně dobrý člověk na tuhle otázku, protože já jsem nikdy neměla jedno dítě a nemám ten zážitek. Měli jsme rychle čtyři děti. Neznám ten mejdan, když má člověk jedno dítě nebo dvě. Moc to neumím říct. Vstoupila jsem do toho, jako bych byla profesionálka a měla práci na plný úvazek. Úkolovala jsem se, měla jsem rozumně stanovené cíle, abych věděla, k čemu potřebuji za ten den dojít. U každého dítěte jsem zhruba měla představu, jaká jsou jeho kritická místa, čemu se musíme věnovat. Obvykle je to tak, že problémy u dětí nechodí v sadách, ale postupně. Takže člověk řeší jedno a nějak se to vyřeší a potom přijde druhý. Myslím si, že je mimořádně důležitý dát maminkám nebo lidem, kteří pečují o tak velkou rodinu, možnost pojmout to jako profesionální část svého života. Vyžaduje to rodičovské kompetence, uvědomělou práci, plánování. Spoustu poznámek, seznamů, který jsem používala a který pro mě byly nezbytný. A když mi někdo řekl, že jsem jenom s dětmi doma, tak jsem z toho měla osypky.

Důležitý je vědět, co od toho procesu jako mámy chceme a co má přinést nám. A já musím říct, že jsem se všechno naučila díky této rodině a díky té etapě. Vstupovala jsem do toho jako dvacetiletá, opravdu mimořádně blbá a úplně nezkušená. A na konci jsem byla schopna uspět i v profesním světě s tím, co jsem se naučila u těch dětí. Ale znamenalo to dělat to trochu promyšleně a já to ani jinak nemůžu.

Samozřejmě dělám spoustu věcí intuitivně. Ale když začnou děti růst, začnou chodit do školy, začnou se vyhraňovat, tak to nejde nechat, jenom tak čekat. To se týká zdravotních problémů, to se týká charakteristik, které mají. Myslím si, že nejenom ty maminky, ale i ten svět okolo, tím myslím opravdu celá společnost, by měl pochopit, že to, co se odehrává v domácnostech, to není jen soukromá libůstka, jenom privátní záležitost, ale týká se to celé společnosti, protože společnost potřebuje ty maminky a ty jejich vychované děti. A čím větší uznání těm mámám dává a připouští, že ta práce, co se odehrává u těch postýlek a ploten, je velmi významná pro společnost, a tím poroste i odhodlání těch matek do toho jít, zvládnout to, vydržet to a i něco tomu obětovat. Měla jsem v tomto ohledu v manželovi velkou podporu. Naprosto akceptoval můj způsob řízení rodiny a hodně mě podporoval ve studiu, když jsem se pro to rozhodla. Mimořádně mě podporoval až do konce a že to bylo

hodně let. Nikdy mi nedával najevo, že já jsem do rodiny nepřinášela peníze. Je pravda, že to bylo hodně citlivé téma, protože hlavně na začátku jsme válčili až na ostří nože.

Neměli jste s manželem někdy problémy s vymezením svých kompetencí?

Válčili jsme spolu a válčíme dodneška. U nás to funguje tak, že jsem byla dlouho doma. Osmnáct let jsem byla doma bez stálého zaměstnání, poslední roky jsme pracovala na smlouvy, ale byla jsem doma a proto to fungovalo. Dneska je to tak, že jsem šest nebo osm hodin v práci nebo jsem na služebce a přijdu naprosto zřízená a potřebovala bych si sednout a dát nohy na stůl a relaxovat, abych mohla jít další den zase do práce. Samozřejmě je to tak, že na mě doma počkají všechny ty emoce, rozhovory, zkoušky do autoškol a partnerská dobrodružství mých dětí. U nás k rozdělení těch kompetencí došlo komicky, až byly děti poměrně hodně velké a já jsem nastoupila do zaměstnání. To byl trošku třetí moment, ono to dlouho vypadalo, že když jsem to dělala patnáct nebo osmnáct let, tak to můžu dělat dál. Tam jsme malinko spolu válčili. Ale jinak bez spolupráce mezi námi by to absolutně nešlo. To nebyl úkol pro jednoho člověka.

Přijde mi důležitý u těch maminek velkých rodin, já bych podporovala, aby u nich byla ta podpora delší než čtyři roky rodičáku. Odejít od čtyř nebo pěti dětí, když nejmladšímu jsou čtyři, to znamená, že tomu staršímu je pět nebo šest a ten další jde do první třídy a jít někam na osm hodin pracovat, to je pro mě nemyslitelný. Začala jsem pracovat na poloviční úvazek, ještě jsem k tomu dodělávala školu. S absolutně flexibilním přístupem zaměstnavatele, že dodneška můžu manažerovat pořád potřeby svých dětí a pořešit si to. Má to určitou prioritu. V srpnu se stalo, že se osmnáctiletý syn ocitl v nemocnici s meningoencefalitidou a byl v takovém stavu, že jsem jednoho dne vyhodnotila, že tam musím být s ním. Kam patřím, když je dítě nemocné? K němu a to, že je mu osmnáct, to je šumák, protože se mě držel za ručičku a mezi těma čtyřicítkama mi špital: Maminko, to je dobře, že jsi tady. Zavolala jsem do práce a vzala jsem si nočas do špitálu a když spal, tak jsem pracovala. Mohla jsem být u něj a mohla jsem ho držet za ruku. To pro mě zase znamená maximum. Znovu jsem si uvědomila, že pracovní uplatnění je hrozně fajn pro můj osobní rozvoj, ale stále je ta moje klíčová práce mezi lidmi v rodině. Až třeba budou mít svoje rodiny, tak se to změní trochu. Dodneška, když přijdu zmožená z práce domů a vrhne se na mě ten o hlavu větší borec a začne mi vykládat o svých trápeních, v tu chvíli si uvědomím, že tady jsem správně, tady je moje místo. Teď dělám to, co skutečně mám dělat z podstaty věci. Myslím si, že k tomu člověk doroste mimo jiné i tím, jak je ta rodina velká a jaké nároky na mě klade. Kdybych měla jedno dítě, tak si možná nikdy tyhle věci ne-

uvědomím. Šla bych prostě dřív do té profese, tam by mi přišlo, že je spousta důležitých témat. Neměla bych asi takovou vnímavost na kritické momenty. Nemusela jsem děti dávat do školky nebo jen na omezenou dobu. Měla jsem ten luxus, že jsem mohla reagovat na všechny jejich vývojové potřeby z první ruky a nemusel mi o tom nikdo říkat. Nedávám tomu prioritě, že by to tak mělo být vždycky. Já jsem to tak prožila, pro mě to bylo obrovsky cenné. Dneska, když chodím do práce, si uvědomuji, že žádná profesní práce nemůže člověka v určitém ohledu tak naplnit, jako když mu pod rukama rostou ty noví lidi.

Proč je podle tebe důležité mít více dětí a nemít jedináčka?

Člověk potřebuje čas, který žije v té rodině. Tím, že ve čtyřech, třech nebo dvou letech jde do školky, tak přijde o ten čas, kdy žije s tou rodinou v jednom domě, bytě. To může těm rodinám potom scházet.

Na druhou stranu, když se na to podívám historicky, dříve bylo tohle chování velmi riskantní. I dneska tím, jak se začíná zvětšovat populace seniorů a je mezi nimi spousta lidí, kteří jsou opuštění, nejsou obklopeni rodinou, protože pokud měli jedno dítě a ono se odstěhovalo, tak se nedá ta péče rozložit. V rodině známých se babička ocitla v domově pro seniory, protože se domácí péče nedařila, ale díky tomu, že má hodně dospělých vnoučat, tak není dne, kdy by neměla v tom domově návštěvu. Je v každodenním kontaktu s rodinou. Ale to je možný, když jsou dva rodiče a víc dětí, když na to není člověk sám.

Čeho jsi se během těch let, kdy byly děti malé, nejvíce bála?

Moje největší obava byla, co si se sebou počnou vzájemně až porostou. Vždycky jsem se hrozně bála toho, že na sebe děti budou žárlit. A to se nějak nestalo. Respektive stalo se to způsobem, kterej já jsem vůbec nezachytila. Já jsem vůbec nepochopila, co jsou u mých dětí jakoby projevy ne žárlivosti, ale ty touhy po rodiči, to jsem detekovala až daleko později. A musím říct, že mi to teďka dávají trošku sežrat, protože ty jejich vzájemný... já vnímám je velice citlivě a velmi se mě to týká, jak oni se mezi sebou tešou a jakýma poj-mama různě se oni častují a teď to ještě dělají tak, abych to neslyšela, protože je jim to trapný říkat přede mnou. Oni mi občas vysvětlují, že jsem úplně šílená a že to vůbec si nemám brát za své. Ale, že já třeba tím, že to neznám, že jsem sourozenecký vztah nikdy nezažila s těma emocema a vyhraněností, tak ve mně by se krve nedořezal, když vidím, jak oni se ponižují nebo dělají takový věci, to mám pocit, že jsem jako rodič selhala a můžu to zabalit úplně. A potom udělají něco, z čeho je patrný, jak jsou pro ně ty vztahy důležité. Ale pak jsou schopný mi říct, že ne. V tom to jejich dospívání vůbec není jednoduchý, ba

naopak je složitější. Když byli děti menší, tak vytvářely koalice. My jsme ty děti přece jenom měli jako skupinky. Proto ten náš nejmladší vykazuje některým jakostem jedináčka nebo nejstaršího, protože nezapadl do žádný týhle grupy. Mimochodem byl šíleně důležitěj vývojově pro toho S. Mezi nima je odstup šestiletěj. A ten S., když se narodil F., začal reagovat na to mimino, batole a mnoho vývojových věcí díky mladšímu bráchovi zvládl to, co do té doby nezvládl. F. je jediný dítě, který je mentálně mladší než S.

A třeba pro toho F. dodneška je nejmíc obtížný zvládnout autistickou osobnost S. Všichni ostatní to dávaj, s nadhledem toho staršího sourozence, který to trochu paternalisticky ošetří. A pro toho F. je to někdy fakt drásavý. On prostě nechce pochopit nebo nemůže pochopit. On tomu racionálně velmi dobře rozumí, ale všechno se v něm bouří. Jak to, že má S. privilegia, jak to, že se mu todleto promine a jak to, že on může a proč proboha furt mluví. To, že se mnou dneska ty děti mluví o vztazích, který mezi sebou mají, je pro mě moc důležitý. Zároveň to byl pro mě kritický bod. Samozřejmě doufám, že až budou mít svoje rodiny, tak že budou mít mezi sebou blízky vztahy a ty vnoučata budou vyrůstat u nás a tak.

Mám tu naději, ale nemám jako žádnou záruku. Protože prostě to je na tom rodičovství ten mazec, když to všechno ten rodič přežije, přebolí, urve si to z těla, duše, tak pak jenom kouká na šest dospělejch lidí, který maj vlastní osud, vlastní život a dělají svoje rozhodnutí, který nejsou vždycky šťastný a co můžeš dělat, můžeš se jen modlit. Mám z posledních let takových zážitků, kdy jsem prostě se o ně hrozně moc bála, ale věděla jsem, že už v tom nemůžu nic udělat. Že je to jejich odpovědnost, jejich zkušenost a bohužel jejich karamboly. A to je drsný. Nakonec to vždycky dopadlo tak, že se mi znova vrátilo to, jak hodně jsem do toho vkládala. To dítě, byť třeba po roce, přišlo na to správný řešení a pak fakt prostě přišli a řekli klidně, měla jsi před tím rokem pravdu. A já jsem teda čučela, protože tohle jsem já svojí mamince nikdy neřekla. Nejde o to, že jsem měla já pravdu, ale protože se našli a nezůstali ztracený. Jsem v tomhle ohledu velmi opatrněj člověk, s takovým sklonem se trochu obviňovat, co všechno jsem neudělala dobře, nestihla, co všechno jsem po, víš, podělala.

Ve svém okolí mám kamarádky, které mají svoji rodinu a se svými matkami mají velice složitý vztah a nedokáží spolu navázat užší kontakt. Co to může způsobovat?

Vidím v tom paralelu s mojí dcerou. Moje dcera měla velmi náročný postavení jediný dce-ry a zároveň vlastně z těch starších dvojčat, to znamená toho, nejstaršího sourozence a úpl-

ně přirozeně se dělo to, že když já jsem nebyla doma, tak na ni se přenášely jakoby nároky té rodiny. Ačkoli já jsem to nechtěla a vymezovala jsem se vůči tomu. Všichni to tak automaticky dělali, máma není doma, jde se za M. Já jsem jí potom velmi podpořila v tom, aby z té domácnosti odešla. Po maturitě jsem jí začala platit privat, aby mohla bydlet jinde. Protože ono to nebylo únosný, ono se to nedalo nějak zastavit. Ty lidi, co máme doma, nebyli schopni racionálně nějak vyřešit to, že když tam není maminka, tak M. není ten, kdo by jí měl zastoupit. Když o tom dneska mluvíme, tak M. je velmi schopná to zhodnotit, velmi dobře to reflektuje.

Ale přesto, já si uvědomuju, že v ní zůstala určitá jakoby bolest. Určitej nárok, kterej už se nedá řešit jenom tím, že si o tom popovídáme. Že to je prostě pocit toho dítěte, na který je naložený víc, než by mělo správně být. A to je v situaci, kterou to dítě neumí zpracovat. Ono jenom ví, že by něco mělo, neví co by mělo, neví, jak je to možný, že se ocitá v takovým divným vnitřním konfliktu. A u té její dcery vedlo k těžkej situacím a těžkej stavům, který jsem pak dlouho zpracovávali a dlouho jsme se tím museli zabývat a ona na sobě v tom udělala velkej kus práce. Ale do dneška, že se jí prostě stane...
/přerušeni rozhovoru vnějšími okolnostmi/.

Chtěla jsem to dopovědět. To jsou přesně ty dlouhodobý zátěže, o kterých jsem mluvila a který někdy jako rodiče úplně nevíme, co se těm dětem stalo. A samozřejmě ty děti na sobě udělají taky kus práce a jako dospělí to můžou taky nějak vyhodnotit. Ale může se stát, že ten zásek je dost hlubokej a myslím si, že je velmi těžký tomu porozumět, pokud v té situaci člověk sám nebyl. Je spíš potřeba pracovat s tím, co je tady a teď, aby na tu bolest byl nějaký prostor. Ale, že je to klidně věc, která se může řešit i s velkým časovým odstupem. A někdy stačí jen připustit, že se něco stalo. Já prostě připouštím, že na P. jsme neměli první rok jeho života tolik času, kolik jako batole⁷⁸ potřeboval. A připouštím mnoho dalších věcí, který se těm dětem staly v souvislosti s tím, jak jsme žili. V jeho osmnácti letech jsme to jednou hodně důkladně probírali, protože mu nebylo nějak dobře se sebou a pak najednou se mi to moje osmdesátikilový dítě rozplakalo v náručí jen proto, že jsem připustila, jak to měl těžký. To úplně stačilo. Stačí jenom otevřít někdy ty zámky a nechat to vyplout. Nemůžu si pomoci, ale s tím bohatstvím, který ta veliká rodina přináší, tak rostou

⁷⁸ Pozn. výzkumníka: Respondent hovořil o prvním roce života dítěte a správně měl použít výraz kojeneček.

obrovsky nároky emoční, sociální zdatnosti, to všechno ty děti dneska právě musí osvědčit. Právě proto, že to není v populaci dnes obvyklý. Když se hádáš o hračky s jedním sourozencem, tak to není stejný, jako když se hádáš se čtyřma.

Co je dneska jiné, když jsou děti už dospělé?

Na tom rodičovství je pro mě dneska nejtěžší to, že já můžu tu pozornost zaměřit jinak, můžu začít dělat tu profesi víc, můžu se věnovat kdečemu a můžu mít koníčky. Fakt se mi stane, že můžu jít do kavárny a přečíst si Respekt a to je pro mě synonymum absolutního blaha. Můžu to všechno už nechat bejt. Ale když to neudělám, když furt do toho půjdu do toho konfliktu a do těch tisíce maličkostí, tak to pořád ještě můžu někam posouvat. Myslím si, právě tohle rozhodování mě stojí nejvíc sil, protože už jsem jako unavená, už toho mám plný kecky za ty léta a už bych si jako řekla, ať si to proboha nějak vyřešej. Ale v okamžiku, kdy se poctivě zeptám, jestli ta moje odpověď, ať si to nějak sami vyřešej, je správná, zjistím, že ne, že je to stále prostor, kterej můžu já ještě nějakým způsobem ovlivňovat, nějak kultivovat. To neznamena, že bych jim do toho chtěla mluvit, i když jsou dospělí. To ne. Já se snažím jim dávat velkou autonomii, ale taky velkou zodpovědnost. Ale to, že je ještě nějakým způsobem pro ně důležitý a cenný a budující, když já se jejich životům věnuju, to je prostě obrovskej závazek. To dneska vnímám jako že je to fakt těžký, protože se mi už fakt nechce, nechce se mi zase řešit ty konflikty a po tisíci říkat ty stejný argumenty. Ale když to vezmu, že můžu, že mě někdo poslouchá, že je to pro někoho důležitý, tak to si říkám, teda, to je fakt něco, to je velkej dar. Takže to dělám podle toho, jaké mám zrovna nastavení, kolik mám energie a tak. Zase, když si vlezu v šest večer do ložnice a řeknu sorry, mám zavřeno, tak oni to respektujou, naprosto. Akorát já vím, že ty rozhovory, který se můžou odehrát ten večer se už nikdy jindy nemusí odehrát. Takže já se ty příležitosti snažím využívat a zároveň třeba ještě je pro mě velice důležitý to, že oni jak dospívaj, tak zjišťujou v čem jsem nedokonalá jako člověk, jaký mám různý všelijaký nešvary a slabosti a takový ty věci. A líbí se mi způsob, jak s tím pracujou. Dospěle to dokážou připustit a zároveň, že pro ně zůstávám tou jejich autoritou jejich životů.

Zjistila jsem, že ta rodina je systém, který něco unese. Že ten člověk, když si nějakou eskapádu prožije, že se může vrátit a je přijatej s čímkoliv, kdykoliv. Prostě je přijatej, když v ideálním případě sám připustí, že má nějaký svoje mouchy, ale to někdy může dost trvat. To mi na tom přijde dost cenný, když si vezme k srdci všechny ty věci, který jsme mu říkali a pochopil, že jsme měli pravdu, protože spoustu věcí neviděl. To jsou asi mechanismy, který můžou fungovat i v rodině s jedním dítětem, ale je otázka, nakolik budou uvědomělý

a jak se s nima dá pracovat v tom úzkém společenství. Čímž jako proboha neglorifikuji velký rodiny, to vůbec. Je to prostě životní úkol jiného typu. Když mám jedno dítě, tak mám životní úkoly jiného typu a tam hledám, jestli jsem je naplnila.

Děkuji za tvůj čas. Moc mi pomohlo, že jsi byla otevřená všem dotazům.

P IV: PŘEPIS ROZHOVORU 4

Proč máte tři děti?

Oba dva jsme chtěli mít děti. Taky jsme si přáli mít více než jedno dítě, jedináčka jsme neplánovali. Řekli jsme si, že když to půjde, tak budeme mít určitě dvě děti. Když se narodilo naše první, tak jsme si to náramně užívali a byla to paráda. Dokud byl syn malinký miminko, tak jsme s ním chodili ven i večer, bylo léto a mohl spát v kočárku. To bylo příjemný, protože jsme mohli dny řídit podle sebe. Potom, co se narodila dcera, to už takový nebylo. Manželka už studovala a náš život jako rodiny se tomu podřizoval. To znamenalo, že ve zkouškovém byly děti často někde u babiček nebo jinde, aby se mohla učit a docházet na zkoušky. Jinak jsme byli pořád volní, dokud nezačal nejstarší syn chodit do školky.

Co hrálo roli ve vašem plánování?

Třeba to, že naši přátelé nám říkali, že by byla škoda, abychom měli jen dvě děti, když jsou tak krásné a šikovné. Nám připadalo, že by byl opravdu hřích mít jen ty dvě děti, když nám to tak jde. Proto máme tři.

Co na to říkali vaši rodiče?

Rodiče byly dojatý a jsou rádi, že mají tolik vnoučat. Ale manželku přesvědčovala paní, co uklízí chodby v baráku, že je to už moc a ať rozhodně končíme s těma dětma. Že by to ona nechtěla, že jí stačí ty dvě, co má. Úplně cizí ženská jí říkala, že dvě by nám měly stačit, to mě teda dost pobavilo. Manželka byla chvíli vyvedená z míry a později už byla schopná se tomu zasmát jako já.

Které chvíle jsou pro tebe jako rodiče nejtěžší?

Takové chvíle asi zatím nenastaly. Když o tom uvažuji, tak teoreticky by mohlo jít o vážnou nemoc dítěte, smrt dítěte, ale taky možnost selhání mě jako rodiče. Taky by, čistě teoreticky, mohla nejtěžší chvíle pro mě nastat v případě selhání společenského systému a byl bych zoufalý, že jsem do takového světa přivedl svoje děti. Ale to jsou jenom moje domněnky, nevím, co z toho by pro mě mohlo být nejtěžší. Jak jsem říkal, ještě jsem to doteď nepocítil. A taky doufám, že ještě chvíli nepocítím, uvidíme, jak to bude, až děti dorostou do puberty. To asi nějaké těžké chvíle prožijeme.

A jak se ti změnil život po narození tvých dětí?

Změnil se teda dost. Úplně od základů. Cítím za ně velikou zodpovědnost, za jejich život a výchovu. Pořád na ně myslím, když pracuju, protože pracuju pro ně, aby se měli dobře a měly všechno, co potřebují. Změnil se smysl mého života. Nebo bych radši řekl, že se naplnil jeho smysl.

Pozoruješ nějaký rozdíl mezi dobou, kdy jste měli jedno, dvě děti a tři děti?

Jo, vidím to, že se musím víc ohánět, víc vydělávat, abych všechny uživil. Taky jsem musel stejně jako žena víc promýšlet a plánovat, abychom zvládli chod domácnosti, děti a všechno kolem. Vlastně byl veliký rozdíl mít první dítě, kdy byla manželka doma a když začala studovat. To už potom bylo jedno, jestli se narodilo druhé nebo třetí. Ta škola byla jako její druhé dítě, trvalo to pět let a tak jsme všichni pocítili paradoxně úlevu až teď, kdy máme tři děti a pomalu se chystá do práce. Protože celou tu dobu nás trochu omezovala ta její škola. Jsem rád, že už to máme za sebou a je trochu víc klidu a času na děti. Ten konec byl pro nás všechny hodně vyčerpávající, děti pořád u babiček, aby měla žena klid na učení a psaní práce. Ale jak jsem řekl, už si užíváme jenom, v uvozovkách, našich dětí.

Co přineslo a přináší tolik dětí do tvého života?

Budu stručný. Ze tří dětí mám pocuchané nervy a pocit neskonaleho štěstí. Stačí taková odpověď?

Ano, to mi stačí. A jak se to projevuje v běžném životě, jak vypadá takový váš běžný den?

Asi napřed zkusím popsat ideální den, jak by měl probíhat. Ráno vstane manželka podle budíku a jde chystat snídani. Vzbudí děti a společně se obléknou a snídají. Potom si syn zkontroluje, že má svačinu a jdou se všichni obout a obléknout. Doprovodí syna do školy, potom dceru do školky a manželka s nejmladší se vrátí domů. Před obědem vyzvednou syna ze školy a společně se naobědvají. Po obědě nejmladší dcera spí a mezitím si syn napíše úkoly. Kolem třetí hodiny se vypraví pro dceru do školky a odpoledne tráví venku, u babičky nebo v kroužku. Večer se sejdeme u večere a potom umyjeme děti a uložíme je do postelí. Během dne vyslechneme vše, co nám chtějí děti vyprávět, zažijeme spoustu legrace a všechno klape jako hodinky. To je takový náš ideál. A když si k tomu přidáme chvilkový shon, úprk do školy, křik, pár schválností a nějaké to nedorozumění, tak se to přiblíží reálu. Ještě k tomu chybí každodenní překvapení – horečka, nemoc, krev z nosu, zapomenutý telefon nebo klíče, zpoždění. Tak vypadá náš běžný den.

Co ti pomáhá se s tím běžným dnem vyrovnat? Kde bereš sílu a chuť pro další den?

Chuť mi dávají děti, i když mi berou někdy tu sílu. Vyrovnávám se s tím nejlíp pomocí humoru. Udělat si z něčeho, co mě zaskočilo nebo rozhodilo, legraci, to hodně pomáhá. Taky čerpám energii z toho, když trávím společné chvílky s dětmi. Když si něco vyprávíme, čteme nebo opravujeme, to mě pokaždé nabíjí a vrátí se mi ztracená chuť.

Co si přeješ dát svým dětem do života? Co je pro tebe důležité ve výchově?

Přál bych si, aby dokázaly odlišit podstatný věci od těch nepodstatných, a taky aby se za mě moje děti nemusely stydět. Snažím se jim být příkladem, abych byl pro ně člověk, na kterého i přes jeho chyby můžou být pyšné. Moc rád bych jim byl příkladem a naučil je, že se nelže a chyby se mají přiznat. Jako jejich otec je chci připravit na to, že život není jednoduchý a všechno, co za něco stojí, se získává dřinou a ne spoléháním se na někoho jiného nebo chytračením. Všude kolem zuří virtuální realita a povrchnost bez pravidel, a proto dětem chci ukázat, že čest nebo spravedlnost nebo víra nejsou jenom prázdná slova, ale hodnoty, který mají i dneska smysl. A i když vím, že v tomhle dennodenně asi víceméně selhávám, pořád je to pro mě ten nejdůležitější úkol.

Vnímáš svoji rodinu jako odlišnou od rodin s jedním nebo dvěma dětmi?

Nevidím moc veliký rozdíl v tom, co musí řešit rodiče, když mají jedno, dvě, tři nebo víc dětí. Vždycky jde o totožný problémy – plínky, krmení, uspávání, školka, škola, kamarádi, kroužky. Rozdíl je asi ten, že rodiny s víc dětma tyhle věci řeší v několika vydáních po sobě, řeší děti delší čas, chci říct vyžaduje to od nich víc času a taky tyto věci se ve větších rodinách řeší jiným způsobem, přistupuje se k nim jinak. Třeba v něčem nevidím veliký problém, například u nás jsme příliš neřešili nástup nejstaršího do školky, protože jsme byli přesvědčení o tom, že je to ve správný čas a je na to připravený. Ale v rodině našich známých s jedináčkem se na to připravovala celá rodina i babičky a dědečci téměř jako na maturitu. Byl to pro ně problém, který potřebovali vyřešit.

A pokud nepočítám, že potřebujeme větší auto, abychom mohli někam jet a zmenšil se nám životní prostor v bytě, tak jiné rozdíly už nevidím.

Vnímají známí vaši rodinu jako odlišnou?

Myslím, že ne. Neřeší, že máme tři děti a oni jedno. Vlastně si děláme navzájem z toho legraci. Třeba mi řeknou, že by nás pozvali na návštěvu, ale nevejdeme se do výtahu, tak z toho nic nebude. Opravdu mají u nich v domě malý výtah. Odpovím, že to nevadí, proto-

že se nechceme ztratit v jejich bytě, mají totiž hodně malý byt */smích/*. To je takový přátelský pošťuchování.

Díky za tvůj čas a užijte si doma klidu.

P V: PŘEPIS ROZHOVORU 5

Kolik máš sourozenců a kolik jich má tvůj manžel?

Mám čtyři sourozence. Jednu sestru a tři bratry. Máme stejně namíchané i naše děti – dvě holky a tři kluci. Manžel má sourozence tři – dvě sestry a bratra. Máme hodně širokou rodinu, naše děti mají dohromady sedm strýců a tetiček a osmnáct sestřenic a bratranců. Jsme opravdu velká rodina.

Souvisela velikost původní rodiny nějakým způsobem s vaší představou nebo rozhodnutím o počtu vašich dětí?

Když jsme se brali, tak jsme neměli žádnou představu o tom, kolik chceme mít dětí. Prostě jsme si děti přáli a když jsme měli tři, tak nám to přišlo tak akorát na to, abychom je zvládli vychovat a uživit. Ale stalo se to, že jsem otěhotněla počtvrté a tak jsme byli rádi, že jich bude víc. Přece jenom nejstarší bylo deset a dalším osm a čtyři, tak se všechno dalo s miminem zvládat. A to pátý dítě, to jsme už nijak neřešili, jenom jsme se domluvili, že zkusím tu školu, pro kterou jsem se rozhodla a uvidíme, jestli to půjde všechno dohromady. Nějak jsme to zvládli, trochu jsme občas zatnuli zuby, ale šlo to a já jsem potom plynule přešla ze školy na zkrácený úvazek do práce a postupně si všichni zvykli a dobře to dopadlo. Za úspěch považuju, že jsme s manželem stále spolu a ani na dětech se to zatím nijak neprojevalo.

Proč jsi to chtěla s tou školou zkusit, jak sama říkáš?

První nápad začít školu byl v době, když jsem byla doma se čtvrtým dítětem a přemýšlela jsem o tom, že budu chtít pracovat jinde, než jsem pracovala. Tak jsem hledala něco, co by mě bavilo a mohla bych se tomu věnovat tak, aby mě to naplňovalo. Potřebovala jsem si najít něco dalšího k dosavadní péči o rodinu, měla jsem pocit, že se potřebuju někam posunout. Proto jsem si našla možnost, jak to zkusit a podala jsem si přihlášku na doplňující studium, udělala jsem přijímačky a vzali mě. Bylo to na dva roky a v průběhu prvního semestru jsem zjistila, že jsem těhotná. Chvíli jsme s manželem uvažovali o tom, že si dám ve škole po porodu pauzu, ale nakonec jsme se domluvili, že to budeme řešit až podle toho, jak to všechno bude až se to malý narodí a jak se budu na to cítit. Výhodou bylo to, že se malý narodil v létě a díky tomu jsem stihla dokončit druhý semestr. Jenom jsem si zařídila dřívější termíny zkoušek, abych to stihla šest týdnů před porodem. Protože to se nesmí skládat zkoušky šest týdnů před, zajímavý je, že po porodu už se může. No nic, to jsem

trochu odbočila. Splnila jsem všechno a mohla jsem dál po prázdninách pokračovat. Měli jsme všichni celé léto na to, abychom si zvykli na nového člena rodiny a abych si odpočinula. Pak jsem začala další semestr s tím, že si to případně prodloužím nebo odložím. Nakonec jsem zatnula zuby a dodělala to. Taky mi to všichni ve škole i doma doporučovali, bylo jim i mě jasné, že pokud bych si dala pauzu, tak by se mi potom už tolik nechtělo a moc by se toho nezměnilo.

Říkala jsi, že jsi zatnula zuby. Proč? Co jsi musela překonávat?

Když jsem se školou začala, tak mi bylo jasné, že to nebude jednoduchý. Na jednu stranu jsem chtěla dělat školu a na druhé straně tam pořád byla rodina, která mě potřebovala a já se chtěla o ni starat. Musela jsem zatnout zuby v některých obdobích, třeba během zkouškového, a dát do popředí na chvíli školu, všechno tomu podřídit. Protože jsem jí chtěla dělat tak, aby mě to posunulo. To jsem třeba musela vydržet to, že o nemocný dítě se staraly babičky, protože jsem se potřebovala učit na zkoušku a takových situací bylo víc. Třeba jsem večer byla hodně unavená a nebyla jsem schopna se učit, přestože jsem měla doma klid, když děti spaly. Proto jsem se domluvila se všema, co byli ochotni nám pomoci a hlídali děti, které byly zrovna doma, abych se mohla dopoledne učit nebo psát. Taky jsem musela překonat strach ze zkoušení, protože jsem třeba věděla, že jsem se nepřipravila tak, jak bych chtěla. Klasicky, protože některé z dětí onemocnělo nebo mě prostě potřebovalo a nestihla jsem se škole věnovat naplno. Kupodivu jsem se s tím dokázala vyrovnat líp, než jsem očekávala a dokázala jsem ze sebe u zkoušek vydat maximum. Naučila jsem se díky tomu líp a rychle se koncentrovat a maximálně využít každou chvíli, když už to jinak nešlo. Třeba cestou na zkoušku a při čekání až přijdu na řadu jsem si dokázala trochu urovnat všechny podstatné informace. Jediný můj strašák bylo to, jestli mám k dispozici správné materiály pro danou zkoušku. Když jsem věděla z čeho a co se mám učit, tak bylo půl strachu pryč. To už jsem věděla, že tu zkoušku zvládnou. Ten druhý rok jsem se musela taky přemlouvat, ať to nevzdávám, protože jsem toho chvílema měla dost, škola, děti, rodiče, manžel, do toho Vánoce, narozeniny, zkoušky, rodičovské schůzky a domácí úkoly, kroužky. Ale pokaždé, když jsem měla chuť s tím praštit, tak jsem si řekla, že to nevzdám před koncem a že mi to za to stojí. Taky jsem chtěla dětem ukázat, že se nic nemá vzdávat a že když se chce, tak to jde.

Nepřemýšlela jsi o tom, že bys ve studiu pokračovala nebo na něho navázala? Nelákalo tě to?

Přemýšlela jsem o tom, ale pro tuto chvíli jsem spokojená a stačí mi to. Spíš si to nechávám na dobu, až děti vyrostou a já nebudu vědět, co s volným časem /smích/. Třeba za deset let, můžu se vrátit do školy třeba i v důchodu na univerzitu třetího věku. Dneska je spousta možností ve vzdělání v každém věku, tak se nebojím, že by to nešlo. Tuhle možnost nechávám otevřenou, uvidíme.

Pomohly ti zkušenosti se zvládáním překážek během školy taky při tvých pracovních začátcích?

To byl jeden z důvodů, proč jsem začala celkem plynule po dokončení školy pracovat. Zpočátku na poloviční úvazek, díky tomu jsem neměla pocit, že rodinu o něco šidím, protože se dalo zvládnout obojí, práce i rodina. Když jsem dostala tu pracovní nabídku, tak jsem už věděla, díky zkušenostem se školou, že to bude pro mě přínos a pro děti a manžela to nebude znamenat velikou změnu. Prostě jsem školu vyměnila za práci a kupodivu to šlo plynule a hladce. Je pravda, že když jsem potřebovala být doma s některým dítětem, mohla jsem práci v rámci možností dělat doma a třeba večer nebo ve volných chvílích. Myslím, že jsem v práci ukázala, že to, co mám udělat, splním a proto jsem neměla problém se se zaměstnavatelem a kolegy domluvit na různých alternativách a formách práce. Když potřeboval někdo jiný z práce zůstat doma, tak jsem mu nabídla, že mu s něčím pomůžu a je to vzájemný. Základem je jako vždy a všude dobrá komunikace. I v rodině, tam to platí taky.

Jak probíhá běžný den u vás doma?

Běžný /smích/ je dost nepřesný. U nás jsou víc a míň bláznivé dny. Ten míň bláznivý vypadá tak, že se stane jenom několik drobných změn oproti plánu, ten bláznivější probíhá tak, že se několikrát všechno od základu změní. Například si večer s dětmi řekneme, kdo kdy a kam jde a co bude potřeba udělat, kdo potřebuje kde vyzvednout a manželovi připravím v bodech jeho itinerář na další den. Ráno – odvézt děti do školy, odjezd 7:40. Odpoledne 15:00 odvézt jednoho syna na trénink a cestou se stavit k babičce pro nejmladšího syna. V 17:00 vyzvednout mě po cestě z práce u obchodu s nákupem a cestou nabere syna po tréninku. A potom je to úplně všechno jinak. Děti ráno odvedu do školy já, protože manžel potřeboval na poslední chvíli ještě něco ráno zařídit. Odpoledne se syn na trénink dopraví po vlastní ose a vyzvedne ho jeho sestra, která cestou domů ještě dokoupí věci, co jsem zapoměla koupit, protože jsem místo nakupování řešila problémy ve škole jednoho

z nich s třídí po telefonu. To je teda jenom takový obrázek o našem běžném dni. Časem se s tím naučíte i žít a máloco vás dokáže překvapit a vyvést z míry.

Je dnes, podle tebe, život vaší rodiny s pěti dětmi odlišný od doby, kdy jste měli děti jen dvě?

Jasně. Dneska máme daleko větší pocit, že žijeme naplno. Museli jsme se všichni naučit si od sebe třeba odpočinout, respektovat to, že někdo z nás potřebuje být na chvíli sám a dát si pauzu. Třeba si děti zalezou do pokojů o víkendu a nemají chuť něco plánovat, prostě chtějí být doma a v klidu. To stejný někdy potřebuju já nebo manžel. To jsme dřív nepotřebovali, to je fakt. Z dnešního pohledu jsme s dvěma dětmi pomalu vyklusávali a se třetím dítětem jsme začali nabírat tempo. Dneska občas vysadíme, abychom udrželi s pěti dětma dech.

Co bylo nebo je pro tebe jako rodiče nejtěžší?

Nejtěžší je pro mě orientovat se v čase. Zkusím to vysvětlit, jak to myslím. Postupně, jak se nám rodily děti, tak jsem si všimla, že se mi mění vnímání času. S jedním dítětem plynuly dny, se dvěma začaly utíkat týdny rychleji a se třemi jsme se otočila a měsíc byl fuč. Se čtvrtým a pátým už ani nemluvím. Třeba jsem potřebovala něco vyřídit, někam zavolat. S jedním dítětem jsem si na to jeden den vzpomněla a druhý den nebo ten další to udělala. U druhého jsem si vzpomněla zase za týden, že jsem něco chtěla vyřídit a udělala jsem to během dalšího týdne. Když se narodilo třetí dítě, tak mi pod rukama plynuly dva týdny jako jeden, proto jsem třeba s několikátýdenním zpožděním vracela knížky do knihovny, protože jsem nepostřehla, že ten týden, kdy jsem je chtěla vrátit, už je pryč. U čtvrtého dítěte jsem všechno začala řešit v rámci měsíců. U pátého jsem se to snažila udržet v relaci těch měsíců. Proto pro mě bylo dost těžký se orientovat ne v tom, kolikátého je a jaký měsíc, na to jsem měla svůj kalendář, ale kolik je v daný moment některýmu dítěti a jaké jsou jeho potřeby v rámci daného věkového období. Sama sebe se někdy ptám, jestli jsem dokázala dát všem dětem to, co v danou chvíli potřebovaly, ať už to byla pozornost, důvěra, povzbuzení nebo obejmutí. V tom se celou dobu snažím neztratit přehled a je to hodně náročný, protože to je můj úkol napořád.

Vidíš nějaký rozdíl mezi vaší rodinou a běžnou rodinou se dvěma dětmi?

Zkusím srovnat naši rodinu a rodinu kamarádů, kteří mají dva kluky. Jejich rodina je daleko aktivnější, co se týká sportovního vyžití a rodinných aktivit. Každý víkend mají naplánovaný, jezdí na chalupu, na výlety, na vodu, ke kamarádům a podobně. Společně jezdí

několikrát za rok na dovolenou. Naše rodina plánuje jen některé věci dopředu, víkendy trávíme podle momentálního rozpoložení a na dovolenou taky nejezdíme pokaždé všichni a když, tak jednou za rok. Jednak je to třeba tím, že nemáme na to jet několikrát ročně celá rodina na dovolenou, jednak je to tím, že máme více dětí v různém věku. Ty nejstarší často zůstávají doma nebo mají svůj program a jezdíme spíš s mladšími dětmi. Přitom si myslím, že s dětmi trávím víc času, když tak často nejezdíme pryč, než rodina mých kamarádů. Ti se ve všední dny podle všeho sejdou někdy u večere a proto spolu tráví čas o víkendech a na dovolených. My jsme spolu běžně a často, oni méně a intenzivněji.

Ještě mě tak napadá, jestli bys nechtěla mít raději naráz paterčata místo pěti dětí po sobě? Nebo alespoň dvojčata, trojčata, co ty na to?

To teda ani náhodou. Mám kamarádku, která měla dvoje dvojčata a rozhodně si nemyslím, že by to pro mě byla výhra. Ne, jsem ráda, že mám všechny po jednom s pěknými rozestupy, neměnila bych to. Pokud by se nám narodila v některém případě dvojčata, tak to vážně nevím, jak bych to zvládala. Nemám s tím žádnou zkušenost, ani u nás nebo u manžela v rodině nejsou dvojčata, tak by to bylo pro nás něco neznámého. Obdivuju maminku těch paterčat, že to přežila ona i její rodina. Sice se všim, co ukazuje ten dokument, nesouhlasím, ale kdo ví, jak by se člověk v takové situaci zachoval. Nikdo s tím nemá zkušenost, já si to ani nedokážu představit. A držím jim palce, ať všechny děti jsou zdravý a vyrostou v krásné osobnosti.

Setkali jste se s tím, že by někdo komentoval počet vašich dětí?

K tomu dochází pokaždé, když jdu někam se svými dětmi nebo když přijde řeč na počet dětí. To se všichni diví, jak to, že jich máme tolik a proč máme pět dětí. Ptají se lidi, jestli je užijeme a jestli nám z toho nehrabe. Někdy je to úsměvné, někdy jsou ty situace nepříjemné, někdo začne být osobní a vysvětluje, proč by tolik dětí nikdy nechtěl. Ale většinou se diví.

To jsi mluvila o neznámých lidech na ulici, v čekárně, v autobusu apod. A co na to říkají rodiče, vaše příbuzenstvo a přátelé?

Co by říkali, u nás v rodině to není nic neobvyklého. Oba moji rodiče jsou z několika sourozenců a tohle neřeší. Naši přátelé nás znají jako rodiče, kolegy nebo kamarády a berou nás takoví, jací jsme. Myslím, že z nás mají radost.

Jakou změnu způsobilo tolik dětí ve tvém životě?

Splnil se mi sen o veliké rodině. Tak, jak to znám z dětství, mi plný dům dává pocit štěstí a bezpečí. Život mě naučil neřešit věci, které se nemusí řešit, prostě vypustit nepodstatné a rodina je můj motor, dodává mi elán.

Máte tolik dětí, protože ...Doplň větu, prosím.

Protože to tak mělo být. Některé pro nás byli překvapením, ale zahrnuli jsme je do svých plánů. S pěti dětmi už cítíme, že jsme doma všichni.

Děkuji ti za tvůj čas a zkušenosti, o které jsi se se mnou podělila.